АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

12

1940

„МИСТЕЦТВО"

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

№ 12, грудень 1940 р.

L'ARCHITECTURE DE L'UKRAINE SOVIÉTIQUE

№ 12, décembre 1940

ЗМІСТ

Передова 1

Г. В. Головко—Актуальні проблеми в творчій роботі архітектора 3

МІСТА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Є. А. Мінухін—Соціалістичний Миколаїв . 7

А. І. Дудавський—Реконструкція Херсона 14

О. І. Повстенко—Чернівці 19

В. П. Полікарпов—Найбільша спортивна споруда Радянської України 25

В. Басс—Підняти рівень впорядкування міст Донбасу 32

ДИСКУСІЯ ПРО ЖИТЛО КОЛГОСПНИКА

М. І. Сімікін—З приводу „консервативних" тенденцій у вивченні народного житла . 35

— Про охорону пам'яток архітектури на Україні 39

М. Л. Левінський, П. Ф. Степовий—Києво-Кирилівська церква 42

РАЦІОНАЛІЗУВАТИ ТЕХНІКУ ПРОЕКТУВАННЯ

О. О. Малишенко—Палєтка для визначення площі прямокутних кварталів 46

— Про стан художньої промисловості на Україні 47

Хроніка 48

SOMMAIRE

Editorial 1

G. Holovko—Les problèmes actuels dans l'oeuvre de l'Architecte 3

LES VILLES DE L'UKRAINE SOVIÉTIQUE

E. Minoukhine—Nikolaïev socialiste 7

A. Doudavski—La reconstruction de Khersone 14

O. Povstenko—Tchernivtsi 19

V. Polikarpov—Le plus grand édifice sportif de l'Ukraine Soviétique 25

V. Bass—L'aménagement de villes du Bassin du Don 32

DISCUSSION SUR L'HABITATION KOLKHOZIENNE

M. Simikine—A propos des tendances „conservatrices" dans les études sur l'habitation populaire 35

— De la conservation des monuments d'Architecture en Ukraine 39

M. Levinski, P. Stepovyï — L'Eglise Cyrille à Kiev 42

RATIONALISATION DE LA TECHNIQUE DES PROJETS

O. Malychenko—Palette pour mesurer la surface des qurtaiers rectangulaires 46

— Des arts-industriels en Ukraine . . . 47

Chronique 48

Відп. редактор Г. В. ГОЛОВКО

Адрес редакції: Київ, Пушкінська, 1, тел. 3-17-00.

Adresse de la Rédaction: Pouchkinskaïa, 1, Kiev, RSSU.

Коректор **М. Ярешко**

БФ 2458. Тир. 1600. Здано до склад. 14/XI 1940 р. Підп. до друку 23/XII 1940 р. Зам. № 867. Друк. арк. 6, Пап. 3. Формат 62 x 92 см.

Фабрика художнього друку Державного вид-ва „Мистецтво". Харків, Пушкінська вул., 44.

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УРСР

ГРУДЕНЬ № 12

Великий народний рух

Дві великі сили—народ і комунізм—злилися в нашій країні воєдино, викликавши до життя могутній, непереможний рух сучасності—стахановський рух, який піднімає соціалістичне змагання на новий, вищий рівень у боротьбі за рішуче піднесення продуктивності праці. Бо продуктивність праці, як писав В. І. Ленін, найголовніше для перемоги нового суспільного ладу. „Капіталізм може бути остаточно переможений тим, що соціалізм створює нову, багато вищу продуктивність праці“ (В. І. Ленін, твори, т. XXIV, стор. 342).

В боротьбі за кількісні і якісні показники продуктивності праці, соціалістичне змагання в його вищій формі розвитку, в формі стахановського руху, відкриває нові необмежені можливості перед трудящими країни соціалізму.

П'ять років тому товариш Сталін в своїй промові на І Всесоюзній нараді стахановців дав глибокий аналіз значення стахановського руху в підготовці умов для переходу від соціалізму до комунізму. Геніальна прозорливість вождя народів повністю підтвердилась і підтверджується день-у-день. За ці роки стахановський рух буйно розрісся і викликав до життя невичерпні джерела народної творчості, висуваючи все нові шляхи і способи досягнення високої продуктивності праці.

Дальше піднесення стахановського руху безпосередньо зв'язане з точним і неухильним виконанням Указу Президії Верховної Ради СРСР від 26 червня 1940 р.

Товариш Сталін вказує, що одним з шляхів піднесення продуктивності праці в нашій країні є наполегливе і систематичне вкорінення нової дисципліни в усіх галузях господарства. Стахановський рух—цей великий народний рух—повинен усунути з свого шляху всіх ледарів і порушників трудової дисципліни, всіх рвачів і дезорганізаторів соціалістичного виробництва.

Боротьба за соціалістичну дисципліну праці є новою формою наступу соціалізму в економічному змаганні двох систем — соціалізму і капіталізму. Догнати і перегнати головні капіталістичні країни за розмірами виробництва на душу населення в найближчі 10—15 років можна тільки на підставі неухильного росту продуктивності праці, росту, що є результатом більшовицької організованості і дисципліни.

Ненависні вороги народу—троцькістсько-бухаринські і буржуазно-націоналістичні агенти іноземних розвідок пробували зірвати стахановський рух, придушити його, але могутній народний рух під керівництвом великої партії Леніна—Сталіна змів з свого шляху всі перешкоди і ворожі підступи й упевнено йде вперед, від перемоги до перемоги, до комунізму.

П'ятирічний шлях стахановського руху це шлях величних перемог на всіх ділянках нашого соціалістичного будівництва, в тому числі і на ділянці ідейного виховання нової радянської людини, озброєної передовою технікою і вищою продуктивністю праці. Стахановські методи з кожним днем все більше й більше збагачуються і освоюються не тільки передовими робітниками, а й цілими виробничими колективами в усіх галузях виробництва.

Прямим і послідовним виявленням творчого піднесення серед людей стахановської праці є виникнення швидкісних методів праці в будівництві, а також і в проектуванні. Швидкісні методи, ця специфічна відміна стахановського руху, стали надбанням багатоміліонної армії будівників і архітекторів. Ініціатор поточно-швидкісного методу будівництва академік архітектури А. Г. Мордвінов заслужено відзначений

високою нагородою Верховної Ради СРСР — орденом Леніна.

Почин тов. Мордвінова, революціонізувавши будівництво, змінив багато в чому систему проектування і встановив нові норми, що дають прекрасні зразки піднесення продуктивності праці на висоту, недоступну капіталізмові. За методом тов. Мордвінова за півтора—два місяці виростають не тільки окремі будинки, а й цілі вулиці і магістралі.

Не тільки батьківщина стахановського руху і швидкісного будівництва—Донбас, а й вся наша країна покладає велику відповідальність на архітекторів і будівників за широке вкорінення швидкісних методів будівництва через розроблення і безперервне удосконалення стандартів і типових проектів.

Спілка архітекторів в справі узагальнення досвіду швидкісного будівництва на Україні провела велику роботу. Але в цій роботі були свої серйозні дефекти. Скликання спеціального пленуму і нарад з питань швидкісного будівництва показали, що практичних висновків з досвіду окремих швидкісних будівництв майже не зроблено. Бували випадки, коли звичайне будівництво називали швидкісним тільки для того, щоб створити метушню навколо нього (школа в Києві). Намічувані Спілкою радянських архітекторів заходи до вкорінення швидкісного будівництва, до підвищення його якості і зміцнення зв'язку з ним архітекторів через проведення обласними відділами своїх засідань безпосередньо на будівництвах, спільно з інженерами і робітниками-стахановцями, залишаються покищо тільки побажаннями.

Договір соціалістичного творчого змагання між Спілкою радянських архітекторів Української і Грузинської РСР, підписаний в 1939 р. і продовжений в липні 1940 р., вимагає більшовицької наполегливості в здійсненні тих зобов'язань, які ми взяли на себе.

Але не можна ще сказати, щоб наші архітектори використали всі нові можливості, які відкриває перед нами соціалістичне змагання і вища форма його—стахановський рух, для прискорення темпів нашого будівництва.

Очевидно, тут ще не раз доведеться нагадувати і про дисципліну. Немає сумніву, що дисциплінованість архітектора в майстернях значно підвищилась, але дисциплінованість архітектора як громадського і творчого працівника в спілці—ще на низькому рівні. Ми ще часто витрачаємо дуже непродуктивно свій дорогий час, є ще немало випадків, коли на засідання або нараду (яких, на жаль, у нас ще так багато) архітектори збираються вдвоє довше, ніж триває саме засідання (хоч засідання у нас теж не дуже короткі).

Поєднання виробничої і громадської дисципліни є необхідною умовою для повноцінності радянського архітектора, для виконання поставлених перед ним чергових завдань, що випливають з загальнонародного завдання побудови комуністичного суспільства. Треба витруїти пережитки минулого, що залишилися ще в свідомості окремих найменш дисциплінованих архітекторів. Хіба не ганьба, коли радянського архітектора притягають до кримінальної відповідальності за хуліганство, як це було в Дніпропетровську з архітектором Білоненком? Правда, це єдиний випадок, але ми з цього випадку повинні зробити відповідні висновки в здійснюваній нами роботі щодо ідейного, більшовицького виховання наших архітектурних кадрів.

Недисциплінованість архітекторів спостерігається навіть і в такому питанні, як своєчасна здача своїй організації звітів про витрачання громадських державних грошей, що відпускаються на проведення екскурсій, на творчі командировки тощо. Адже тут, як у дзеркалі, можна побачити те анархічне, безвідповідальне ставлення окремих архітекторів до виконання своїх обов'язків, яке, на жаль, ще можна спостерігати серед архітекторів.

Хіба не ясно, що у нас вже не може бути такого стану, щоб одна хороша сторона роботи того чи іншого архітектора компенсувала другу—негативну сторону? Всі ці, досить таки огидні штрихи грубої недисциплінованості, від яких відгонить душком антигромадськості,—хіба це не ті самі елементи пережитків капіталізму, які так чи інакше роблять опір і приховано протидіють громадським заходам? Хіба це не відсутність комуністичної свідомості в роботі, відсутність дисциплінованості, яка набуває тепер вирішального значення для успіху нашої справи? Неможливо говорити серйозно про розгортання соціалістичного змагання, про його вищу форму—стахановський рух, коли на підприємстві, в майстерні, в спілці немає основного—дисципліни.

Наша соціалістична батьківщина піднесла людину на небувалу висоту. Кожний знає, що ніхто ще так не піклувався і не піклуватиметься про людину, як піклується про неї комуністична партія, радянський уряд і особисто т. Сталін. Ось чому кожний чесний трудівник радянської країни віддає і повинен віддавати свої знання, сили, енергію своїй державі, відплачувати своїй вітчизні палкою любов'ю і відданістю, безкорисливим служінням своїй соціалістичній батьківщині, на користь комунізму.

Зроблено багато. Перемоги соціалізму грандіозні. І ці перемоги за останні п'ять років приніс нам стахановський рух, біля колиски і біля джерел якого невідлучно стояла непереможна партія Леніна—Сталіна.

Актуальні проблеми в творчій роботі архітектора

Г. В. Головко

Недавня нарада з питань української національної архітектури викликала великий інтерес серед архітекторів до марксистсько-діалектичного розуміння питань мистецтва, особливо, до питань про взаємовідносини форми і змісту, про народність тощо.

Деякі архітектори вважають, що зміст в архітектурі вже знайдено, що він вже встановлений, а тепер настав час, коли треба взятись серйозно за форму. А коли ми розв'яжемо і питання про форму (тільки наївні товариші думають, що форма в природі існує самостійно), тоді, мовляв, почнемо жити приспівуючи, без турбот і хвилювань. Про народність в мистецтві багато архітекторів і тепер мають віддалене і дуже примітивне поняття.

Учення Маркса—Енгельса—Леніна—Сталіна про форму і зміст цілком основане на законі єдності і боротьби протилежностей.

Виходячи з цього закону, ми робимо ясний висновок, що всякий зміст виступає в певній формі, а всяка форма зв'язана з певним змістом. Зміст і форма знаходяться в діалектичній єдності: вони переходять одне в одне, проявляються одне в одному, обумовлюють розвиток одне одного. Але не треба забувати, що в єдності форми і змісту визначаючим є зміст, який передує виникненню і розвиткові форми.

Щоб більш глибоко зрозуміти, чому потрібно особливу увагу приділяти змістові, ми звернемось до історичного виступу тов. Сталіна на об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) в січні 1933 р.

На прикладах колгоспів і рад товариш Сталін дав глибокий аналіз форми і змісту, розкрив перед нами суть порушеного питання.

Не зважаючи на те, що колгоспи і ради є соціалістичною формою організації, все залежатиме від того, який зміст буде влито в цю форму, все залежатиме від змісту і характеру роботи колгоспів і рад, все залежатиме від того, чиїм інтересам і завданням вони служитимуть—революції чи контрреволюції, хто ними керуватиме—революціонери чи контрреволюціонери.

Ми знаємо випадки, коли в СРСР в липні 1917 р. ради, керовані меншовиками і есерами, а в Німеччині наприкінці 1918 р. ради, керовані соціалістами, на певному етапі підтримували, прикривали контрреволюцію проти революції.

За весь період соціалістичного будівництва в нашому розпорядженні набралось багато фактів, коли вороги робітничого класу переодягались у „захисний" одяг, щоб приховати своє антирадянське нутро. Яскравим прикладом цього є контрреволюційний троцькізм, який в боротьбі з партією всіляко оперував „лівими" формами своєї фразеології, щоб цим прикрити свій капітулянтсько-опортуністичний зміст. Партія Леніна—Сталіна своєчасно розгадала форми боротьби своїх ворогів, зірвала з них маску, розкрила до коріння контрреволюційний зміст всіх платформ лівого і правого порядку і цим самим розбила вщент троцькістсько-бухарінську і буржуазно-націоналістичну банду шпигунів та диверсантів.

Повністю підтверджується й те положення, що діалектичний матеріалізм, визнаючи провідну роль за змістом, одночасно веде рішучу боротьбу і проти недооцінки форми, яка не є чимсь пасивним, а в свою чергу робить величезний вплив на зміст. Яскравою ілюстрацією до цього положення є лінія Леніна і Сталіна, які на основі нового історичного досвіду відкрили в радах найкращу політичну форму диктатури пролетаріату і тим самим збагатили марксистську науку, двинули її вперед.

Завжди відбувається „боротьба змісту з формою і навпаки — скидання форми, переробляння змісту" (Ленін, „Философские тетради", стор. 212). Тов. Сталін ще в 1908 р. роз'яснював: „Справа в тому, що конфлікт існує не між змістом і формою взагалі, а між старою формою і новим змістом, який шукає нову форму і стремиться до неї". Це свідчить про те, що форма все ж відстає від змісту.

З цього деякі „талмудисти" роблять висновок— раз форма відстає від змісту, то це значить, що зміст може існувати без форми, а форма—без змісту.

Для механіста боротьба між формою і змістом не існує, бо форма автоматично слідує за змістом, а всякий новий зміст породжує відповідну форму, бо, на їх думку, він не може тимчасово виявлятись в старій формі. А раз так, то навіщо вивчати минуле, коли сучасне не має до цього минулого ніякого відношення, коли всі складні процеси дійсно змінюються примітивним пристосуванням однієї частини цієї дійсності до другої.

Розбиваючи вщент цей антимарксистський тезис, тов. Сталін на XV з'їзді ВКП(б) казав:

„Завжди у нас народжується щонебудь нове в житті. Але те, що народжується, народжується не просто, а пищить, кричить, відстоюючи своє право на існування.

Боротьба між старим і новим, між відмираючим і тим, що народжується, — ось основа нашого розвитку".

Діалектика розвитку через боротьбу протилежних сил на основі внутрішніх суперечностей властива всій природі людського суспільства на всіх етапах його розвитку.

„Суперечність веде вперед", казав Гегель. І цілком ясно, що коли б не було суперечностей, то не було б і руху вперед.

Але ніколи не треба забувати, що існує різниця між антагоністичними суперечностями, властивими експлуататорському суспільству, і тими суперечностями, які становлять основу розвитку в соціалістичному суспільстві.

І Ленін про це казав: „Антагонізм і суперечність зовсім не одне і те ж. Перше зникає, друге залишається при соціалізмі". (Ленинский сборник XI, стор. 357).

Тов. Сталін робить глибокий аналіз діалектичного характеру труднощів соціалістичного будівництва, які самі в собі таять можливість подолання цих труднощів, і тепер ми вже переконались у тому, що труднощі нашого росту неминучі, але вони такі, які цілком можливо усунути.

З ленінського учення про суперечності випливає сталінська постановка питання про радянську культуру, як культуру національну формою і соціалістичну змістом, як культуру, глибоко діалектичну.

Але тов. Сталін учить нас на конкретних прикладах більшовицькому вмінню розкривати і правильно розуміти діалектичні суперечності життя, враховувати їх в своїй роботі і правильно, діалектично розв'язувати ці суперечності.

Про перспективи розвитку нашої культури товариш Сталін говорив на XVI з'їзді ВКП(б): „Може здатись дивним, що ми, прибічники злиття в майбутньому національних культур в одну загальну (і по формі, і по змісту) культуру, з однією спільною мовою, є разом з тим прибічниками розквіту національних культур у даний момент, в період диктатури пролетаріату. Але в цьому немає нічого дивного. Треба дати національним культурам розвинутись і розгорнутись, виявити всі свої потенції, щоб створити умови для злиття їх в одну загальну культуру з однією спільною мовою".

Але все це може бути тоді, — продовжує товариш Сталін, — „коли пролетаріат переможе у всьому світі і соціалізм ввійде в побут. В цьому саме і полягає діалектичність ленінської постановки питання про національну культуру".

Тов. Сталін, аналізуючи ленінську постановку питання про право нації на самовизначення, аж до відділення, говорив: „Ленін іноді подавав тезис про національне самовизначення в вигляді простої формули: „Роз'єднання для з'єднання", Ви тільки подумайте — роз'єднання для з'єднання. Це відгонить навіть парадоксом. А тим часом ця „суперечлива" формула відбиває ту життєву правду марксової діалектики, яка дає більшовикам можливість брати найбільш неприступні фортеці в національному питанні".

Оволодівши діалектичним та історичним матеріалізмом, ми зможемо взяти які завгодно фортеці в боротьбі за побудування комуністичного суспільства.

Однією з надзвичайно важливих ділянок цього будівництва є архітектурна творчість, покликана створити в камені, цеглі, залізобетоні і інших матеріалах найвеличніші пам'ятки нашого часу, які, як закам'янілі сторінки нашої історії, повинні відбити і правдиво розповісти майбутнім поколінням про героїчну боротьбу нашого народу за нове, світле і радісне життя всього людства.

Але, щоб виконати це завдання, потрібно нагромадити багато знань і досвіду, багато відомостей і познань.

Звідки черпати весь цей комплекс знань? Треба добре знати історію, бо тільки на основі суспільного досвіду минулого, помноженого на гострий аналіз сучасного, може практично здійснюватись свідоме будівництво майбутнього.

Ось чому таким глибоко закономірним є вдумливе вивчення в нашій країні свого минулого, історії народів СРСР, історії людства в цілому.

Тільки при цій умові ми зможемо створити справжній витвір мистецтва нашої епохи, який зможе показати дійсність в її революційному розвитку, виховуватиме в народі благородні і чисті почуття, пронизані стремлінням і бажанням самовіддано боротись за здійснення великої справи Леніна — Сталіна, за комунізм.

Звідси ми повинні зробити для себе ясний і певний висновок, що створювати твори, пройняті народним духом, в нашу епоху значить створювати твори з життя народу і для народу.

Олексій Максимович Горький в 1909 р. казав:

„Народ не тільки сила, яка створює всі матеріальні цінності, він єдине і невичерпне джерело цінностей духовних, перше по часу, красі і геніальності творчості, філософ і поет, який створив всі великі поеми, всі трагедії землі і найвеличнішу з них — історію всесвітньої культури".

Для Горького народна творчість інтернаціональна. Та у нас існують специфічні особливості творчості окремих народностей, і ми, архітектори, працюючи на Україні, повинні знати ці особливості, знати і любити свій народ і ніколи не забувати, що народ — це

начало всіх начал. Те, що відклалось в народі—безсмертне.

О. М. Горький також підкреслював і велике значення індивідуальної творчості, яка одержала безмежні можливості тільки при соціалізмі.

Але ми також ніколи не повинні забувати, що вороги народу, в першу чергу буржуазні націоналісти, конаючи, навіть в останні хвилини простягатимуть свої брудні, криваві руки до мистецтва, зокрема до архітектури, яка так близько і так безпосередньо зв'язана з народом. Ми завжди повинні бути готові до того, щоб вдарити міцно не тільки по цих руках, але й по голові насамперед...

В наші дні особливо гостро ставиться питання про народний характер архітектури, про народність в архітектурі, про справжній і глибокий зв'язок архітектора з народною творчістю і дійсністю.

Історія мистецтв переконує нас у тому, що творчість художників минулих віків тільки тоді була великою і вічною, коли вона була глибоко народна і національна.

Крамской писав Рєпіну:

„Що не кажіть, а мистецтво—не наука. Воно тільки тоді сильне, коли національне. Ви скажете: а загальнолюдське? Так, але ж воно, це загальнолюдське, пробивається в мистецтво тільки крізь національну форму". Народне не можна ототожнювати з національним, але дійсно національне є завжди народним.

Саме в такому розумінні ми говоримо про національну—російську, українську архітектуру і архітектуру інших народів СРСР.

Візьмімо для прикладу видатного національного російського художника Сурікова або інших наших великих діячів мистецтв (літератури, музики) і проаналізуймо, в чому основні національні риси їх творів. В тому, що вони брали сюжети для своїх творів з російської історії. І не тільки в цьому.

Сила Сурікова полягає саме в тому, що він самовіддано любив свій народ, що він знав і відчував його, як небагато хто з російських художників. Він приймав Русь з усіма її достоінствами і хибами, як Русь народну, Русь бунтарську, Русь селян, повсталих проти царів, поміщиків, чиновників, попів.

Візьмімо для прикладу великих майстрів архітектури—Растреллі, Старова, Баженова, Казакова, Захарова, Вороніхіна. Вони в своїх творах зуміли показати творчий геній російського вароду.

Але нам потрібно зрозуміти одну істину, що національне в мистецтві, літературі, музиці не може бути штучно насаджене. Бо створити, написати національний твір з заздалегідь обдуманим наміром неможливо.

Мені здається, що навряд чи Пушкін, Шевченко, Рєпін, Чайковський і інші ставили перед собою колинебудь свідомо завдання створити національні твори мистецтва, але все створене ними глибоко народне і людяне своїм змістом, близьке до мислей і мистецтва народу, глибоко пройняте духом нашої країни, нашого народу.

Шевченко не міг писати неправдиво, з оглядкою, бо він—людина з народу, органічно невіддільний від народного життя. Нарікання Шевченка на особисту долю,—це нарікання всього народу, нарікання „всей Малороссии",—писав Горький. Чому? Тому, що Шевченко з великою силою і глибиною, з виключною осмисленістю і проникливістю виразив почуття і стремління багатоміліонних закріпачених братів своїх.

Так і справжній радянський художник малює вільним пензлем, якому чужими є зважання на обставини. Він творить глибоко щирі, правдиві твори, національні по формі і соціалістичні по змісту.

Національне в мистецтві дається не виучкою, не мудруванням і не тільки талантом. Знання життя і уміння філософськи його осмилити, здатність вбирати в себе все, чим багате і характерне життя цілого народу, є неодмінною умовою в роботі всякого майстра мистецтва, в тому числі і архітектора.

Палко любима багатонаціональна і багатомовна батьківщина, яка включила в себе багато батьківщин, живе ідеєю росту соціалістичної культури, мистецтва літератури.

Тільки ленінсько-сталінська національна політика змогла створити всі умови для цього росту, для братського співробітництва всіх націй, всіх народностей нашої прекрасної батьківщини. При одній лише думці про це почуття гордості і радості, почуття власного достоінства і братської інтернаціональної солідарності піднімається в серці росіянина, українця, білоруса, грузина, вірменина, узбека і кожного представника інших національностей СРСР.

Талановитий український народ, як і інші народи, що населювали колишню царську Росію, мав своїх обдарованих, а іноді і геніальних письменників, художників, музикантів і інших діячів мистецтв, але вони були в загоні, їх ініціатива, так само, як і геній російського народу, нещадно придавлювалась царизмом. Про це яскраво свідчить хоча б відома розмова Франца Ліста з братом Миколи І Михайлом Павловичем в 1842 р.

— Невже ви вважаєте Глінку талановитим,— здивовано спитав Франца Ліста брат Миколи І Михайло Павлович.

— Я вважаю його генієм,—відповів Франц Ліст.

— А знаєте,— промовив царственний кретин,— а замість того, щоб посилати моїх офіцерів під арешт на гауптвахту, посилаю їх на оперу Глінки.

— Це робить честь вашому смакові, — уїдливо відповів Ліст, але його співбесідник не зрозумів цього „компліменту“, бо він був певний своєї „правоти“.

Така була доля геніальних людей в умовах царського самодержавства.

Тільки соціалізм дав талантам справжні умови для роботи і розвитку, відкрив перед трудящими нашої країни новий неосяжний світ понять, почуттів, емоцій, викликав творче натхнення в серцях мільйонних мас. Народні співці, натхненні ідеями комунізму, створили талановиті твори, що стали поетичною епопеєю, епосом радянського народу.

Свої кращі пісні народні співці присвячують, насамперед, тим, хто зробив наше життя таким світлим і радісним, хто приніс народам щастя, — великим вождям і учителям Леніну і Сталіну.

Радянські архітектори повинні радіти, пишатись тим, що і їм випало вирішити частину благородної і разом з тим надзвичайно відповідальної проблеми будівництва національної культури, взяти участь в загальній боротьбі за цілковиту перемогу соціалізму, нової соціалістичної культури.

В своїй загальновідомій статті „Про національну гордість великоросів“ Ленін в 1914 р. писав:

„Чи чуже нам, великоруським свідомим пролетарям, почуття національної гордості? Звичайно, ні. Ми любимо свою мову і свою батьківщину, ми більш всього працюємо над тим, щоб її трудящі маси (тобто 9/10 її населення) підняти до свідомого життя демократів і соціалістів“.

Виходячи з ленінсько-сталінського учення про національне питання, ми повинні рішуче боротись з тими, хто пробує розглядати соціалістичну культуру, а це значить в тому числі і архітектуру, як культуру безнаціональну.

Ще в 1882 р. Островський писав про влаштування російського національного театру: „...Національний театр є ознака повноліття нації, так само, як академії, університети, музеї. Мати свій рідний театр і пишатись ним бажає всякий великий народ, всяке плем'я, всяка мова“.

Про ці прості істини великого національного драматурга не можна не згадати і тепер. Але потрібно рішуче виступити проти тих архітекторів, які зразком національних форм в архітектурі вважають тільки старовинну хату, ізбу і т. ін., закликаючи до старої форми і зовсім ігноруючи при цьому нове.

Любов до народного полягає не в тому, щоб оспівувати народну відсталість, а в тому, щоб бачити і втілювати народне раніш, ніж воно вистигло в свідомості народних мас. Якщо ряд товаришів впадає в стилізаторство, то це тому, що центр ваги вони переносять з народного змісту на нібито незмінні народні форми.

В умовах соціалістичного будівництва поняття народності в корені змінилось. Бо в теперішніх умовах морально-політична єдність радянського народу підпорядкована єдиному стремлінню, єдиній боротьбі, боротьбі за справу великої партії Леніна — Сталіна, за комунізм.

Це вже народність вищої форми, народність, яка визволилась від перекручень капіталістичного суспільства і збагатилась соціалістичним змістом. Соціалістичний зміст нашої народності робить її глибоко загальнолюдською і інтернаціональною при всьому багатстві і різноманітності її національної форми і відтінків.

Є любителі сивої старовини — їх можна назвати архітектурними романтиками, які ідеалізують і оспівують примітиви колишнього побуту і культурну відсталість.

Треба бути наївним, щоб не розуміти, що народ вбачає своє щастя в дальшому просуванні вперед, а не в фетишизації і канонізації віджилих старих форм народного життя. Це ті, які про народне думають як про щось вічне і незмінне. Вони не помічають або не розуміють гігантського культурного росту нашого радянського народу на новій його матеріальній базі, яка так казково розширюється і міцніє.

Вони не розуміють того, що тільки той архітектор може створювати радянську національну архітектуру, який гостро і безпосередньо відчуває сучасність та її найменше дихання, не відриваючись в той же час від мови і від побуту, від історичних традицій свого народу, який не змішує традицій з рутиною, з безславними пережитками минулого, що не мають відношення до нашої архітектури, до творчості.

Нам потрібна не музейна „охорона“, а дійова більшовицька пропаганда цих традицій. Нам потрібні традиції, що прикрашують історію нашого народу, допомагають радянським архітекторам краще, впевненіше творити свої твори, знаходити найближчі шляхи до серця і розуму людини соціалістичної епохи.

Соціалістичний Миколаїв

Є. А. Мінухін

Про проект планування і реконструкції міста Миколаєва варто поговорити—це одна з робіт Діпроміста 1938—1939 рр., виконаних на високому ідейному і художньо-архітектурному рівні. Спочатку, в 1931 р., проект був розроблений одеським філіалом Діпроміста (керівник проекту—архіт. А. Д. Гурович), а в 1938—1939 рр. він був скорегований і доповнений Діпромістом УРСР (керівник проекту—архіт. О. Н. Архіпова).

Проект схвалений міськими і обласними організаціями. Тепер він в експериментально-технічному бюро Наркомату комунального господарства УРСР.

Під час уточнення і доповнення генерального проекту рядові дуже істотних елементів дано нове спрямування і трактування, відмінні від рішень, схвалених спочатку. Додатково вирішені райони індивідуальної забудови і розроблена перша черга будівництва. В проекті 1931 р. цього не було.

Правильна шахова розбивка, вдале планування і ширина вулиць позитивно характеризують сітку вулиць Миколаєва. Широкі магістралі з бульварами, що перетинаються під прямим кутом, проходять через все місто. Багато інших, теж довгих вулиць, ідуть паралельно основним магістралям.

Вулиці міста забудовані малоповерховими і малоцінними в основній своїй масі будинками, що стоять окремо, не мають спільного композиційного пов'язання, з низькою щільністю заселення. Існуюча забудова міста дореволюційного періоду являє собою типовий приклад безсистемного і хаотичного, разом з тим гнітючо одноманітного розміщення об'ємів різних масштабів і мас, без урахування нормальної організації території. Внутрішнє планування будинків здебільшого зовсім не відповідає сучасним вимогам і потребує корінної реконструкції. Будинки в основному одноповерхові, деякі квартали забудовані двохповерховими будинками, є окремі будинки в три і чотири поверхи. Більшість будинків споруджені з ракушечника.

Географічне розташування Миколаєва на стику морського і річкового шляхів, першокласний морський порт і сітка залізничних шляхів, що підходять до міста, обумовили його роль, як значного перевального пункту, через який передаються на море вантажі з глибини країни і одночасно проходять на залізницю вантажі, що прибувають морським шляхом.

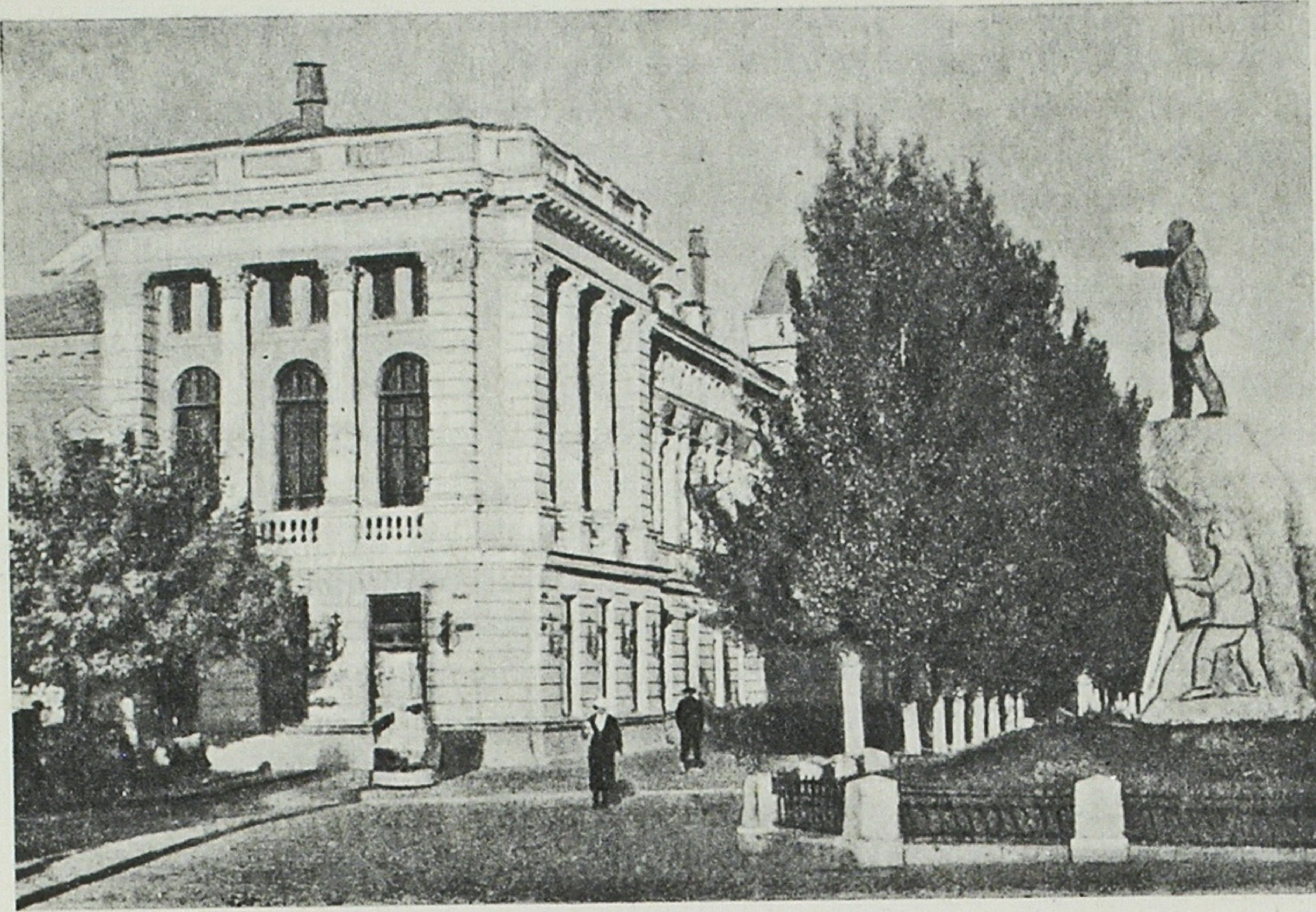
Порт, залізнична сітка і великі машино-і суднобудівні заводи були основними містоутворюючими факторами, які мали вирішальний вплив на розвиток і зовнішній вигляд міста.

Заселятись Миколаїв почав з 1788 р., тобто під час другої російсько-турецької війни, коли уряд Росії,

Архіт. А. В. Велıканов. Ескізний проект центральної площі у м. Миколаєві.

A. Velikanov, architecte. Esquisse de projet de place centrale à Nikolaïev.

Миколаїв. Будинок Облвиконкому. Праворуч — пам'ятник В. І. Леніну.

Nikolaïev. Edefice du Comité Exécutif régional. A droite—monument à V. Lénine.

щоб прискорити будівництво і збільшити кількість кораблів для Чорноморського флоту, почав роботи на новому місці, названому „Інгульською корабельнею“.

Містом Миколаїв був названий з наказу Потьомкіна в 1789 р., а в наступному 1790 р. цей наказ був затверджений Катериною II. Отже, 1940 р. Миколаєву минає 150 р.

З 1790 р. в Миколаєві військові кораблі почали будувати не тільки на суднобудівні, а й в адміралтейській корабельні (так зв. адміралтейство). Адміралтейство на Інгулі і допоміжна Спаська на Південному Бугу залишались основними промисловими підприємствами до середини XIX сторіччя.

Більш-менш широке будівництво в місті, що складалось з мазанок і землянок та кількох кам'яних казенних будинків, почалося з 1791 р. З урядового розпорядження була організована спеціальна „комиссия строения города Николаева“, яка виділяла місця для забудови. В центральній частині міста садиби займали особи командного складу, дворяни, купці і ін. Особам інших станів землю під забудову виділяли на схід від адміралтейської корабельні, в Робочій Слобідці. Майстровим морське відомство виділяло на схід від адміралтейської корабельні, в Робочій Слобідці, невеликі ділянки в суворо розбитих чотирьохкутниках-кварталах, зобов'язуючи їх негайно споруджувати будинки за казенними планами.

Таким чином, виросли дві частини нового міста—центральна привілейована, прилегла до бульвару і заселена робітничим класом Робоча Слобідка. Найбільше були заселені квартали обабіч колишнього Адміралтейства і Соборної вулиці, а також район біля базару.

В цей час місто, в зв'язку з своїм військово-морським значенням і закриттям порту для іноземних суден, розвивалось слабо. Тільки після 1862 р. торговий порт був відкритий для іноземних суден, місто перестало бути замкненим, почала розвиватись міська промисловість. І особливо інтенсивно почало розвиватись місто з відкриттям залізничних віток, що зв'язали Миколаїв з багатющими південними сільськогосподарськими і великими промисловими районами. В місті почала розвиватись торгова діяльність, розпочався посилений вивіз хлібних вантажів, а потім і криворіжської залізної руди.

В 1895 р. почалось будівництво двох нових суднобудівних заводів—французького „Наваль“ і Чорноморського. Місто почало перетворюватись в великий промисловий центр, заводи почали накладати свій відбиток на все міське життя.

Перша імперіалістична війна спричинилась до значного розширення підприємств, збільшення випуску продукції і до збільшення армії робітників. Але незабаром, заводи, фабрики і транспорт, в результаті несамовитої гонки озброєнь, стали занепадати; зростала дорожнеча, наростав революційний рух і незадоволення робітничого класу становищем, що створилось.

В епоху громадянської війни місто стало ареною воєнної інтервенції і опинилось в стані повного застою, а промисловість і транспорт були доведені до цілковитої руїни. Особливо потерпіли суднобудівні заводи. Місто втратило значну частину населення, кількість безробітних була величезна.

В січні 1920 р. Червона Армія визволила місто від денікінської контрреволюції, і 31 січня радянська

Миколаїв. Поліклініка (збудована в 1931 р.).

Nikolaïev. Polyclinique (érigée en 1931).

влада остаточно утвердилась у Миколаєві. Починаючи з 1921 р., відновлюється діяльність порту, відроджуються і розширюються заводи і фабрики, місто знову стає великим фабрично-заводським центром.

Особливо помітно починає розвиватись промисловість з 1924—25 р. На початок 1927—28 р. в місті завершується відбудовний період. За час сталінських п'ятирічок в корені були реконструйовані суднобудівні і інші заводи, освоєно ряд нових виробництв, що мають велике значення для зміцнення економічної незалежності і оборонної спроможності країни.

Перспективи розвитку міста безпосередньо зв'язані з дальшим розвитком провідної суднобудівної і металообробної промисловості, залізничного і водного транспорту, а також південної металургії та багатих сільськогосподарських районів, що економічно тяжать до Миколаєва.

Немаловажним фактором є створення Миколаївської області з обласним центром в м. Миколаєві.

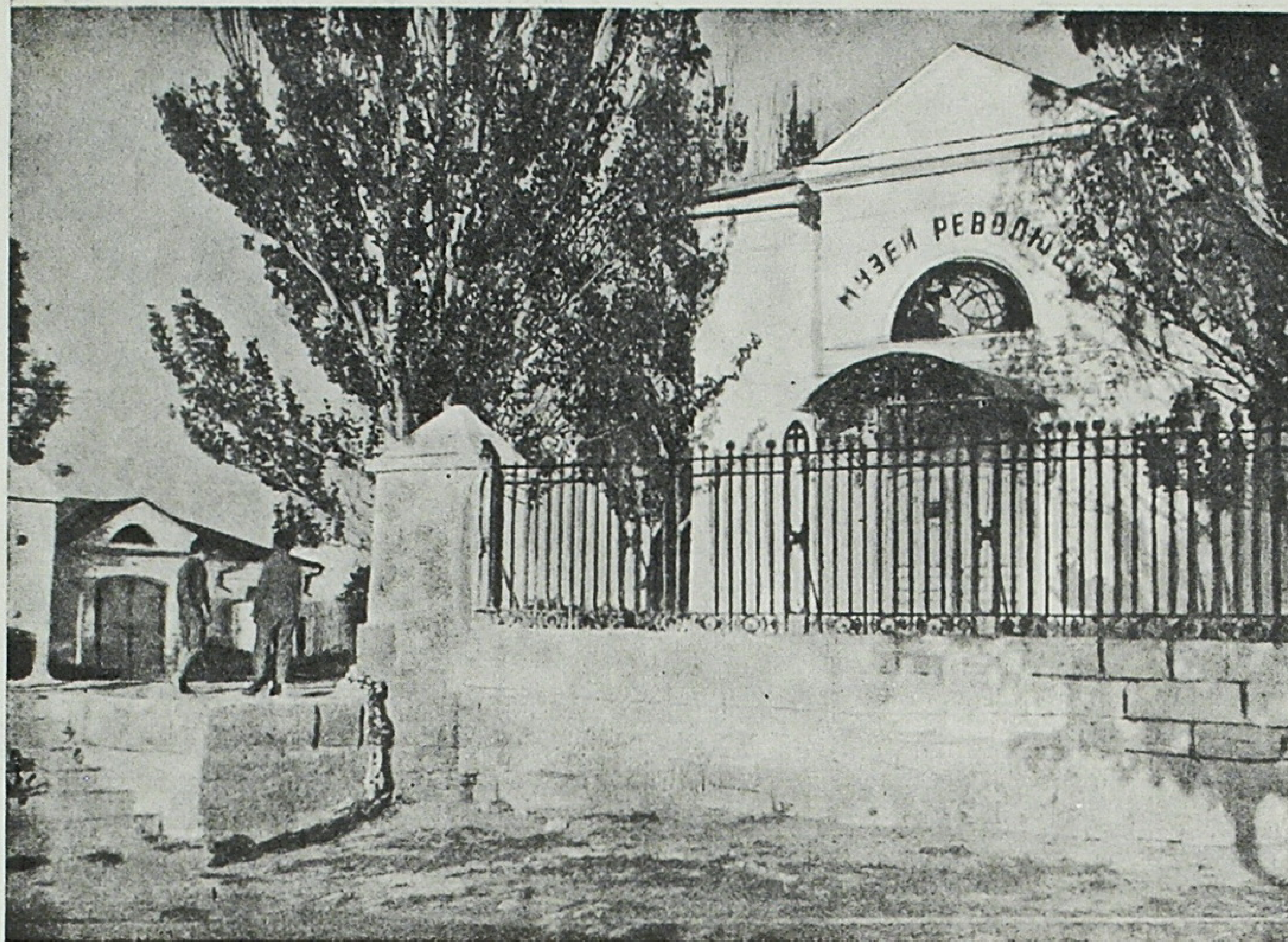
В генеральному плані 1938—1939 рр. місто поділено на шість планувальних районів—три в теперішньому місті і три на новій східній території. Райони існуючого міста і центральний район нової території призначені для спорудження капітальних багатоповерхових будинків, решта—для малоповерхових індивідуальних будинків. Щільність заселення районів існуючого міста прийнято в 380—400 чоловік на гектарнетто, центрального району нової території—450 чоловік, а районів індивідуального будівництва—60—80 чоловік.

За генеральним планом в схемі магістралей міста в основному зберігається напрям існуючих вулиць, типи вулиць індивідуалізовані стосовно до майбутнього їх значення і життя міста та зв'язку їх з центрами тяжіння. Деякі вулиці розширюються, інші, другорядні—звужуються бо ширина їх не відповідає інтенсивності руху та їх забудуванню, а деякі будуть закриті. Прокладається ряд нових вулиць, квартали укрупнюються для створення житлових комплексів з внутріквартальними дитячими і обслужними установами та зеленню.

На основних магістралях міста, в результаті добору масштабів і висоти будівель, зв'язаних з подовжніми профілями вулиць, а також в результаті застосування розривів-курдонерів, окремих виступних частин, зелених плям, архітектури малих форм і замкнених перспектив, досягається належна архітектурна виразність та усувається одноманітність і монотонність.

В місті запроектовано кілька адміністративно-культурних центрів: загальноміський—в центральній частині, районні—в східній частині теперішнього міста і в центральному районі східної території. Центральний майдан буде адміністративно-господарським і культурно-освітнім центром міста і місцем проведення масових демонстрацій з розрахунком пропускати не менше 60 тис. чоловік. В південній частині майдану споруджується Палац Рад—чотирьох- і п'ятиповерховий в своїй центральній частині, об'ємом близько 80 тис. куб. м. Будинок буде облицькований гранітом. На східній і західній частинах майдану буде споруджений Будинок Червоної Армії і Флоту та інші багатоповерхові будівлі. Все це, разом з запроектованим на майдані пам'ятником В. І. Леніну, являтиме собою закінчений архітектурний ансамбль.

Вокзальний майдан запроектовано перед будинком нового вокзалу на східній території. Майдан коло теперішнього вокзалу, що являє собою вулицю з роз-

Соціалістична реконструкція Миколаєва. Музей революції.

Reconstruction socialiste de Nikolaïev. Musée de la Revolution.

ширенням біля самого вокзалу, буде цілком реконструйований.

Крім того, у генеральному плані виділено ряд майданів другорядного значення—перед заводами, парками, театрами, коло в'їздів на мости тощо.

Громадсько-культурні і побутові установи рівномірно розміщені по всьому місту і, насамперед, у районах нової забудови та районах, в яких тепер обмаль цих установ.

Квартали запроектовані в 4—8 гектарів кожний. Весь капітальний фонд теперішнього міста зберігається повністю, старі будинки від двох поверхів і більше, зберігаються, крім будинків, що мають бути знесені через зношеність або з міркувань архі-

У миколаївському порту. Тисячі тонн чавуну перед навантаженням на пароплави.

Au port de Nikolaïev. Des milliers de tonnes de fonte attendent l'embarquement.

Соціалістична реконструкція Миколаєва. Палац праці.

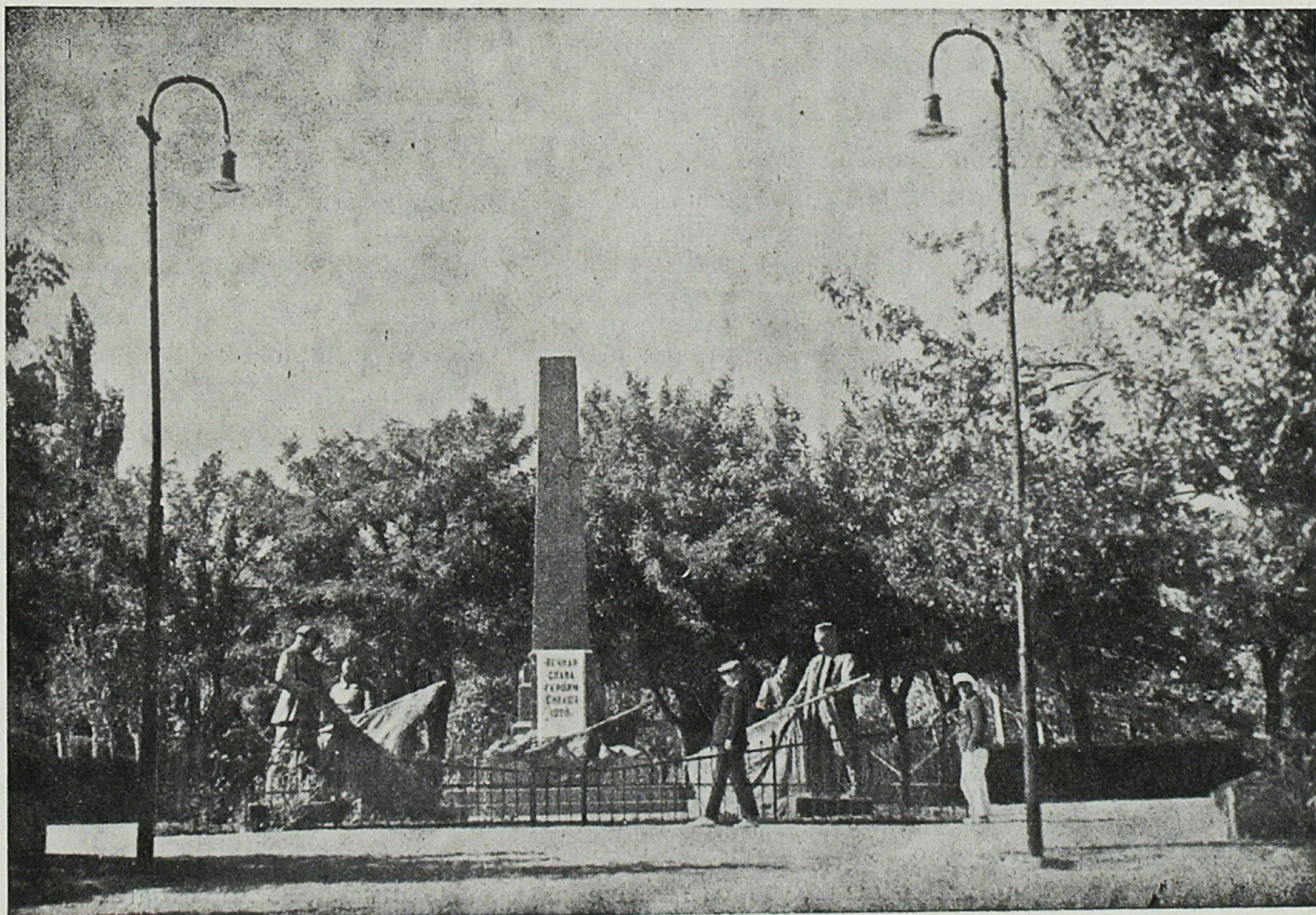
Reconstruction socialiste de Nikolaïev. Palais du Travail.

тектурно-планувального порядку. Залишені будинки від двох поверхів і більше протягом проектного періоду повинні бути реконструйовані, одноповерхові і технічно непридатні для надбудови будуть замінені новими. В районах одноповерхової забудови одноповерхові житлові будинки зберігаються.

Для частини Радянської вулиці між Радянським і запроектованим Центральним майданами розроблено ескізний проект (автор—архіт. А. В. Велікано̄в), який свідчить про можливість створення зовсім нового ансамблю цієї частини міста.

Основним акцентуючим моментом цього ансамблю є будинок Палацу Рад. З боку обох майданів і в місцях перетину вулиць створюються висотні ак-

Миколаїв. Пам'ятник героям Сиваша.

Nikolaïev. Monument aux héros du Sivache.

Міський театр в Миколаєві.

Théâtre municipal à Nikolaïev.

центи в'їздів. Будинок Палацу Рад розташовується на Центральному майдані по осі Радянської вулиці з підвищеною центральною частиною, що замикає перспективу вулиці. В північній частині Радянського майдану, по осі вулиці, запроектовано арку, яка підкреслює в'їзд в місто з боку Інгульського мосту. Решта частин вулиці вирішуються в спокійних ритмах забудови житлових будинків, що перериваються входами в квартали.

В плані міста яскраво виявлено прагнення створити струнку систему зелених насаджень. Площа зелених масивів значно розширюється, існуючі насадження мають бути реконструйовані в результаті поступової заміни, з збереженням найцінніших екземплярів дерев. Центральний парк культури і відпочинку, районні парки, сади, бульвари, сквери, вуличні і внутріквартальні насадження запроектовані у всіх районах міста. Крім того, намічено будівництво захисної зони між промисловими і житловими кварталами, лісозахисної зони, поливаних розсадників, оранжерей тощо.

Основні промислові підприємства залишаються на своїх місцях, а на випадок їх розширення передбачено резервні території. Ряд дрібних підприємств намічено перенести на нову територію, поза житловими кварталами. Для нових заводів і фабрик та намічених до перенесення підприємств виділено нові промислові території.

В зв'язку з розширенням обсягу роботи залізничного вузла і можливістю спорудження в майбутньому колії Миколаїв—Умань та на Одесу по старій трасі, передбачається перенести пасажирську і вантажну станції на східну окраїну нової міської смуги, сортувальну—на північний схід до місця злиття напрямів на Харків і Снігурівку.

В схемі внутріміського транспорту намічено реконструювати трамвайне господарство, переробити трамвайну колію на нормальну, довести довжину колій до 40—45 кілометрів, тобто збільшити їх майже вдвоє, а також здовжити автобусні лінії і збільшити автопарк.

Великі роботи мають бути проведені щодо розширення місцевих джерел водопостачання і спорудження дніпровського річкового водопроводу, закінчення першої черги і дальшого розширення каналізації, реконструкції міської електросітки.

До першочергових заходів належить спорудження зливової каналізації, заміна старих наплавних мостів через Інгул і Південний Буг, роботи над озелененням і замощенням та асфальтуванням майданів, вулиць і тротуарів міста, в якому процент замощених вулиць досить високий, але мостові занедбані.

В північній частині міста, на узбережжі Інгула, на двох півостровах запроектовано Центральний парк культури і відпочинку, а на заході на березі річки Південний Буг запроектовано будинок Палацу культури з зеленим масивом при ньому.

В місті збереглось багато пам'яток старовини і

мистецтва, є місця археологічних знахідок, підземні ходи і катакомби, історичні пам'ятки, пам'ятки революційної боротьби і руху. Місто в основному будував Фалеєв. Є підстави вважати, що до будівництва міста був причетний архітектор І. Є. Старов (1743—1808).

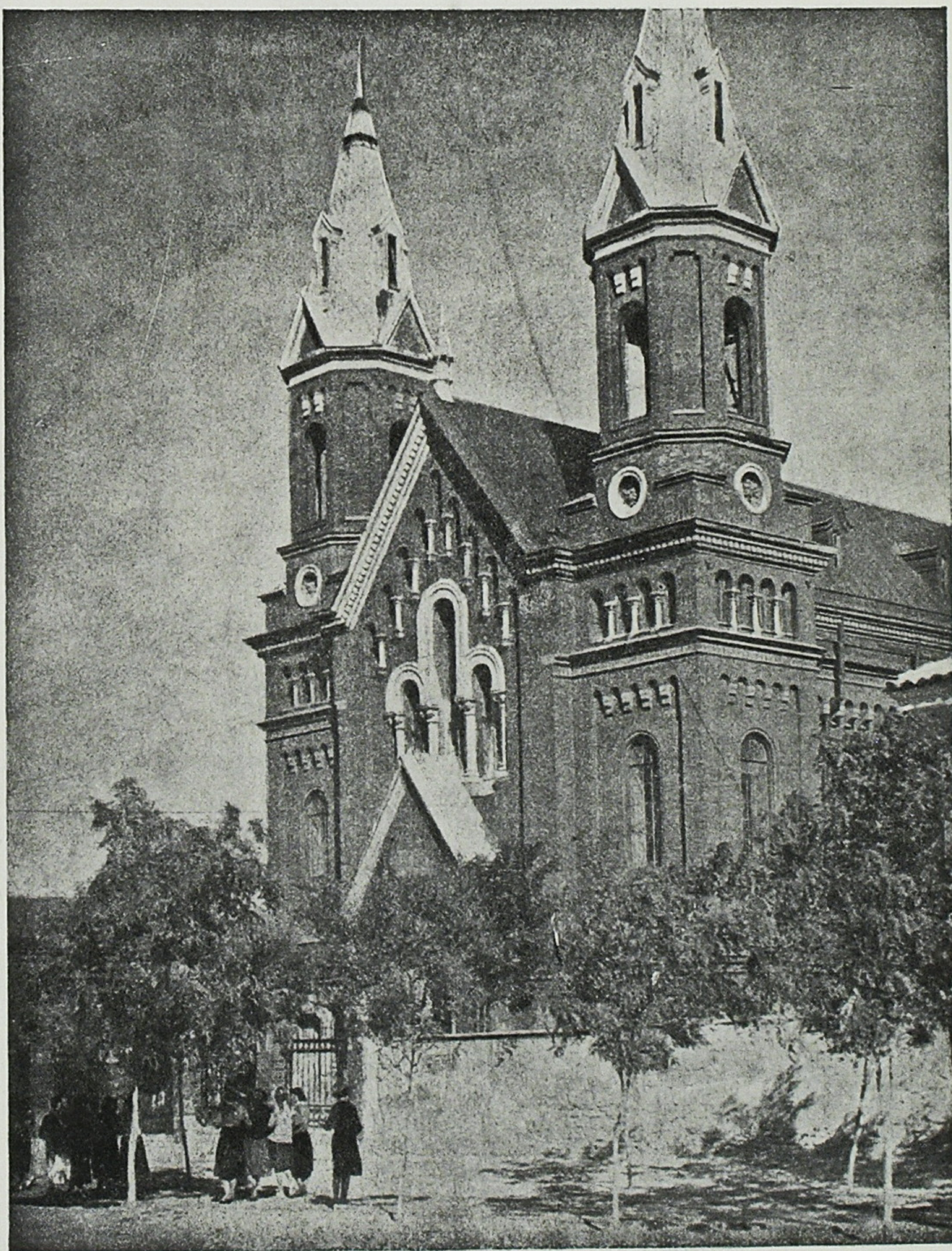
Архітектурний ансамбль міського майдану (Радянського), створений за проектами відомого російського зодчого М. Ф. Казакова (1738—1813), полягав в гармонійному розміщенні, паралельно до бульвару над рікою Інгулом, будинку гауптвахти по осі Соборної (Радянської) вулиці, будинку портової контори зліва і собору справа. Чудовий будинок гауптвахти, споруджений в останньому десятиріччі XVIII сторіччя, потім пристосований для „присутственных мест“, в пожовтневий період був використаний під музей ім. Верещагіна, але через злочинне недбальство до архітектурних пам'яток, кілька років тому був знесений. Знесений також собор, який багато хто схильний був приписати Бартоломео Растреллі (1700—1771). Проте ця версія позбавлена грунту і цілком виключається, бо великий зодчий помер задовго до заснування міста і початку його капітальної забудови. Можливо, що собор спорудив учень Растреллі, або його споруджено за залишеним Растреллі проектом.

На майдані зберігся інтересний будинок портової контори, споруджений у той же період, що й гауптвахта. Там же міститься будинок виконкому обласної ради депутатів трудящих, споруджений в першому десятиріччі поточного сторіччя, — красива архітектурна споруда, але зіпсована прибудовами. Цікаві також будинки обсерваторії, міського архіву, колишнього зимового зібрання, будинок обкому КП(б)У і ряд інших.

Збереглись окремі архітектурно багато оформлені особняки дворян і вищих чиновників. Поряд з цим збереглись будинки з грубим і вигадливим оформленням фасадів, змішанням стилів, зовнішнім копіюванням багатих особняків, безпринципним прикрашуванням, а також будинки казенно - казарменного типу. Значний інтерес можуть являти будиночки початку і середини XIX сторіччя, що збереглись на окраїнах міста.

З пам'яток революційної боротьби і руху слід згадати бронзовий пам'ятник В. І. Леніну на масивній гранітній брилі, споруджений за проектом скульптора Козлова на Радянському майдані; бетонний пам'ятник бійцям Перекопа і Сиваша, споруджений за проектом Ріттіха, пам'ятник роботи скульпторів Муравіна і Лисенка 61-му комунарові, розстріляним за наказом генерала Слащова на майдані Комунарів, ім'ям яких названо майдан та один з найбільших у місті заводів тощо.

Забудова і благоустрій останніх років оновлюють місто. Поступово вирисовується гармонійний і виразний з погляду архітектури профіль нового квітучого соціалістичного міста.

Миколаїв. Музей ім. Верещагіна.
Nikolaïev. Musée Verechtchagine.

Реконструкція Херсона

А. І. Дудавський

Генеральний план реконструкції Херсона.

Plan général de reconstruction de Kherson.

Народний комісаріат комунального господарства УРСР в цьому році має розглянути генеральний проект реконструкції міста Херсона, схвалений в липні 1940 р. виконавчим комітетом миколаївської обласної ради депутатів трудящих.

Проект Херсона був розроблений в 1932—1933 рр. одеським філіалом Діпроміста. В 1939 р. друга архітектурно-планувальна майстерня Діпроміста (керівник—архіт. А. Д. Іванова) скорегувала проект і підготувала його для розгляду урядом УРСР.

Херсон, за словами дослідника Новоросійського краю А. Скальковського, був „первым портом, первой военной гаванью и верфью русской на Черном море...“

Місце для Херсона було вибрано Потьомкіним на правому березі Дніпра за 25 верстов від впадання його в лиман, коло самої кріпості Олександр-Шанц, закладеної в 1737 р. Будівництво Херсона було задумане з великим розмахом, який, проте, з ряду причин здійснити не вдалось. Вже в процесі будівництва виявилась незручність Херсона як місця для корабельні і порту в зв'язку з мілководністю гирлових підходів до міста, що не давало змоги спускати судна з глибокою осадкою. Херсонська фортеця після завоювання північного узбережжя Чорного моря втратила своє значення і була скасована в 1835 р.

Далі Херсон розвивався, як адміністративний і господарський центр великого району з екстенсивним сільським господарством, з дуже мало розвиненою промисловістю. В основному купецько-чиновницьке місто оживлялось діяльністю порту, який згодом, з поглибленням морського каналу і гавані, став доступний для великих морських пароплавів.

За роки сталінських п'ятирічок Херсон значно розвинувся. Цілком реконструйовані старі заводи, збудовано за останнім словом техніки ряд нових потужних заводів союзного значення—крекінг-завод, склотара, консервний завод ім. Сталіна, докводбуд і ін.

Відкриття, в результаті спорудження Дніпрогесу ім. Леніна, запоріжських шлюзів, що з'єднали роз'єднані досі частини Дніпровського водного шляху, створило великі можливості для розвитку херсонського порту, який збагатився за останні роки потужним елеватором, нафтогаванню та іншими спорудами.

В результаті будівництва останніх років Херсон перетворився в значний індустріально-портовий центр з стотисячним населенням.

Перспективи дальшого розвитку Херсона дуже великі. Насамперед вони визначаються розташуванням Херсона в центрі багатющого сільськогосподарського району і сприятливими транспортними

умовами, що зв'язують місто залізничними і водними шляхами з найважливішими промисловими районами Союзу. Це значення Херсона ще більше зростає в зв'язку з будівництвом залізничної магістралі Херсон—Армянськ (прямий зв'язок з Кримом).

Бурхливий розвиток культури неполивного бавовника в районі Херсона відкриває широкі можливості для розвитку текстильної промисловості.

Ще в дальшій перспективі вирисовується роль Херсона в зв'язку з запроектованою схемою енергетично-транспортної реконструкції нижнього Дніпра—цієї надзвичайно важливої частини проекту великого Дніпра. Це—роль початкового і конечного пункту надзвичайно важливої водної магістралі, яка зв'яже Чорне море з найвіддаленішими районами європейської частини неосяжного Союзу РСР.

Тут треба також мати на увазі передбачене схемою реконструкції нижнього Дніпра будівництво в 17 кілометрах вище від Херсона потужної гідроелектростанції (низова Дніпрогес).

Величезні перспективи зростання міста, проте, ніяк не виправдують елементів гігантоманії, допущених одеським філіалом Діпроміста в генеральному проекті Херсона, розробленому ним в 1932—33 р.

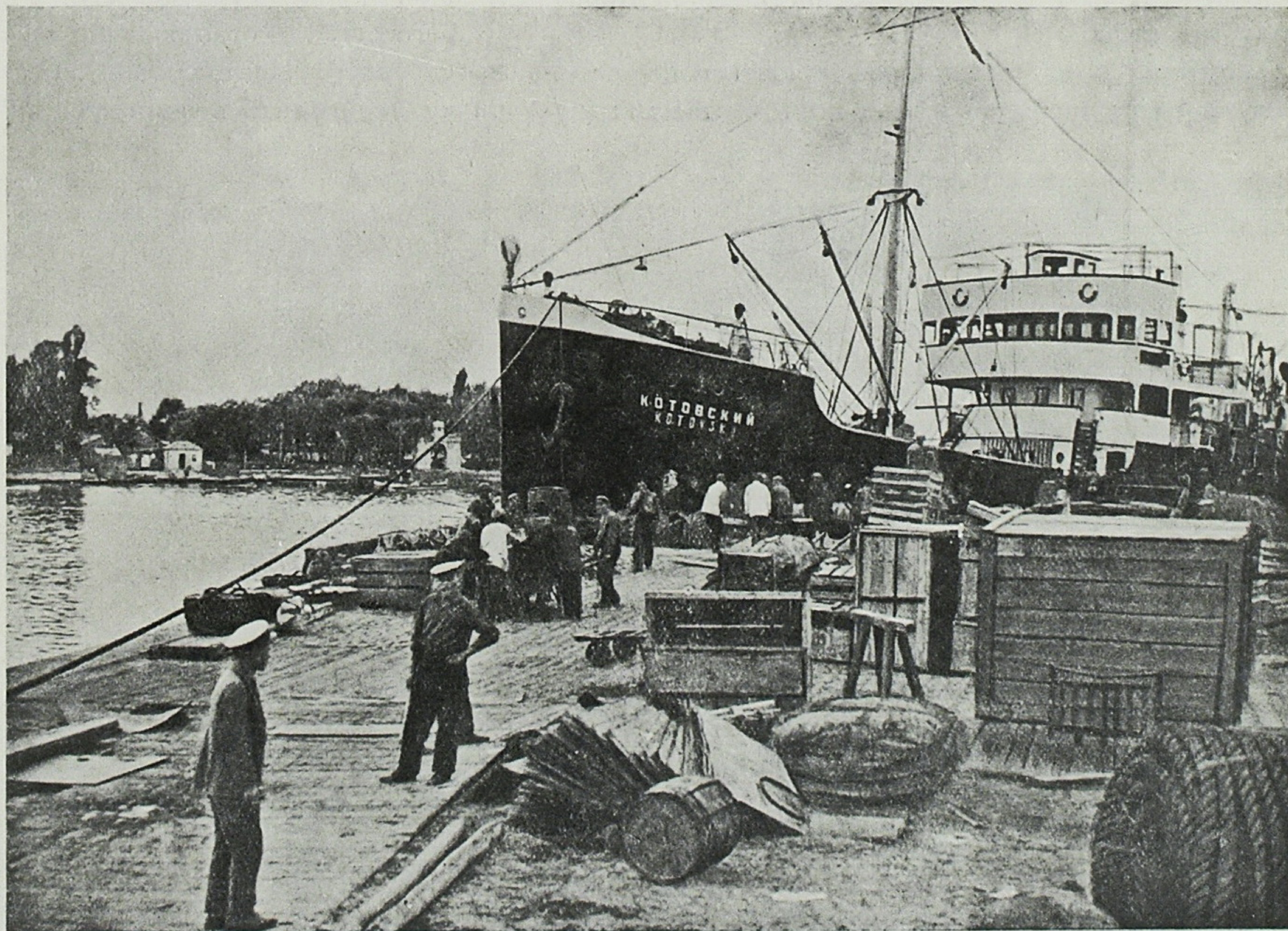
Яким є місто в теперішній час?

Херсон мальовничо розташований на правому підвищеному березі Дніпра, на території близько 3700 гектарів. Тільки невелика центральна частина міста, найбільш благоустроєна, забудована двох- і трьохповерховими будинками, інші райони характеризуються одноповерховими індивідуальної забудови будинками з дуже малою щільністю заселення.

Багатий Херсон на внутріквартальну зелень, але одночасно він бідний на насадження громадського користування. Як і більшість прирічкових промислових центрів, місто відрізане від ріки розташованими на її березі промисловими підприємствами, залізничною колією і портовими спорудами. Основним місцем, де з міста можна підійти до Дніпра, є пристань. Останніми роками в місті провадиться промислове і транспортне будівництво, від якого в значній мірі відстає житлове і соціально-побутове будівництво.

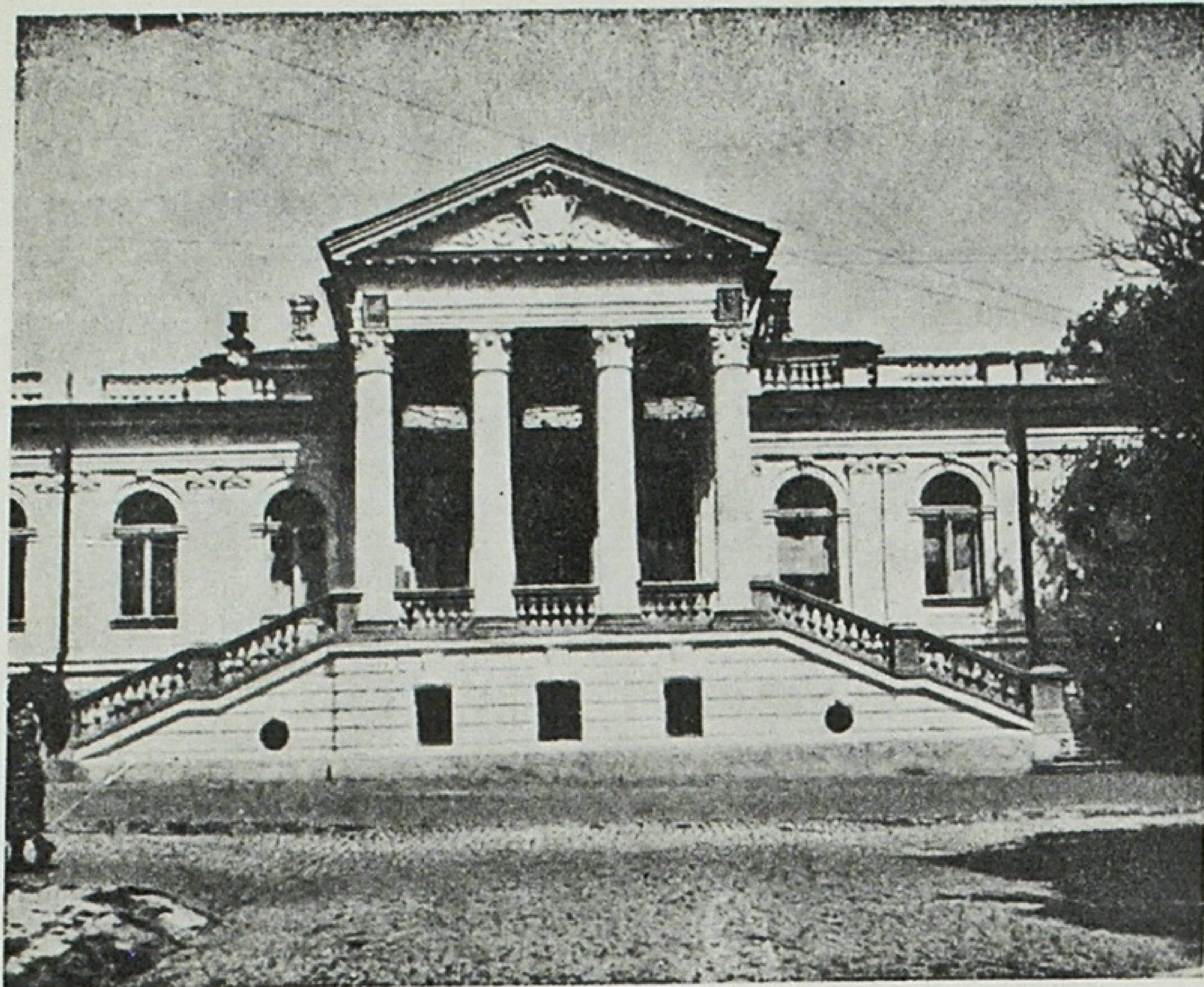
Рішення одеського філіалу Діпроміста зводились до корінної реконструкції всього міста. Залишалась тільки невелика частина житлового фонду в центрі, решту житлових будинків передбачалося знести. Місто проектувалось забудувати виключно багатоповерховими будинками; районів для малоповерхових будинків та індивідуального забудування в проекті не було виділено. По суті, в проекті йшла мова про спорудження нового міста, не пов'язаного з теперішньою забудовою.

Використовуючи найкращі рішення першого проекту, скорегований генеральний проект усуває елементи гігантоманії, засуджені рішеннями XVIII з'їзду

Херсонський порт. У дебаркадера — теплохід „Котовський".

Port de Kherson. Au debarcadère—le paquebot „Kotovski".

Херсон. Будинок бібліотеки. Kherson. Bibliothèque.

ВКП(б), максимально зберігає наявний житловий фонд, не порушуючи існуючої сітки вулиць. Зважаючи на історично виниклі райони міста, скорегований проект передбачає, поряд з багатоповерховим (4 поверхи) будівництвом, райони малоповерхової та індивідуальної забудови.

Основні контури нового соціалістичного Херсона вирисовуються в такому вигляді.

На плані міста фіксуються три основні промислові райони—східний, північно-західний і район Карантинного острова.

Територія порту значно розширюється в результаті переносу операцій з масовими вантажами (вугілля, руда, ліс, нафта) на Карантинний острів. Таке рішення не тільки усуває небезпеку дальшого перегороджування портовими спорудами доступу населення міста до Дніпра, а й звільняє для міста додаткову територію.

На відміну від міст, в яких забудова сконцентрована в одному компактному місці, що розвивається від одного центру до периферії, планування Херсона передбачає організацію п'яти заселюваних районів, які забезпечуються всіма необхідними елементами соціально-культурного і побутового обслуговування.

Райони Забалки і Сухарного залишаються як райони індивідуального будівництва. Реконструюється район Млина—Форштадт, розташований між Центральним районом і новою східною територією, призначеною для розширення міста. Нова заселювана територія, що є безпосереднім продовженням міста в напрямі на схід, забудовується в основному чотирьохповерховими будинками. Така організація заселюваної території міста, створюючи компактність рішення, забезпечує поступовий і планомірний розвиток його.

Основне завдання архітектурно-планувального рішення зводилось до організації можливого доступу населення міста до ріки, з використанням Дніпра як надзвичайно важливого планувального фактора.

Беручи до уваги вже забудовану капітальними спорудами частину правого берега, основні підходи до ріки вирішено організувати в районі Військового Форштадта, де створюваний на місці руїн колишньої фортеці Центральний парк культури і відпочинку переходить в широку прибережну смугу.

Херсон. Міський театр. Деталь головного фасаду.

Kherson. Théâtre municipal. Détail de la façade principale.

Ця смуга розширюється в результаті винесення розташованих тут лісових складів на Карантинний острів. Спуски до Дніпра запроектовані в вигляді широких парадних сходів і пандусів, що ведуть до місць переправи на протилежний беріг, де організуються пляжі. Тут запроектовано також сквер з скульптурами і фонтанами.

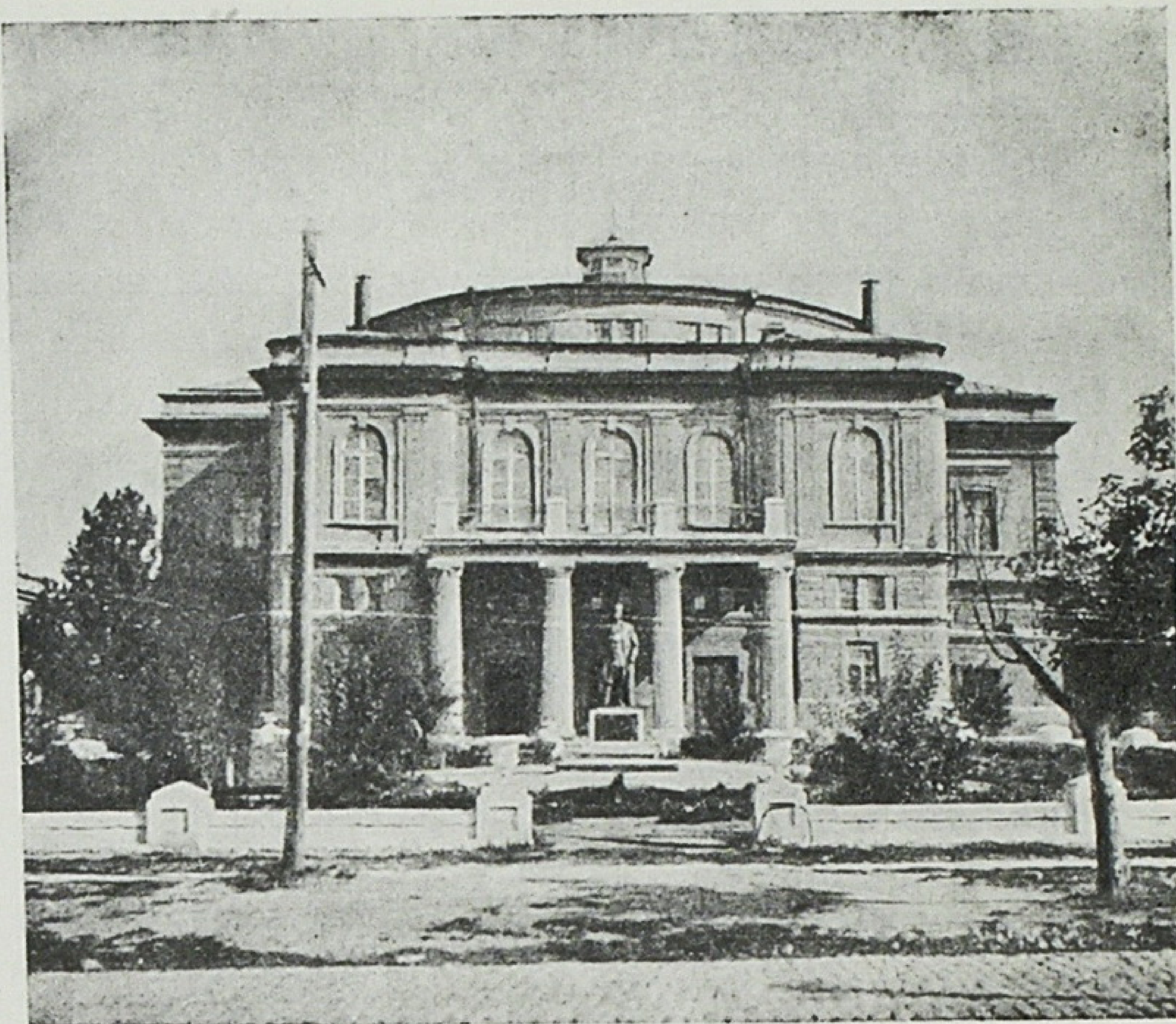
Аналіз архітектурно-видових особливостей міста дав змогу визначити на його плані місця для відповідальних архітектурних вузлів з використанням найбільш підвищених територій для створення на них мальовничих міських ансамблів (міські майдани, громадські споруди, паркові ансамблі тощо). Використання архітектурно-видових властивостей міста забезпечить особливу виразність його силуету з боку Дніпра.

В майбутньому композиційним центром міста буде майдан Свободи. В зв'язку з тим, що цей майдан розташований на підвищеному і центральному місці, а також за характером своєї забудови він архітектурно домінуватиме над містом. Тут будуть розміщені великі споруди міста—театр, Палац Рад тощо.

Майдан Свободи буде основним майданом міста, на якому відбуватимуться народні свята, паради, мітинги тощо. З північного боку будинку театру майдан з'єднається бульваром з входом в Центральний парк культури і відпочинку. Запроектовані за будинком театру сквери відкриють перспективу на майдан з боку парку.

Забудовуватиметься майдан Свободи без зносів.

Другим за своїм значенням центром є майдан

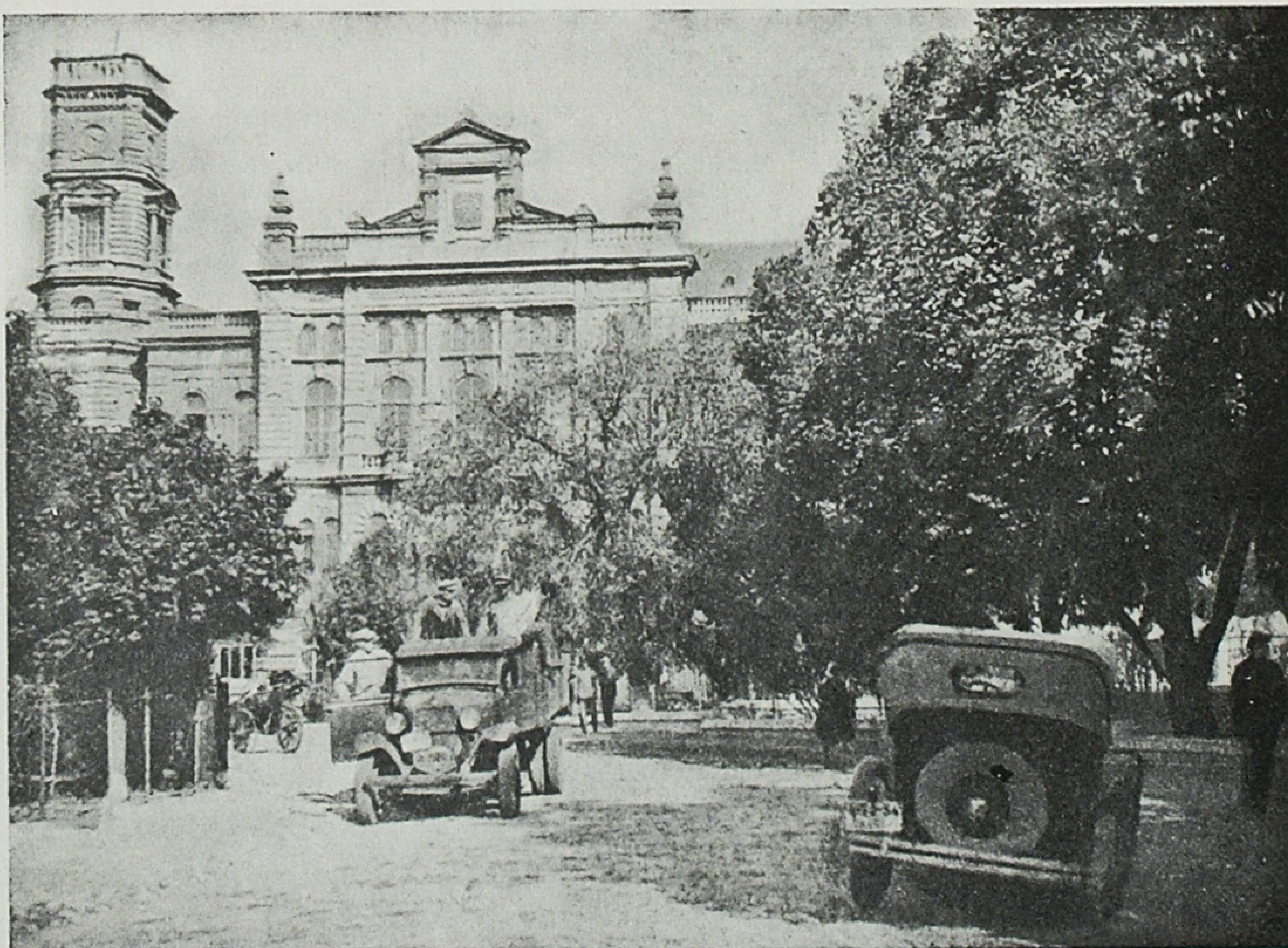
Херсон. Міський театр. Загальний вигляд.

Kherson. Théâtre municipal. Vue générale.

перед теперішнім будинком театру. Цей майдан найближчого часу має бути реконструйований, що дасть змогу до організації майдану Свободи використовувати його для масових зборів і демонстрацій.

Привокзальний майдан буде основним в'їздом у місто; в центрі його буде сквер. Цей майдан архітектурно пов'язується з майданом Свободи, з яким він з'єднується основною магістраллю міста, що веде від вокзалу до центру,—Червоноармійською вулицею.

Майдани районного значення організуються—один

Херсон. Будинок Міськради.

Kherson. Le Soviet urbain.

на Забалці, а другий — в районі нової заселюваної території.

Запроектована сітка вулиць забезпечує чіткий зв'язок окремих районів міста між собою і з промисловими територіями, вокзалом, портом, парками культури і відпочинку, зовнішніми магістралями тощо.

Основною магістраллю, що зв'язуватиме вокзал з центром міста і портом, є і надалі залишається Червоноармійська вулиця. Мало забудована тепер, особливо, в верхній своїй частині (до вокзалу), ця магістраль має бути реконструйована.

Великого значення набуває вулиця Першого Травня — тепер найбільш благоустроєна вулиця міста. На ній надбудовуватимуться окремі будинки, будуть знесені малоцінні споруди і розкриті квартали для створення відкритих дворів, скверів та інших форм зелених насаджень.

В зв'язку з укрупненням кварталів у старому місті ряд вулиць буде закрито.

Прийнята генеральним планом схема зелених насаджень забезпечує кожний район міста зеленими масивами—парками, скверами, що будуть рівномірно розташовані по всьому місту, та бульварами, що зв'язуватимуть окремі зелені масиви. Значно розвиваються зелені насадження на лівому березі Дніпра, де запроектовані пляжі, а також на незабудованій частині правого берега.

Крім Центрального парку культури і відпочинку з загальноміським стадіоном і спусками до Дніпра, що організується в центрі міста, в інших районах запроектовані районні парки. З метою підвищення санітарно-гігієнічних умов передбачено захисні зелені зони.

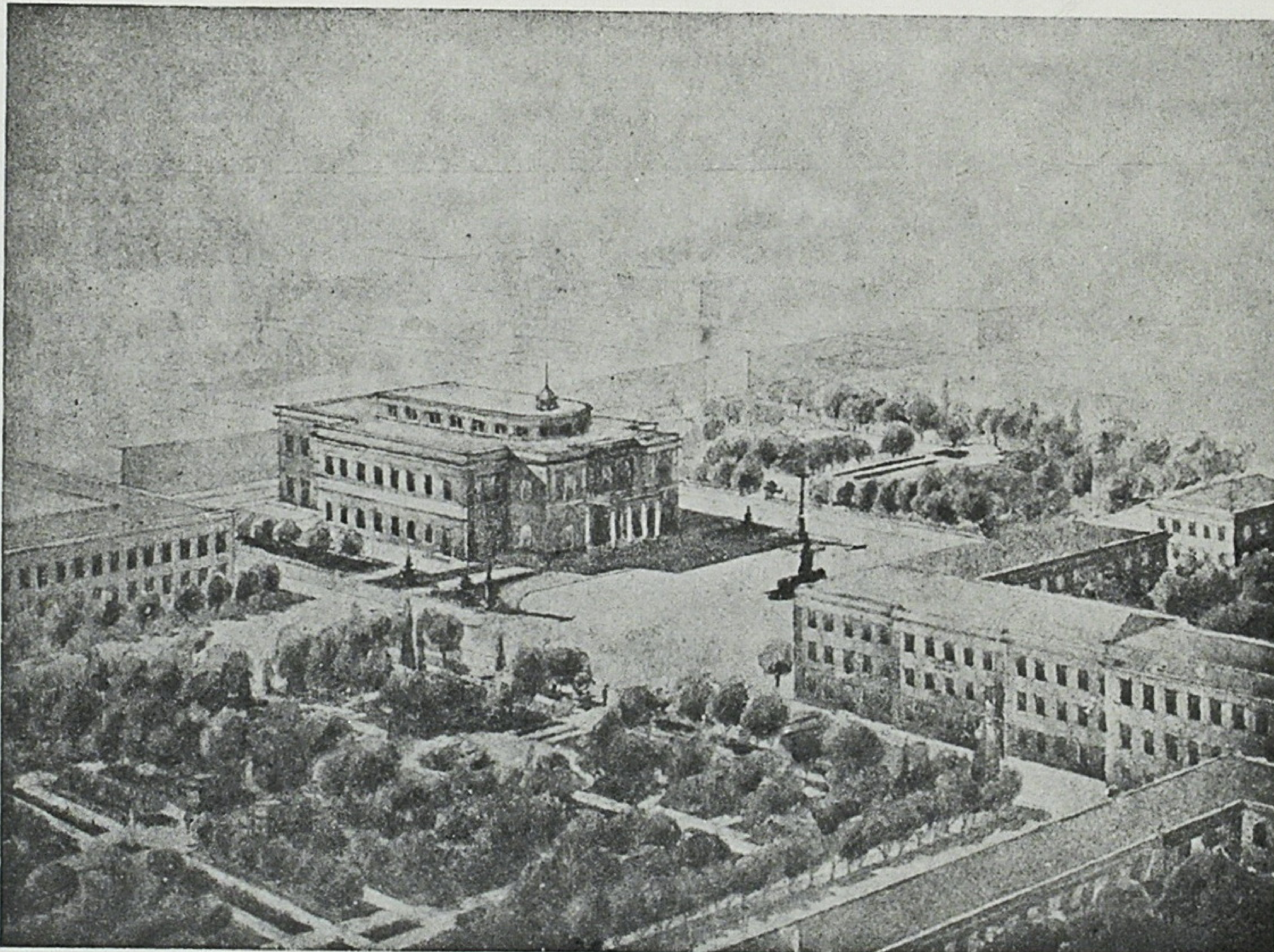
Внутріміський транспорт за проектом складатиметься з трамвайного і автобусного парків. Проект комунального благоустрою передбачає водопостачання, каналізацію, очистку і теплофікацію міста. Воду з Дніпра для водогону передбачається брати коло села Антонівки, з одного місця для Миколаєва і Херсона.

Проект першої черги будівництва намічає забудування Червоноармійської вулиці — основної магістралі міста. Поряд з цим, запроектовано забудову кварталів на частині вулиці Ворошилова — магістралі, що зв'язуватиме місто з новою територією. Червоноармійську вулицю забудовуватиме крекінг-завод, вул. Ворошилова — заводи, що розташовані поблизу.

Для індивідуального будівництва в районі Сухарного і нової території виділено близько 1000 садиб.

Першочергове будівництво запроектовано розміщувати компактними масивами, пов'язуючи їх з існуючою забудовою та рішеннями генерального плану.

Після затвердження проекту реконструкції урядом УРСР місто буде забезпечене надзвичайно важливим документом, за яким спрямовуватиметься весь дальший розвиток Херсона, що має великі перспективи для свого інтенсивного господарського і культурного розвитку.

Херсон. Проект реконструкції театральної площі. Перспектива.

Kherson. Projet de reconstruction de le place du Théâtre.

Чернівці

(З вражень учасника екскурсії київських архітекторів по Північній Буковині)

О. І. Повстенко

Міський театр у Чернівцях.

Théâtre municipal à Tchernivtsi.

На високому правому березі Прута розкинулись Чернівці—мальовниче місто зеленої Північної Буковини, сучасний обласний центр Черніведької області, що недавно увійшла до складу квітучої Радянської України.

За панування румунських бояр Чернівці вважались другим містом в Румунії. Місто відзначалось своєю жвавою торгівлею, якою могло сперечатися з Бухарестом, своїми магазинами, „люкс-ресторанами", кафе, шинками і будинками розпусти. Це було місто разючих контрастів—брудних окраїнних кварталів, гетто єврейської бідноти, нечуваного визиску трудящих і, поруч з цим, аристократичних кварталів з розкішними віллами і готелями.

В місті, та і в цілій Буковині, не було жодної української школи. Українська мова, мова більшості населення Буковини, була заборонена.

З великою, незабутньою радістю зустріло населення Північної Буковини і Чернівців свою визволительницю—непереможну Червону Армію і довгождану радянську владу, що принесла трудящим визволеного краю право на вільне життя, на працю, відпочинок, навчання рідними мовами і всі інші права, записані в найдемократичнішій в світі конституції СРСР.

З великим піднесенням взялись трудящі Чернівців до більшовицького впорядкування залишеного їм у спадщину капіталістичного міста, яке незабаром повинно перетворитися в справжнє соціалістичне місто, яких так багато у нашій країні.

* * *

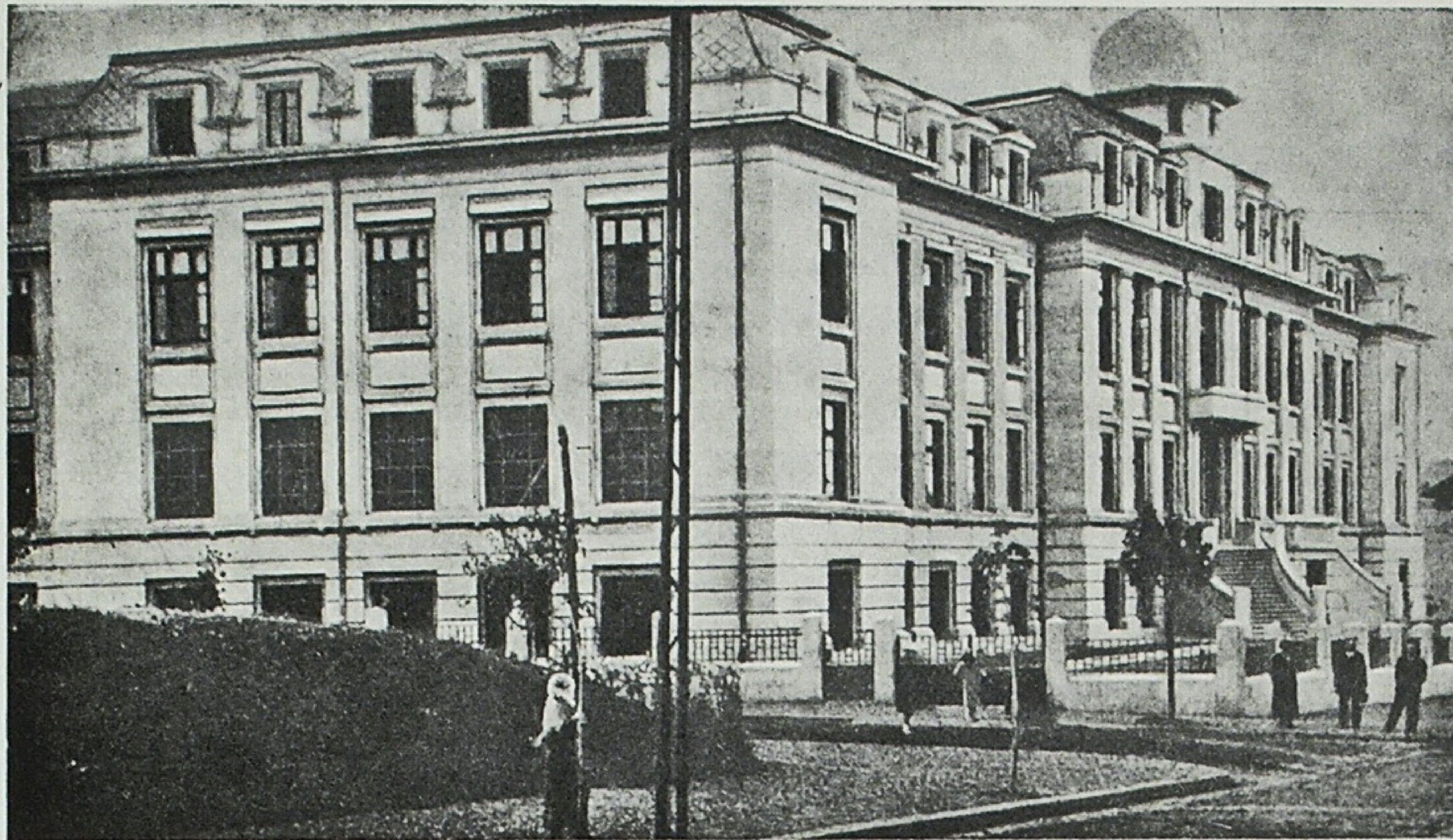
Деякі історичні дані відносять час заснування Чернівців близько XII сторіччя. В рукописних матеріалах про це місто вперше згадується під 1308 р. в торговому договорі, укладеному між молдавським воєводою Олександром і львівським купецтвом.

В 1388 р. польський король Владислав Ягелло передає на ленних умовах [1] молдавському воєводі Петру за 3000 гульденів „Land um Halici", в якій знаходиться і м. Чернівці з спорудженим за 8 км від міста „бургом Цецино"—замком, руїни якого збереглись і досі. Але король Ягелло у договірний строк грошей не віддав і місто з Land um Halici залишилось за молдавським господарем.

В 1497 р. польський король Ян Альберт намагається захопити цей край силою. Він обложив з великим військом Сучавську цитадель [2], але молдавський воєвода Стефан переміг його. Відступаючи, польські війська руйнують і грабують Чернівці та їх околиці.

[1] Середньовічна ленна система землеволодіння, що давала право тимчасово (до повернення боргу або виконання якихось інших умов) користуватися відданими в лен землями.

[2] Резиденцією молдавських господарів до XVII ст. була Сучава; міста Яси і Чернівці були місцеперебуванням старости з титулом боярина Молдавії. Обидва вони перебували в залежності від Туреччини.

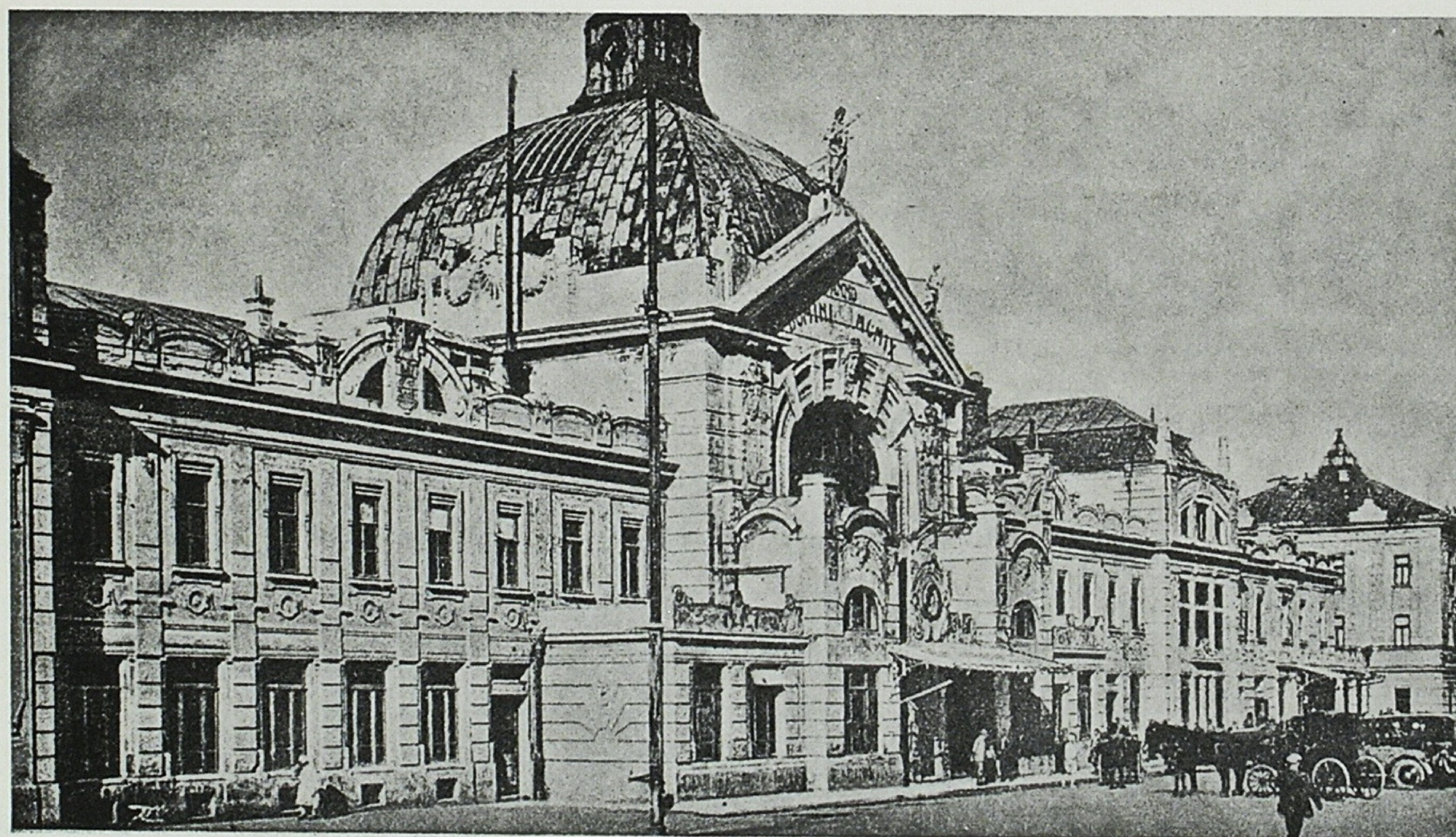
Чернівці. Будинок Державного університету.

Tchernivtsi. Université d'Etat.

В XV ст. Чернівці були розграбовані ордами татар, а на початку XVIII ст. (1714 р.) місто зазнало облоги турецького війська.

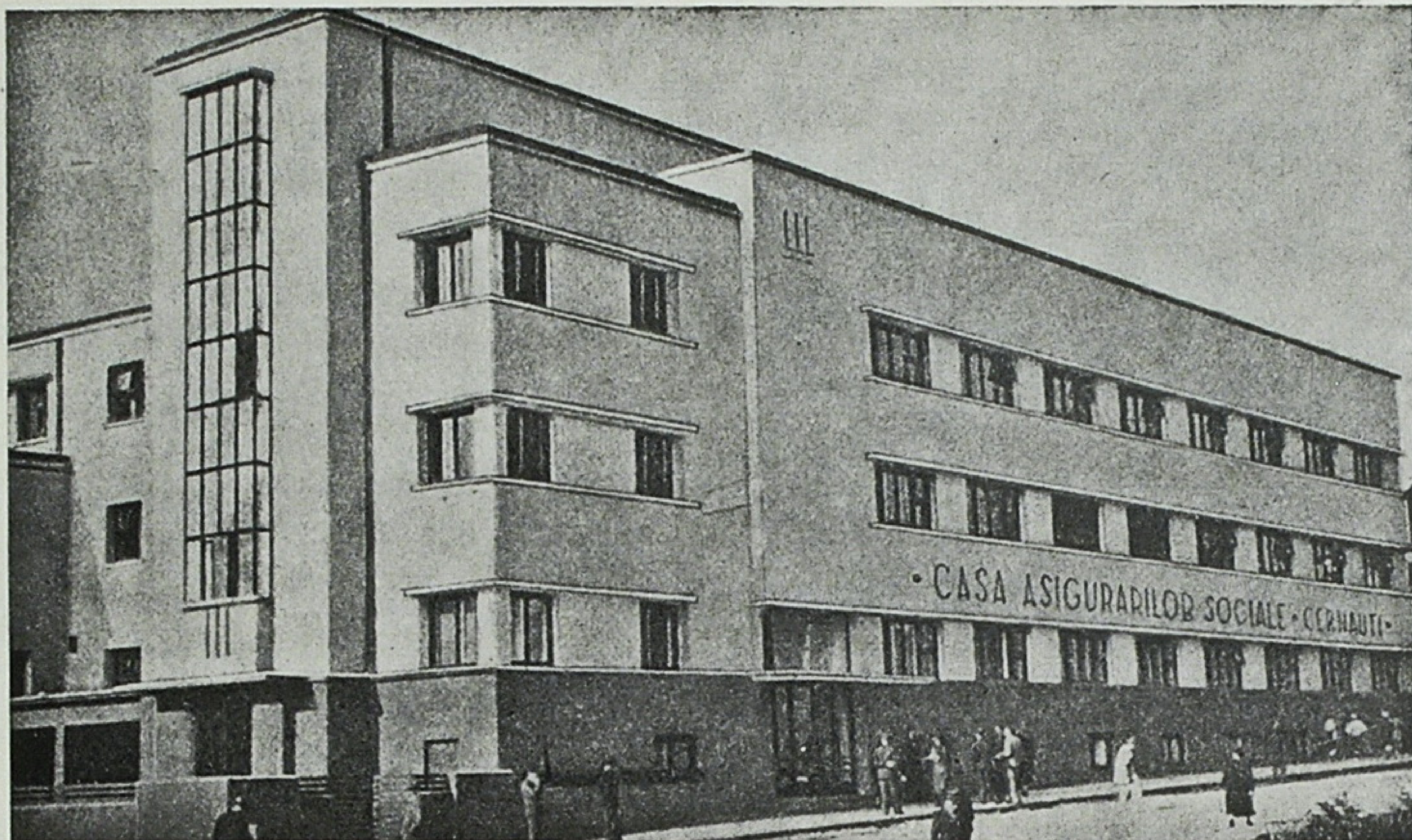
В 1769 р. Буковина була завойована російськими військами, але в 1774 р. була повернена Молдавії. По закінченні російсько-турецької війни всю північну частину Молдавії, яка в зв'язку з великими багатствами букових лісів звалась Буковиною, в тому ж 1774 р. зайняли австрійські війська, а за конвенцією 1775 р. вона формально була приєднана до Австрії. Під час приєднання до Австрії Чернівці ще не мали вигляду міста. Це, власне, було велике село, з маленькими, вкритими черепицею будиночками, розташованими на правому березі Прута. За австрійського панування місто Чернівці стало столицею герцогства. З цього часу Чернівці починають буйно зростати, набуваючи дедалі характеру, звичайного для капіталістичного міста, з властивим йому безладним плануванням, з занедбаними окраїнами, без найменших вигод для трудящих мас, але одночасно з добре впорядкованими центральними вулицями, на яких споруджувались добротні будинки, багаті крамниці і розкішні ресторани.

З архітектурних пам'яток старого міста на найбільшу увагу заслуговує найстаріша чернівецька дерев'яна церква Миколи на вул. Евереску (збудована в 1617 р.). До неї подібні багато старих дерев'яних церков Буковини. Загальний силует цієї трьохкамерної церківки нагадує селянську хату. Високе чотирьохскатне гонтове покриття її є спільним для

Чернівці. Вокзал.

Tchernivtsi. Gare.

Зразок будівництва останніх років у Чернівцях.

Un édifice récent à Tchernivtsi.

всіх трьох камер (зрубів). Широке піддашшя покриття підтримується консольними випусками верхніх вінців зруба дерев'яних стін. Вся споруда надзвичайно проста і примітивна, про її культове призначення нагадують тільки три хрести, що містяться на кінцях і посередині стрімкого даху.

Подібні до неї, але трохи пізніше споруджені дерев'яні церкви XVIII ст. на Каличанці і в передмісті Чернівців—Роші. Обидві ці церкви мають, сучасні їм, окремі дерев'яні дзвіниці.

З кам'яних будівель XVIII ст. добре збереглась струнка, в прекрасних пропорціях, барочна церква Миколи на Горечі.

Серед інших архітектурних пам'яток культового призначення в Чернівцях треба відзначити, як більш менш цікаві з архітектурно-художнього погляду, такі будівлі: римсько-католицька церква, споруджена в 1814 р. в ампірних формах з легким відтінком готики; кафедральний собор, споруджений в 1844 р. в ренесансних формах; румунська церква Параскеви, споруджена в 1843 р. за проектом архіт. Павловського; римсько-католицька єзуїтська церква, збудована в 1891—94 рр. в готичному стилі (вона прекрасно замикає перспективу бульварної вулиці Strada Traian'a [1]); вірменська церква, збудована в 1869—75 рр. за проектом чеського архіт. Й. Главка в романо-готичному стилі; велика еврейська синагога, збудована за проектом архіт. Юліана Захаревича в мавританському стилі; німецька кірха, збудована в 1847 р. архіт. Енгельсом та ін.

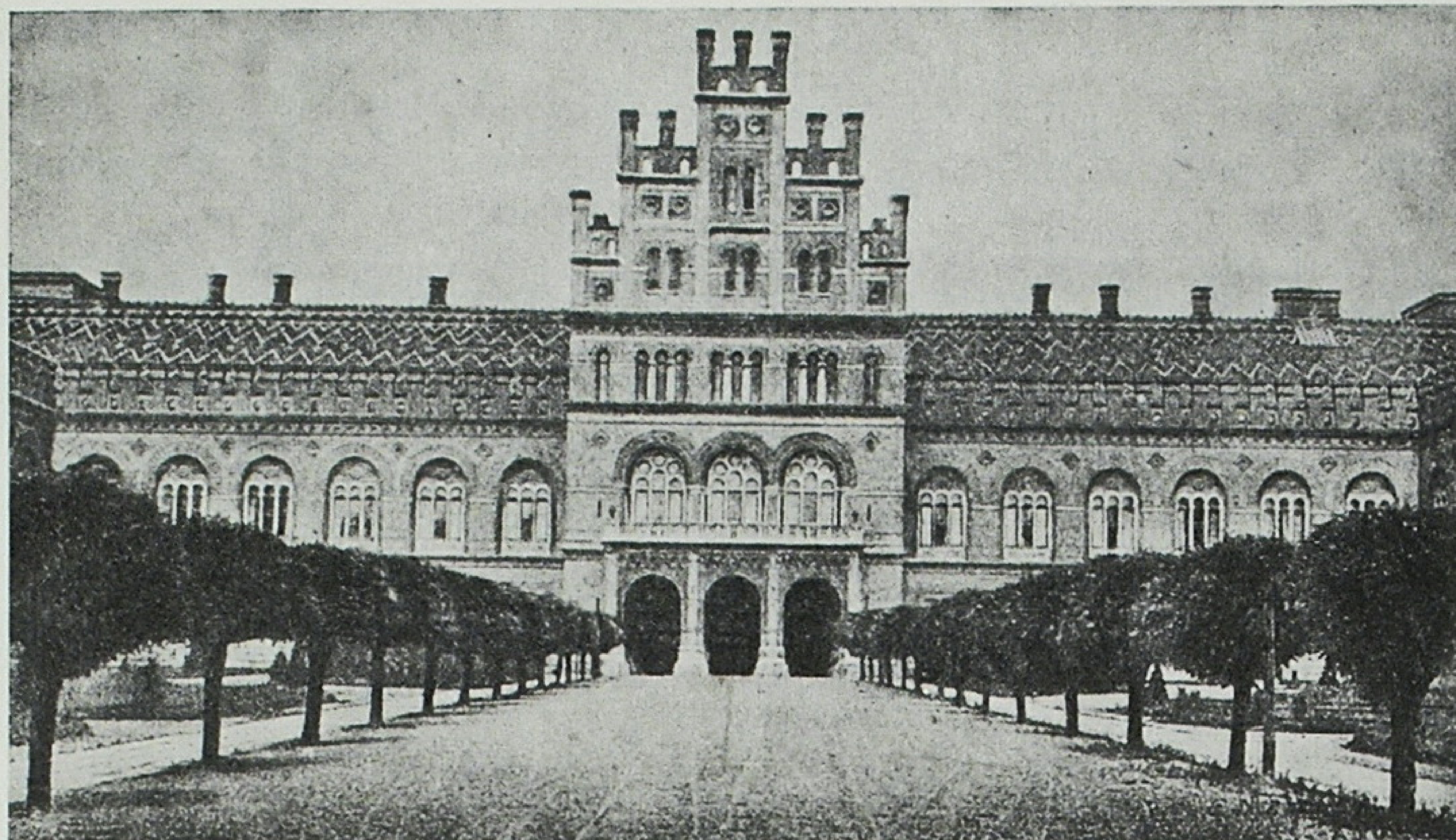
На велику увагу заслуговує ансамбль будівель колишньої резиденції митрополита, споруджений в 1864—75 рр. в мавританськo-візантійському стилі за проектом відомого в кол. Австро-Угорщині чеського архітектора Йосипа Главка.

[1] Румунські назви вулиць в Чернівцях ще не змінені.

Зразок будівництва останніх років у Чернівцях.
Університетська вулиця.

Edifices récents à Tchernivtsi. Rue de l'Université.

Чернівці. Кол. резиденція митрополита. Центральний корпус.

Tchernivtsi. Ancienne résidence du métropolite. Bâtiment central.

Будівлі резиденції виконані з добірної червоної цегли з керамічними прикрасами, покрівля—з різнокольорової черепиці, виложеної у відповідних кольорах у вигляді геометричного орнаменту, що дуже нагадує гуцульські зразки. Такий же характер орнаментики і на керамічних прикрасах стін. Увесь ансамбль будівель резиденції в цегляно-червонуватому колориті прекрасно поєднується з зеленню резидентського парку.

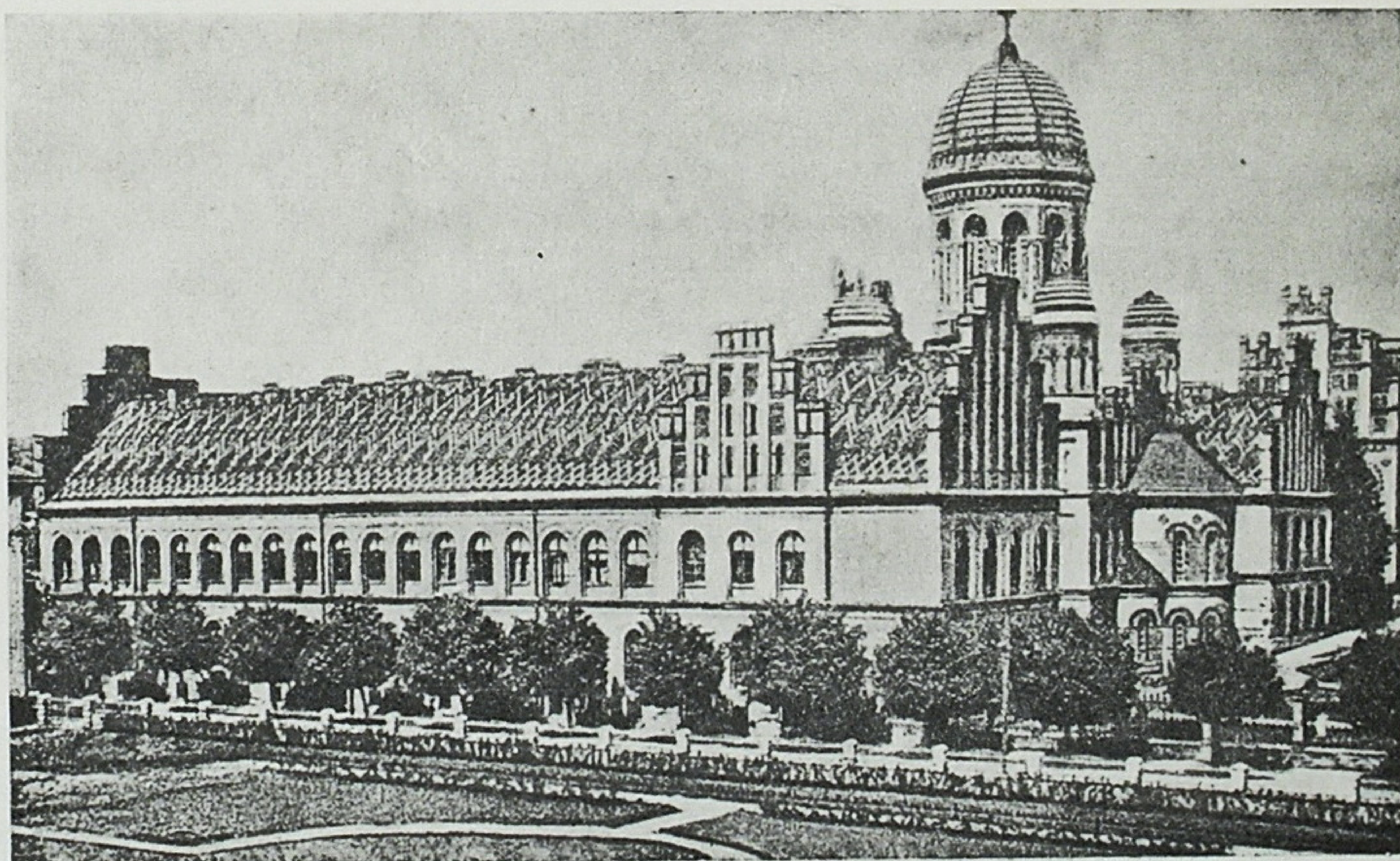
Палац резиденції складається з трьох будівель: головного корпусу і двох бокових корпусів, що розташовані під прямими кутами до нього і утворюють перед головним корпусом величезний курдонер. Головний корпус, що займає весь середній фронт, був палацом єпископа. В ньому містились канцелярія епархіату, келії єпископських причетників, єпископський секретаріат, зал засідань, бібліотека, музей коштовних церковних речей та інші приміщення. На особливу увагу заслуговує розкішний зал, оздоблений різнокольоровим мрамором, різними алебастровими прикрасами, фресковим розписом роботи проф. Свободи, багатопрофільованими аркадами і плафоном з чудовими люстрами. З залом межують дві великі, прекрасно оздоблені і відповідно мебльовані, приймальні—червона і голуба. Кесоніровані плафони цих приймалень виконані з різьбленого дуба і прикрашені художньо-декоративним живописом.

З правого боку від головного входу міститься двохповерховий, з баштою посередині, корпус, в

Чернівці. Колишня резиденція митрополита. Один з бокових корпусів. Ліворуч — кафедральний собор.

Tchernivtsi. Ancienne résidence du métropolite. Une des ailes. A gauche—cathédrale..

якому була школа церковних півчих з гуртожитком, свічкова фабрика і музей релігійно-художніх речей. В лівому корпусі були учбові приміщення богословського факультету з гуртожитком і семінарська церква.

За будинками резиденції—добре впорядкований, з цінними породами дерев і прекрасними квітниками, резидентський парк. Перед парком—монумент авторові споруд резиденції митрополита—архітекторові Й. Главка.

З цивільних споруд, збудованих переважно ще за часів, коли Чернівці належали до Австро-Угорщини, привертають до себе увагу кол. будинок міської ратуші з традиційною високою годинниковою баштою—тепер будинок чернівецької міської ради, на piaţa (майдані) Unirei кол. палац юстиції—тепер будинок обкому КП(б)У, будинки державного університету, будинок облвиконкому, вокзал, міський театр та ін.

На майдані перед міським театром (piaţa V. Alecsandri) в штучно спланованому котловані розташований зелений партер, з якого розходяться сходи до прилеглих вулиць.

За часів панування Румунії в Чернівцях споруджено небагато будинків, але виключно в конструктивістичному (якщо не лічити якийсь десяток вілл) стилі. Більшість цих, лицкованих добірною цеглою, будинків (Народний дім, Поліклініка та ін.) мають вартий уваги вигляд, з культурно виконаними деталями, що свідчать про загальну добру якість будівних робіт.

За міським парком, в кращій живописній частині міста, розташовані цілі квартали вілл колишньої

Чернівці. Дерев'яна церква Миколи. Вул. Евереску. 1617 р. Акварель архітектора О. І. Повстенка.

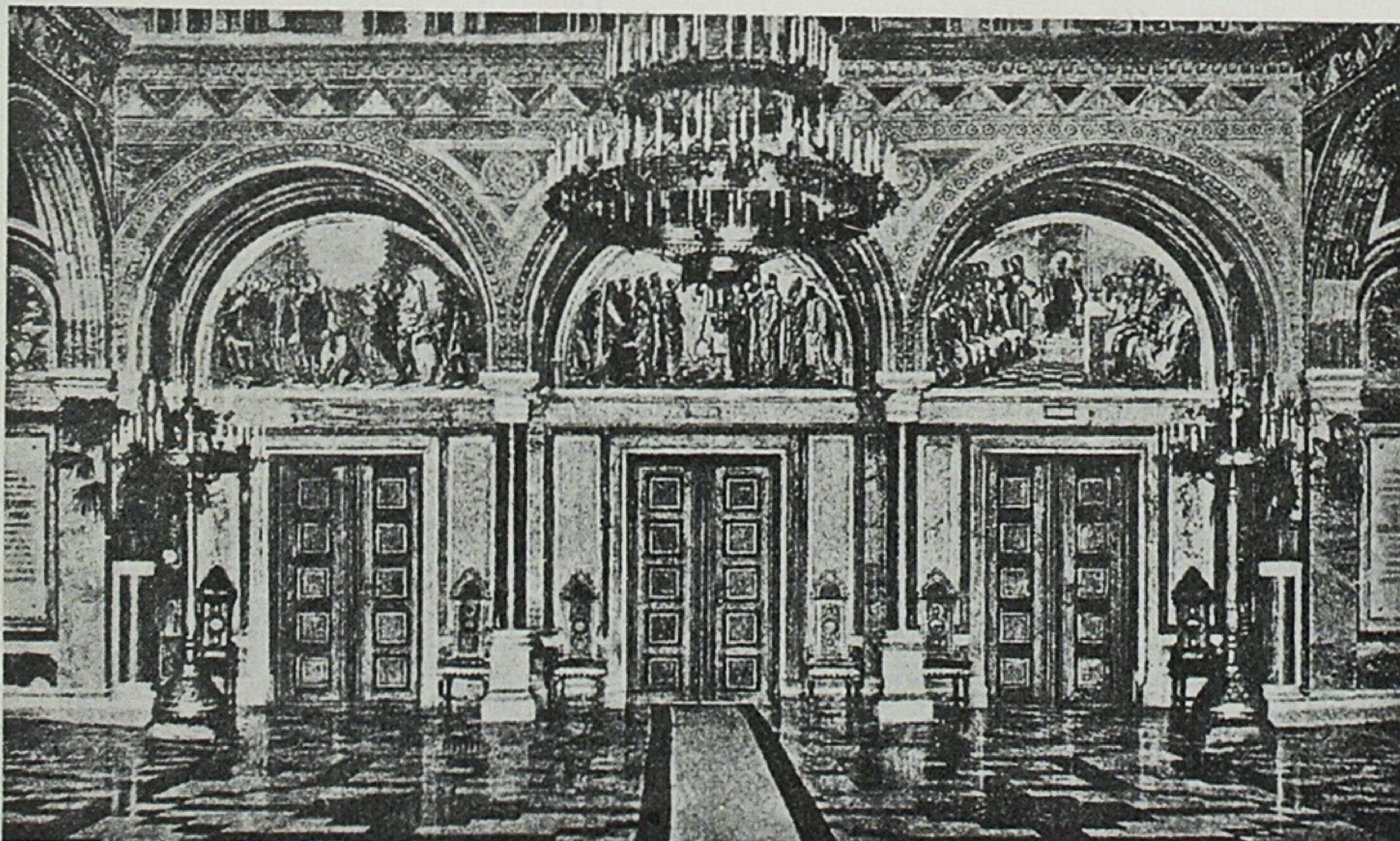
Tchernivtsi. Eglise en bois Nicolas. Rue Everescou, 1617. Aquarelle de O. Povstenko, architecte.

міської аристократії, багатих торговців, урядових чиновників та інших привілейованих осіб в еклектичній мішанині стилів, але теж переважно в конструктивістичному або в модерному стилях. Подібні ж вілли розташовані в напрямі до Цецинського лісу та в інших місцях. На згадку про колишніх румунських власників цих вілл залишились тільки породисті пси, яких хазяї, поспішаючи, не встигли забрати з собою.

В багатьох приватних будинках, віллах, школах тощо спостерігається багато елементів місцевого, переважно гуцульського, мистецтва. Дуже часто трапляються чудові різьблені карнизи, фронтони, наличники на вікнах, дверях, різьблені ворота, соковита орнаментика в трафаретних набивках внутрішніх

Чернівці. Колишня резиденція митрополита. Інтер'єр.
Праворуч—будинок еврейської синагоги.

Tchernivtsi. Ancienne résidence du métropolite. Intérieur.
A droite — synagogue israélite.

альфрейних робіт і т. ін., що виконувались гуцульськими майстрами. Інколи трапляються широкі піддашшя з дощатими підшивками різної форми, що свідчить про вплив старовинної української архітектури. Багато можна знайти в Чернівцях також і чудово різьблених гуцульських меблів.

Взагалі центральні частини міста справляють гарне враження. Центральні вулиці і майдани добре впорядковані, як слід забруковані, добре освітлені, каналізовані тощо. Водосточні труби будинків проведені переважно під тротуари аж в каналізаційні колектори і не стирчать над тротуарами обірваними рукавами, як це спостерігається на околицях, не видно огидних стовпів електро-і телефонних та інших сіток тощо.

Але на центральних вулицях міста вражає відсутність зелених насаджень, ніби їх навмисне уникали, щоб часом дерева не закривали безлічі вивісок і реклам на крамницях цього суто комерційного в минулому міста.

Щоправда, в багатьох місцях є приємні зелені дворики, зарослі плющем і диким виноградом, торці будинків, галереї, балкони, веранди, трельяжі тощо, але таке явище трапляється здебільшого в дворах приватних житлових будинків, літніх кафе і ресторанів.

Вздовж всього міста від мосту через Прут, повз прекрасні купальні місця „Венеції“, через привокзальний майдан (Piața garii) по Stada Brateanu і далі до Stada Transilvania проходить єдина в Чернівцях трамвайна колія. Від цієї єдиної магістралі, що проходить серед усього міста, розходиться багато різних малих вулиць, кривих вуличок, проулків і тупиків, які були прокладені цілком випадково, без плану. Отут, на цих провулочках, і відчувається вся та „принадність“ капіталістичного міста, про яку свого часу так переконливо писав Ф. Енгельс. Ходиш по красивих вулицях з блискучим асфальтом, повз розкішних магазинів з дзеркальним склом великих вітрин, а відступиш на 5—10 хвилин ходу праворуч або ліворуч від центру, і перед тобою відкривається жахливий куток середньовіччя, з жалюгідними халупами „на злам“, з невилазним брудом і антисанітарією, де в нелюдських умовах проводила своє життя біднота колишнього боярсько-румунського міста.

З передмістя Каличанки, недалеко якого розташовані квартали єврейського гетто з маленькими заваленими хатинами і запиленими небрукованими вулицями, через майдан ратуші (piața Unireї) до колишньої резиденції митрополита проходить тролейбусна лінія.

В Чернівцях є кілька автобусних ліній міського, приміського і міжміського сполучення. Решта транспортних засобів міста—це традиційні, що залишилися ще з часів Австро-Угорщини, візники.

З паркових насаджень в Чернівцях відомі кол. парк Резиденції, парк Єлени, парк Шіллера, парк Арбороса, Ботанічний парк і найбільш доступний за румунської влади чернівчанам міський парк. Це найбільший парк, розташований на одній з найбільших вулиць, якою проходить трамвайна магістраль. В ньому споруджений пам'ятник першому ректорові Чернівецького університету Конст. Тимощуку роботи віденського скульптора Бренака, збудований в 1877 р.

Крім того, дуже популярний серед чернівчан лісопарк Цецино, за 8 км від міста. Добре впорядковані насадження і на Каличанському кладовищі, де серед багатих надгробків знаходяться скромні надгробки відомого буковинського поета Осипа Федьковича і композитора Воробкевича.

Міський парк (gradina Publica) чернівецький міськокомгосп запланував найближчого часу реконструювати під парк культури і відпочинку. Нещодавно президія Чернівецької міськради затвердила ескізний проект планування і реконструкції міськпарку (архітектори Повстенко, Кравчук, Криворучко), який передбачається значно поширити і об'єднати з ботанічним парком (новий ботанічний парк буде організовано в кол. Резидентському паркові), збудувати відповідні паркові споруди (літній театр, кінотеатр, майданчик для розваг і спорту, фонтани, гроти, павільйони, водні басейни тощо); в парку передбачається організувати сектор тихого відпочинку і дитячий сектор.

Отже, незабаром трудящі Чернівців матимуть місце справжнього відпочинку і розваг за типом радянських парків культури і відпочинку, до якого буде проведена нова тролейбусна лінія.

Проте, це тільки тимчасовий захід. Справжній парк культури і відпочинку передбачено організувати понад правим берегом Прута в надзвичайно мальовничій місцевості. Тут же проектується розташувати стадіон і гідропарк з застосуванням всіх видів водного, літнього і зимового, спорту.

Прекрасний буковий Цецинський ліс, з гори якого розгортається чудова панорама міста Чернівець і околиць, буде реконструйований під лісопарк, до якого будуть ходити автобуси, а в майбутньому і трамвай.

Міськкомгосп поступово приступає до реконструкції і впорядкування міста. Вже в цьому році на Чернівецьку область відпущено на впорядкування міст області 445 тис. крб. Значна частина цих коштів витрачається на впорядкування обласного центру. До кінця року жителі Чернівець матимуть другу трамвайну лінію по вул. Трансильванії, банно-пральний комбінат. Значно розширюється водопроводна сітка. В цьому році буде здано в експлоатацію шість нових житлових будинків.

Найбільша спортивна споруда Радянської України

В. П. Полікарпов

1936 р. в Києві за проектом архіт. М. І. Гречини почалось будівництво українського республіканського стадіону, яке тепер уже виконано начорно в натурі. В це будівництво вкладено біля 8 млн. крб. із 13 млн. крб. за кошторисною вартістю.

В Києві хоч і є добрий стадіон „Динамо", але давно вже відчувалось, що цього одного стадіону для столиці України замало. Поперше, він малий по кількості місць на трибуні (до 18000 місць), а подруге, він не може відповідати зростаючим спортивно-технологічним вимогам при проведенні великих республіканських спортивних змагань.

Коли в серпні місяці 1940 року нам уперше виникла можливість, в супроводі автора проекту М. І. Гречини і начальника будівництва інж. С. А. Чернова, досить детально оглянути новобудований республіканський стадіон з його трибуною, яка містить до 70000 глядачів, — на нас перш за все приємне враження зробило надзвичайно продумане і правильне архітектурне розв'язання всього комплексу складних питань, зв'язаних з будівництвом будьякого стадіону-гіганта, а тим більше спортивного стадіону, центрального для всієї республіки.

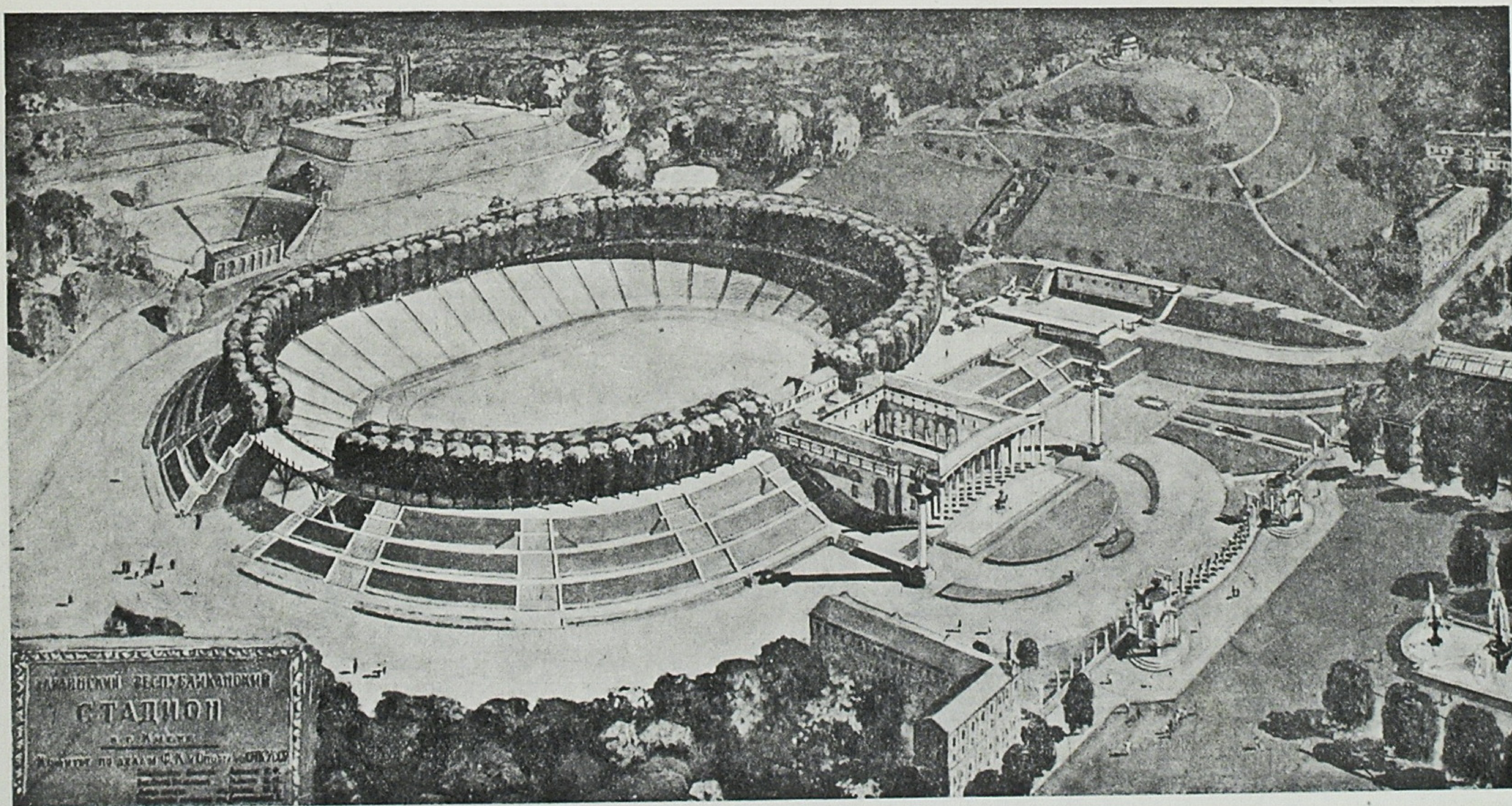
Хоча до повного закінчення будівництва лишилось зробити порівняно багато (гальмує й лімітує цемент), ми змушені були констатувати факт великих темпів робіт, проведених у період 1937—1939 р. Як згадано вище, стадіон уже начорно готовий, чого, наприклад, ми не бачимо на інших будівництвах — стадіонів РРФСР, де будують уже 7—8 років, але кінця ще зовсім не видно, наприклад, Ленінградський стадіон на 75000 глядачів і Московський центральний стадіон. На останніх двох будівництвах проекти раніш і тепер доводиться переробляти, в наслідок чого темпи будівництва падають, а вартість будови дуже зростає.

В цьому відношенні проекти арх. М. І. Гречини можна сміливо поставити за приклад для багатьох авторів і навіть порекомендувати вивчити їх молодшим архітекторам, які бажають працювати на цікавому фронті архітектури спортивних споруд.

На основі нашого досвіду і вивчення світового досвіду будівництва спортивних споруд ми робимо

Мал. 1. Український республіканський стадіон у Києві. Загальна перспектива.

Fig. 1. Stade de la République à Kiev. Perspective d'ensemble.

висновок, що Український стадіон є першим спортивним стадіоном СРСР, де повністю розв'язані основні багатогранні питання й проблеми, що виникають при будівництві будьякого стадіона-гіганта.

В світлі цього ми вважаємо за необхідне більш детально розглянути проект М. І. Гречини, оскільки про нього, на жаль, майже нічого не відомо архітектурній і фізкультурній громадськості СРСР, бо те, що було мимохідь сказано про цей стадіон у журналі № 7 „Архитектура СССР", не дає належного уявлення про цю будову [1].

Український стадіон розміщений на ділянці, що колись займала всеросійська сільськогосподарська виставка 1913 р., майже в центрі м. Києва, на зелених просторах підніжжя Черепанової гори, займаючи площу біля 50 гектарів.

З великим знанням справи запроектована (і вже здійснена начорно) земляна трибуна на 50000 місць для сидіння і біля 20000 місць для стояння, в основному, розміщена на природних схилах навколишніх горбів і невеликого штучного насипу з західної сторони трибуни (рис. 1).

Ця замкнена земляна трибуна оточує нормальне спортядро (в вигляді нашої малої спортарени) з уже здійсненими чудовим зеленим килимом газонного футбольного поля, ідеально чорною гаревою біговою доріжкою в 400 м і такими ж чотирма секторами легкої атлетики (з цегельно - червоними секторами для штовхання ядра).

Навколо спортядра проходить асфальтова евакуаційна доріжка для глядачів шириною в 6,0 м. Спортядро від цієї доріжки відокремлюється червоною кольорово-кільцевою стьожкою шириною 0,50 м замість звичайного дерев'яного чи кам'яного бар'єра. Ця кольорова стьожка (китайський вогник, герань тощо) будуть архітектурно пов'язуватись з 40 радіальними сходами трибун із червоного граніту відомих Ємельянівських кар'єрів.

Трибуна в вертикальному розрізі роз'єднана на 35—43 ряди шириною по 80 см., що поступово підносяться за параболічною кривою, розрахованою на нормальну видимість (з кожного місця) всього того, що відбувається на арені стадіону (рис. 2).

Прийнята конструкція місць для сидіння — дерев'яні лави на бетонових стовпцях — свідчать про піклування авторів не тільки про зручності глядача, а ще й про експлуатацію трибун, особливо враховуючи біжучий ремонт і пофарбування дерев'яних лав загальним погонажем до 20 км. Проходи між рядами робляться з асфальту, що в значній мірі захистить земляну трибуну від розмиваючої дії дощу.

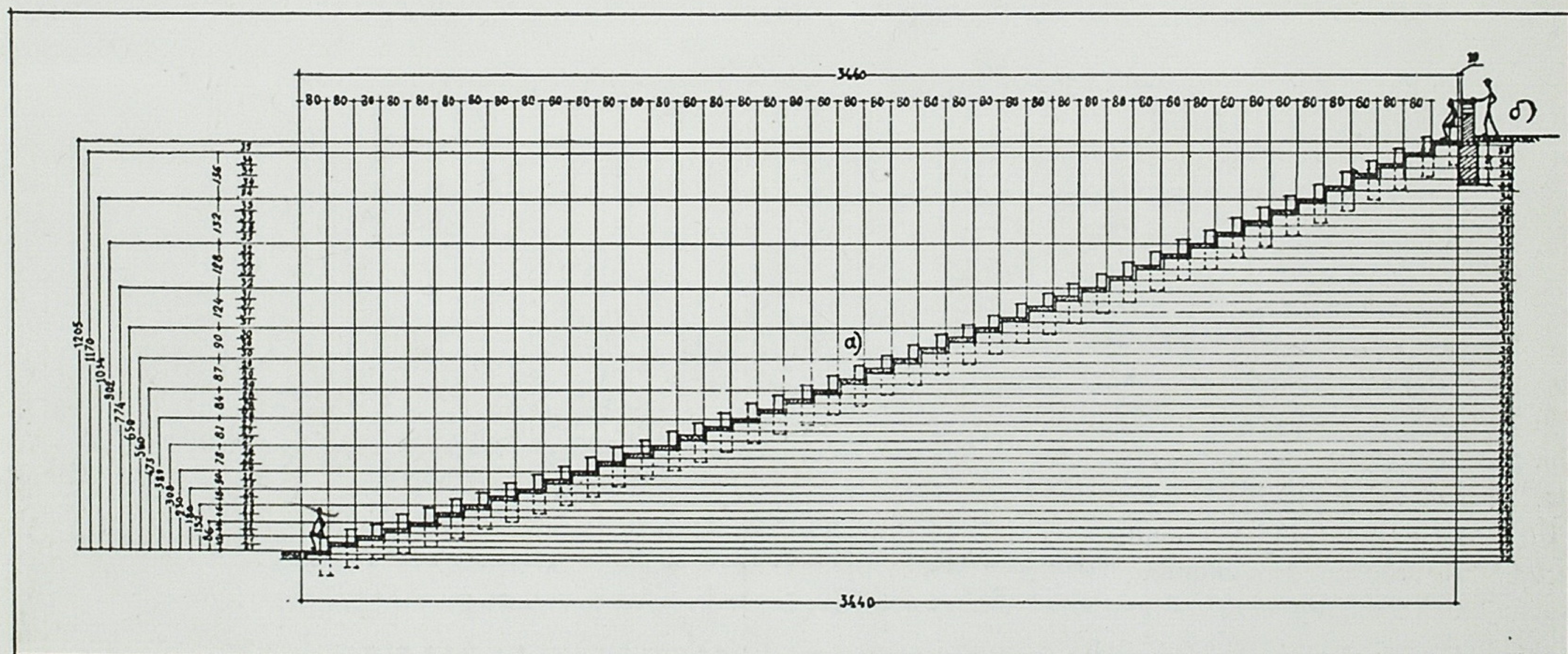
Головний фасад і вхід на стадіон з касами виходить на захід. Перед ним запроектована велика імпозантна площа, розміром 160 × 200 м (більш 3,0 га) з фонтаном і квітниками. До цієї площі прилягають дві великих транспортні магістралі міста — Червоноармійська вулиця (трамвай) і проспект Шота Руставелі (автобус), що видно з рис. 3.

Допоміжні входи розміщені: один на півночі (вул. Анрі Барбюса) — звідси можна в'їхати службово господарському транспорту на арену стадіону і ввійти туди колонам фізкультурників при масових гімнастичних виступах (до 7000 душ одночасно); другий — на південно-західній стороні (вул. Заливчого) —

[1] В цьому питанні книга інж. С. П. Зверинцева „Архитектура спортивных сооружений", вид. 1937 р., дасть мало користі, оскільки вона являє собою не досить грамотну компіляцію основних проблем і питань, зв'язаних з архітектурою спортивних споруд і світовим досвідом цього будівництва.

Рис. 2. Трибуна стадіону в її вертикальному розрізі.

Fig. 2. Tribune du Stade. Coupe verticale.

для в'їзду почесних гостей в урядовий дворик і проходу (в'їзду) на верхню кінцеву алею трибун. Ця чудова зелена алея з гостролистими, сріблястими тополями має пандусний виїзд і на проспект Анрі Барбюса, де розміщуються автостоянки машин загальною площею до 50 га.

Додаткова автостоянка, передбачена ще недалеко від площі входу, повністю розв'язує цю складну проблему навіть на майбутнє (при розвитку індивідуального автотранспорту).

Необхідно відзначити, що добре розв'язання транспортної проблеми (підходів і під'їздів до стадіону), завантаження й евакуація глядачів шляхом верхньої кінцевої алеї, від якої по зовнішньому схилу трибун (з заходу, півдня і північного заходу) рівномірно розміщуються 8 широченних гранітних сходів,— створюють великі зручності для глядачів (а це головне), аж до того, що до кожного сектора трибун можна під'їхати по алеї на автомашині (до цього зараз прагне Америка на своїх стадіонах, але добрих розв'язань ми ще не бачили).

Остання обставина надзвичайно зручна для туристів і екскурсантів, які, не виходячи з відкритого автобуса, можуть проїхатися по верхній кінцевій алеї і налюбуватись приємною й грандіозною панорамою, що відкривається на кратер трибун і арену, які потопають у зелені й квітах.

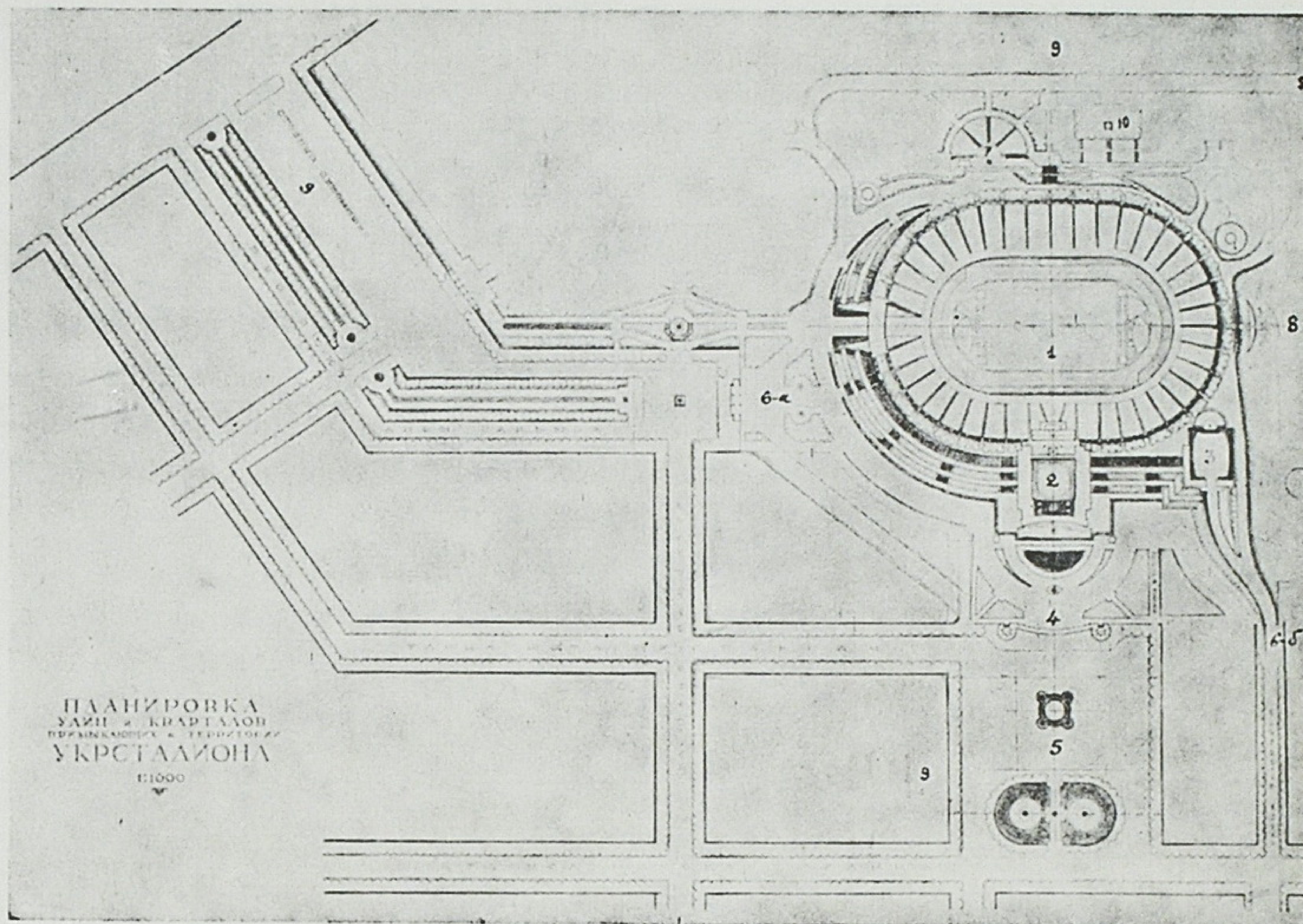

Рис. 3. Планування вулиць і кварталів, що прилягають до стадіону.

Fig. 3. Aménagement des rues et quartiers entourants le Stade.

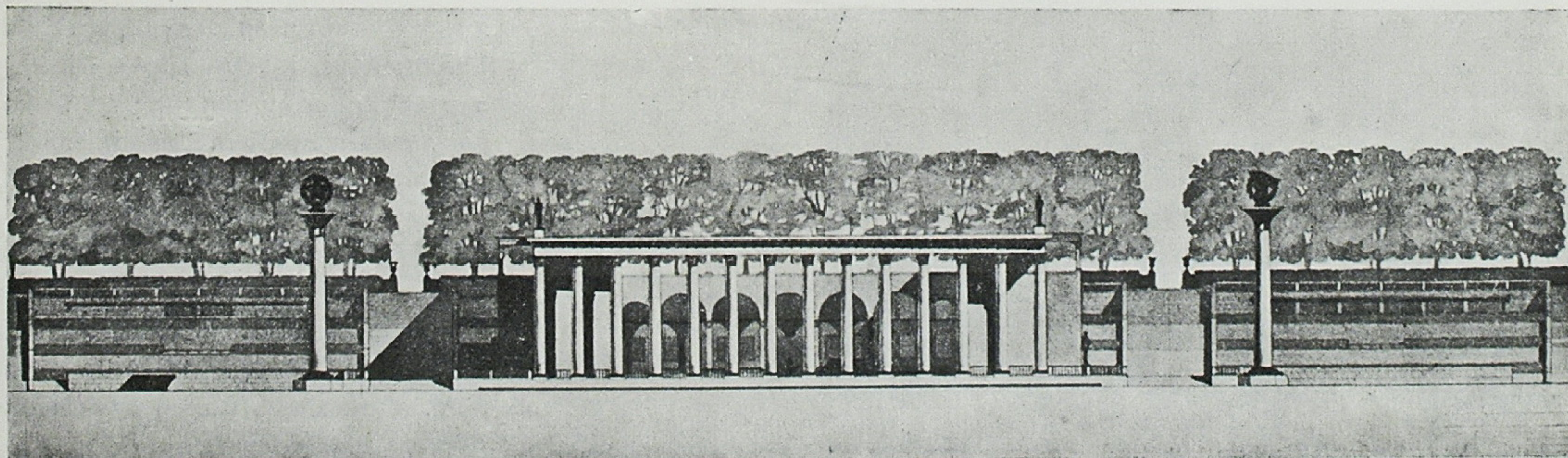
При бажанні можна легко побачити весь архітектурний ансамбль цього чудового стадіону. Для цього треба тільки піднятись з алеї по спеціально запроектованих зручних сходах на сусідню (з півдня) Черепанову гору, і ви самі переконаєтесь у тому, що були праві, назвавши цей стадіон України зразковою архітектурною і зручною спортивною спорудою з усіх точок зору.

Таку ж панораму на стадіон можна побачити і з сусіднього східного горба, де на продовженні малої осі стадіону задумано поставити могутню статую кращого друга радянських фізкультурників — товариша Й. В. Сталіна. Ця статуя, будучи на підвищеному місці, в центрі всієї території стадіону, буде служити домінантою, що завершує весь архітектурний ансамбль стадіону-парку.

Тут же, наліво від осі стадіону, в природному амфітеатрі розміщується зелений театр для кон-

Мал. 4. Фасад спортивного павільйону з боку Червоноармійської вулиці.

Fig. 4. Façade du pavillon des sports sur la rue de l'Armée Rouge.

церту, а також арена для боксу, боротьби, піднімання ваги, фехтування й ін. на 1500 місць.

Аналізуючи особливості окремих архітектурних споруд і деталей цього стадіону, в першу чергу хочеться відзначити: головний вхід на територію стадіону, будову спортпавільйону й урядовий дворик.

Головний вхід на територію стадіону (з площі) відображується чітким ритмом архітектурно оформлених колон-світильників з ажурно-металічними гратами висотою в 1,60 м і двома касовими павільйонами (з 12 касами), зручними для глядача й оригінальними за своєю формою.

При вході на територію стадіону відразу ж відкривається вид на могутню освічену сонцем колонаду спортпавільйону (цю колонаду ми рекомендуємо оформити витким виноградом „Amfilopsis Beure, привезеним нами з західних областей України), розташованого в безпосередньому зв'язку з ареною і трибуною, з якими він складає одну цілу, нерозривну споруду (рис. 4 і 5).

Останнього не можна, наприклад, сказати про спортпавільйони архіт. А. С. Нікольського на Ленінградському стадіоні, де два спортпавільйони, поставлені під кутом до осі стадіону, здаються нам випадково притуленими до піщаного горба трибун і похмурими своїми фасадами, які не освітлюються сонцем (виходять на схід).

В спортпавільйоні розміщуються всі необхідні допоміжні приміщення для спортсменів (душі, масажні, роздягальні, інструкторські й ін.), а в замкненому дворику до їх послуг влаштовується „тренінг-плац" для попередніх вправ („розминка") перед виходом на арену.

На „тренінг-плацу" розташовується універсальне місце для стрибків у довжину, в висоту і з жердиною, кругла доріжка для бігу, двоє місць (кола) для штовхання ядра (рис. 4).

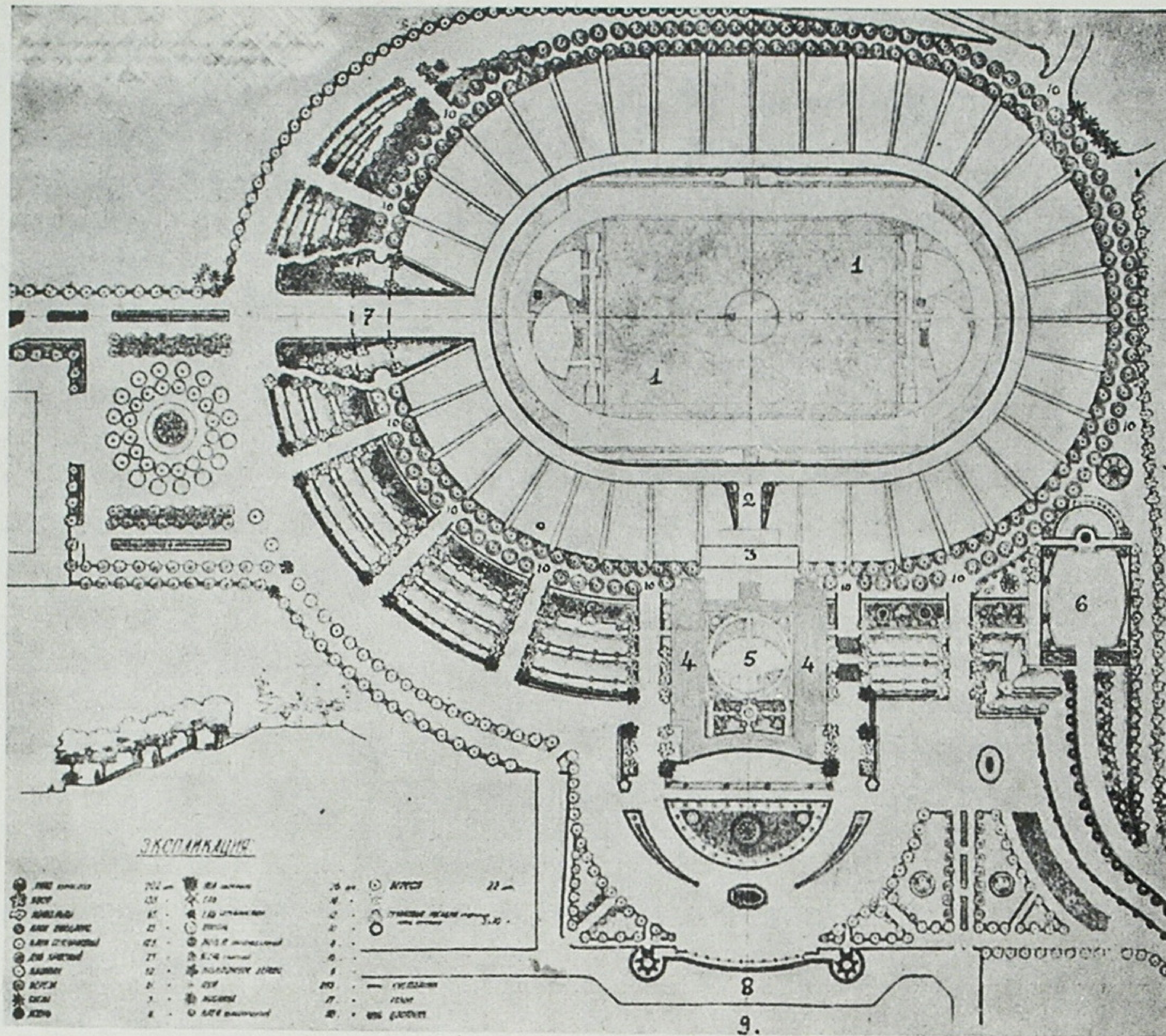

Рис. 5. Український республіканський стадіон у Києві. План розташування зелених насаджень стадіону.

Fig. 5. Stade de la République ukrainienne à Kiev. Plan de la verdure.

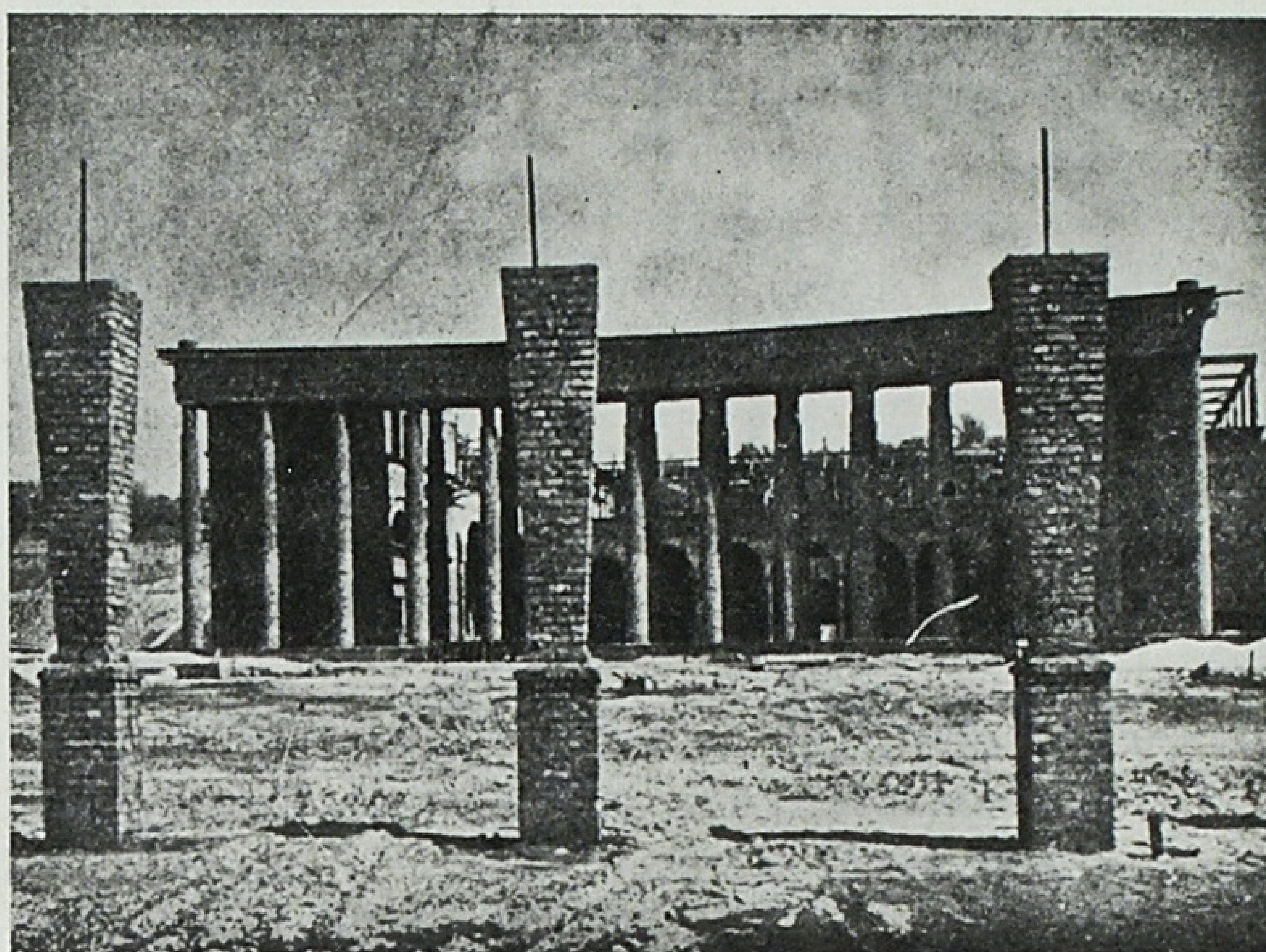
Колонада дворика спортивного павільйону.

Colonnade de la courette du Pavillon des Sports.

Цей захід і, в основному, короткий і чіткий зв'язок спортпавільйону з ареною буде повністю схвалений спортсменами, чого не можна сказати, наприклад, про центральний стадіон СРСР, де цей зв'язок здійснюється за допомогою вузького й тісного тунелю довжиною більше 200 м.

Урядовий дворик, з'єднаний критою галереєю з салоном і місцями для почесних гостей (на західній трибуні), а також алея, що підходить до цього дворика з вулиці Заливчого,—являють собою зра-

Колонада спорт-павільйону.

Colonnade du Pavillon des Sports.

Рис. 6. Плани трибун великих стадіонів СРСР. Порівняльна характеристика.

Fig. 6. Plans des tribunes des grands Stades de l'URSS. Comparaison des caractéristiques.

Характеристика мест по В.П.Поликарпову.

№	Оценка мест	Средн. удаление до центра	Средн. удаление до ворот
1	Отличные	65.00	84.00
2	Хорошие	80.00	104.00
3	Весьма удовл.	95.00	122.00
4	Удовлетвор.	110.00	141.00
5	Плохие	130.00	161.00
6	Очень плохие	150.00	182.00
7	Ненормальные	170.00	202.00

Условные обозначения

——— Центр. стадион СССР - 100.000 арх. Н.Я.Колли 1933-1940г

xxxx Ленинградский стадион - 100.000 арх. А.С.Никольский 1933-1937г

– – – Стадион „Динамо"- Москва - 51.000 арх. Чериковер 1935г (построен)

—·—·- Киевский республиканский стадион 50.000 арх. М.И.Гречина 1936-1940 (строится)

.... Границы зон видимости по В.П.Поликарпову

авсd Футбольное поле 104x69м.

М-1:1000

зок архітектурного розв'язання і добре продуманого графіка руху автомашин і глядачів — почесних гостей на цьому стадіоні.

Приємне враження залишає архітектурне оформлення дворика з його пано, барельєфами і скульптурою-фонтаном, поставленою в центрі мініатюрного зеленого амфітеатру з двома сходами, що з'єднують цей дворик з верхньою алеєю трибун.

Нарешті відзначимо головне щодо особливостей загальної архітектурної ідеї даного стадіону: зовнішні схили західних трибун, оформлені квітами, чагарником, широченними гранітними сходами і вінчаюча зелена алея створюють повне враження „стадіону-саду", розміщеного мов би при вході в великий тінистий парк, що лежить на вищерозкиданих горбах плато.

З площі входу вас мимовільно тягне в цей сад і парк. Гранітні червоні сходи мов би мовчазно запрошують вас зійти на верхню тінисту алею. А коли ви туди прийшли, то мимоволі захочеться й на сусідню Черепанову гору, звідси перед вами відкриється незабутня панорама з видом на весь стадіон і парк. В цьому парку на окремих терасах і плато в густій зелені дерев будуть розміщені футбольні поля, теніс-корти, баскетбольні й волейбольні площадки—тут всюди затишно й прохладно буде займатись навіть під час сильної спеки українського літа.

Окремо відзначимо, що в цьому парку запроектовані ще літній басейн плавання з вишкою для стрибків у воду, що є, безумовно, правильно й доцільно з багатьох точок зору. Цей захід потрібен не тільки спортсменам, але й всім мешканцям м. Києва; туристи і численні екскурсії трудящих будуть вдячні „стадіону-парку", коли він дасть можливість не тільки зі зручностями оглянути цей увесь чудовий архітектурний ансамбль і його багату природу, але й дасть можливість використати сонце, повітря й воду по-фізкультурному (солярій, аеро-солярій і плавання-купання в басейні).

Ми не маємо на увазі агітувати лазнево-пральне управління Київської міськради в питанні про басейн, бо досвід м. Львова, Станіславова і Дрогобича (західні області України), сподіваюсь, досить детально вивчений даною установою.

Ми не ставимо собі тут завдання детально висвітлювати інші питання архітектури й інженерного мистецтва, досить уважно продуманих і добре розв'язаних проектом М. І. Гречини. До цих питань ми відносимо такі:

а) місця для сидіння в плані трибун (добра видимість);

б) опір впливам погоди на відкриті конструкції;

в) невисока вартість будівництва і, безумовно, сама економічна в порівнянні з іншими стадіонами РРФСР;

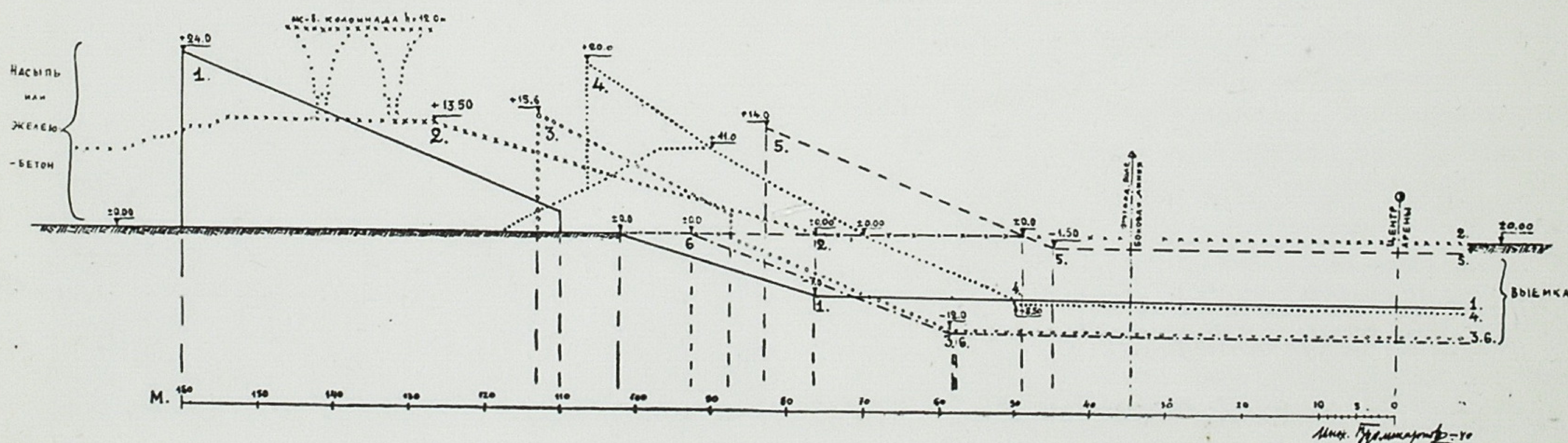
г) зручність експлуатації стадіону й економічність цього питання;

д) комфорт для людей (глядача і спортсмена).

Для порівняння масштабів спортивно-інженерно-технологічних і економічних питань даєм невелику порівняльну табличку й схему планів трибун і арен деяких стадіонів СРСР і закордонних. Звідси не важко побачити багато дечого без зайвих слів і пояснень (див. таблицю № 1 і рис. 6).

Нарешті, ми повинні відмітити, що особисте відвідання будівництва Українського стадіону секретарем ЦК КП(б)У тов. М. С. Хрущовим і допомога будуванню збоку секретарів Київського міськкому і Кагановичського райкому КП(б)У зайвий раз свідчить про велике піклування і увагу Комуністичної Партії (більшовиків) України до питань фізичної культури й спорту. Тому то ми не маєм ніякого сумніву, що будівництво цього стадіону, розпочате пізніше інших стадіонів СРСР, буде закінчено найраніше, і м. Київ збагатиться чудовою спортивною спорудою, де українські фізкультурники в недалекому майбутньому (1941—42 р.) будуть рапортувати партії й радянському урядові про нові рекорди в багатьох видах спорту, встановлені на новому республіканському стадіоні України.

Рис. 7. Профілі трибун великих стадіонів. Порівняльна характеристика. Fig. 7. Profils des tribunes des grands Stades. Comparaison des caractéristiques.

Порівняльна характеристика великих стадіонів США, Європи і СРСР

№№ п/п	Найменування стадіону (місто, країна)	Форма трибун і вмістимість загальна / для сидіння	Трибуна: Конструкція трибуни	Трибуна: Об'єм ж.-б. підтрибунного простору	Трибуна: Кількість рядів	Трибуна: Загальна ширина трибун	Трибуна: Висота трибун	Трибуна: Кут підйому трибун	Трибуна: Висота земляних трибун	Трибуна: Висота з.-б. трибун	Арена: Довжина арени	Арена: Ширина арени	Видимість — Віддалення глядача від: Центру футбольного поля	Видимість — Віддалення глядача від: Дальнього кута футбольного поля	Видимість — Віддалення глядача від: Бігової доріжки	Увага
1	Олімпійський стадіон Америки, м. Лос-Анжелос (США) 1932 р.	Еліпс 115.000 100.000	Землян. з.-б. з виїмкою і насипом	90000	54 зем. + 25 з.-б. 79 ряд	62,0	31,5	29°	25,0	7,50	205,0	103,0	Проц. поганих місць по В. Полікарпову — 30% 50,0 143,0	89,0 192,0	2,0 245,0	Кращий стадіон в світі
2	Олімпійський стадіон Німеччини, м. Берлін (Грюневальд) 1936 р.	Еліпс 100.000 65.000	Зал.-бет. землян. з виїмкою і насипом	157000	40 зем. + 31 з.-б. 71 ряд	66,0	28,3	29°	12,0	15,6	190,0	117,0	Проц. поганих місць по В. Полікарпову — 25% 58,5 160,0	105,0 202,0	4,50 235,0	Кращий стадіон Європи
3	Центральний стадіон СРСР, м. Москва (Ізмайлово), арх. Коллі, 1933—1934 р. (будується)	С-видний 100.000 99.500	Зал.-бет. з малою виїмкою землі	587015	33 зем. + 61 з.-б. 94 р.	90,0	31,0	18°	7,0	24,0	210,0	152,0	76,0 200,0	123,0 245,0	18,0 280,0	В цей час проекти докорінно переробляються, бо були погано зроблені
4	Ленінградський загальноміський стадіон (арх. Нікольський, консульт. інж. В. Полікарпов) 1937—1940 р. (будується)	Еліпс 80.000 75.000	Піщано-насипн. з посадкою лісу на горбі	нема	55 р.	40,5	13,3	18°10	13,3	—	(212,0) 202,0	(152) 130,0	Проц. поганих місць (50%) Проц. поганих місць 25% 66,0 141,5	113,0 202,0	5,0 240,0	В дужках зазначено проект 1933—36 рр., забраков. в 1937 р. і перероблений
5	Московський стадіон „Динамо" 1935 р.	Замкнута 65.000 51.000	Зал.-бет. з виїмкою землі	120000	38 р.	36,0	14,0	30°	(1,5)	14,0	190,0	92,0	Проц. поганих місць по В. Полікарпову — 8% 46,0 131,0	90,0 182,0	2,0 205,0	Кращий стадіон СРСР 1940 р.
6	Український республіканський стадіон, Київ (УРСР), арх. Гречина	Еліпс 65.000 50.000	Земл. з невелик. насипом	нема	43 р.	34,5	12,05	20°	12,05	—	197,0	116,38	58,0 126,5	104,0 180,0	6,0 208,0	Найзручніший і найекономічніший стадіон СРСР і Європи

Підняти рівень упорядкування міст Донбасу

В. Басс—зав. облкомгоспом м. Сталіно

Піклування за зріст культурного й матеріального добробуту радянських громадян завжди стоїть в центрі уваги більшовицької партії й радянського уряду. Саме тому в нашій країні таке поважне місце займають питання впорядкування, чистоти й громадського порядку.

Лише за роки другої і третьої п'ятирічки на житлове будівництво і комунальне впорядкування однієї тільки Сталінської області партія й уряд відпустили до 790 млн. крб., в тому числі на житлове будівництво—до 555 млн. крб. і на комунальне будівництво—до 235 млн. крб.

Ці кошти дали змогу створити десятки нових міст, сотні крупних робітничих населених центрів, забезпечених всіма основними типами комунального впорядкування.

Загальновідомо, що дореволюційний Донбас ніякого комунального благоустрою по суті не мав. Робітничі селища потопали в багні, населення користувалось зараженою водою із брудних колодязів, відкритих водоймищ, що були головною причиною масових епідемій. До того ж нікчемна кількість викладених брукованим каменем мостових—ось увесь комунальний благоустрій дореволюційного Донбасу.

Зараз у побут робітників Донбасу міцно ввійшли: комунальне електроосвітлення, трамвай, комунальне водопостачання, вдосконалені мостові, газифікація, красиві парки, сквери, гігієнічні лазні, затишні гостиниці й інші типи міського впорядкування, що роблять життя трудящих культурним і зручним.

Два міліони квадратних метрів нової житлоплощі, розвітлена трамвайна сітка в семи містах, що з'єднує їх з навколишніми робітничими селищами, 725 км водопровідних магістралей у 14 містах і 465 км водопровідних сіток в 55 робітничих селищах, 7 міст і 18 робітничих селищ з 164 км каналізаційних магістралей, 17 міст з комунальним електроосвітленням, 15 комунальних лазень у містах і 130 у робітничих селищах, 50 км газоносної сітки в 3 містах, сотні кілометрів вимощених вулиць і тротуарів, тролейбус в обласному центрі—ось далеко не повний перерахунок того комунального благоустрою, який одержали робітники Сталінської області.

Щорічно комунальними трамваями перевозиться 150—160 млн. пасажирів, до 20 млн. куб. метрів здорової води для пиття відпускають комунальні водопроводи, 120 млн. клвт.-годин електроенергії щороку відпускають комунальні електросітки, і багато інших видів комунального обслуговування одержують трудящі Сталінської області.

Яскравіше й переконливіше за все можна сформулювати ті перетворення, що здійснені в містах і робітничих населених центрах Сталінської області, словами товариша Сталіна на XVII з'їзді більшовицької партії: „Змінилося обличчя наших великих міст і промислових центрів. Неминучою ознакою великих міст буржуазних країн є трущоби, так звані робітничі квартали на околицях міста, що являють собою купу темних, вогких, здебільша підвальних, напівзруйнованих приміщень, де звичайно тулиться неімущий люд, копошачись в бруді і проклинаючи долю. Революція в СРСР привела до того, що ці трущоби зникли у нас. Вони замінені новозбудованими хорошими і світлими робітничими кварталами, при чому в багатьох випадках робітничі квартали виглядають у нас краще, ніж центри міст".

За цими досягненнями не можна все таки не бачити негативних фактів. В наслідок неуважності до „дрібниць" міського господарства ми маємо багато нестерпних фактів в експлуатації міських підприємств й забудові населених центрів нашої області.

Наявність забруднених вулиць і площ, заповнених мотлохом дворів, засмічених і занедбаних бульварів, скверів, садів і інших місць громадського користування, будинків з облупленою штукатуркою або зовсім не оштукатурених, грубі без смаку рундучки, кіоски, безграмотні вивіски—все це стає різким контрастом з загальною культурою наших населених центрів.

Центральний орган нашої партії, газета „Правда" в передовій від 14 вересня, під заголовком „За більшовицький порядок у міському господарстві" підняла на принципіальну висоту всі питання благоустрою, чистоти й громадського порядку, тобто так званих „дрібниць" нашого міського господарства.

Не „зразкова", а звичайна чистота потрібна населенню. І не „боротись" треба, а просто з дня на день по-господарському слідкувати за чистотою, не забуваючи про те, що бруд це відхилення від нормального стану, значить його не повинно бути зовсім".

Так ставить питання „Правда".

Основними факторами, що впливають на санітарний стан і рівень благоустрою всякого населеного центру, на нашу думку, є:

а) система забудови населених центрів і дисципліна в цій справі,

б) зовнішній вигляд населених центрів і питання архітектури малих форм;

в) система очистки міст;

г) стан дорожного господарства;

д) стан зеленого господарства населених центрів.

В жодній капіталістичній країні нема й не може бути таких сприятливих умов для планової забудови населених центрів і комплексного розв'язання заходів по їх упорядкуванню, як у радянських містах.

До 30% міст і робітничих селищ Сталінської області (всього в області 31 місто й 91 робітниче селище), а населених пунктів до 2,5 тисяч мають уже закінчені, або на ступені закінчення, проекти планіровки й реконструкції.

Між іншим, ці проекти часто ігноруються. Забудова часто проводиться так, як захочеться окремим керівникам підприємств, шахт, вугільних трестів і навіть окремим громадянам. По Сталінській області можна навести такі приклади, коли м. Часів-Яр, що має генеральний проект, до 1939 р. забудовувався керівниками промислових підприємств у повній суперечності з проектом. Все соціально-побутове будівництво розміщувалось у безпосередній близькості від підприємств, в антисанітарних умовах. В Горлівці колишні керівники азототукового заводу уперто проводили будівництво робітничих жител буквально біля стін заводу, який виділяє, як відомо, гази в навколишню атмосферу, в той час, як генпроект міста передбачав зовсім інші райони забудови.

В Макіївці колишні керівники заводу ім. Кірова також вперто здійснювали будівництво в безпосередній близькості до заводу, в найнесприятливіших санітарних умовах.

Все соціально-культурне будівництво Азовсталі в Маріуполі розкидане на лівому березі ріки Кальчик, будучи відірваним від усіх видів комунальної упорядкованості. В місті Сталіно мали місце факти найгрубішого порушення забудови міста. Так, у безпосередній близькості від курні терикона шахти № 4 „Лівенька" був споруджений кращий стадіон в області. В місті Дзержинську по осі єдиної замощеної вулиці міста колишні керівники тресту „Дзержинськвугілля" забажали поставити житлові будинки. В селищі шахти „Орджонікідзе" тресту „Макіїввугілля" дворові фасади з надвірними будівлями, вбиральнями, сараями виявились зверненими до однієї з основних вулиць селища. В Моспіно (робітниче селище Макіївського району) кути кварталу з двохповерховими будинками виявились „оформленими" капітальними вбиральнями.

Перерахунок цих неприпустимих помилок в забудові населених центрів можна б було набагато збільшити.

Зовсім недостатня боротьба проводиться з самовільними індивідуальними забудівниками. Ця самовільна забудова спотворює зовнішній вигляд заселеного центру й служить джерелом розповсюдження антисанітарії. Бувають випадки, коли самовільні забудівники забудовують центральні вулиці міста (Маріуполь), міські парки (м. Сталіно) й інші відповідальні ділянки.

Треба добитись такого порядку й такої дисципліни в забудові населених місць, щоб жодна установа чи підприємство, жоден громадянин не міг здійснювати якого б там не було будівництва без належного оформлення в органах комунального господарства, без відповідності з проектом реконструкції даного населеного центру.

Зовнішній вигляд наших населених центрів ще має бажати багато кращого. Нерідкі випадки, коли на вулицях і площах наших міст, на фоні чудових упорядкованих вулиць і красивих крупних будинків, підносяться напівзвалені бараки, хібарки, мазанки, конюшні і т. д., що підлягають негайному знесенню. В центрі м. Сталіно, по Комсомольському проспекту напівзвалені бараки тресту „Донбасжитлобуд" обліпили й загородили два чудових багатоповерхових будинки — Держбанку й цього тресту. Житлові корпуси по вул. Артема проти новозбудованого красивого театру, будинок робітників міліції по Пушкінській вулиці м. Сталіно, п'ятиповерхові будинки „Азовсталі", Коксохімзаводу в Маріуполі, великий будинок по вул. Леніна й корпус швейної фабрики в місті Артемівську, ряд великих будинків в м. Макіївці і в ряді інших міст області роками стоять з неоштукатуреними фасадами.

Номерові знаки будинків, таблиці з назвами вулиць, рекламні прилади, покажчики жильців у під'їздах крупних будинків, освітлення під'їздів — всі ці „дрібниці" міського благоустрою ігноруються. Немало випадків, коли одна вулиця має кілька назв, а кілька вулиць одну назву.

Санітарна очистка міст, а тим більше робітничих селищ Донбасу, поставлена незадовільно. Важлива постанова Раднаркому УРСР від 28/XII 1938 р. про введення на Донбасі планово-подвірної очистки в Сталінській області повністю не проведена. Особливо погано стоїть справа з систематичним очищенням робітничих селищ у вугільних районах. В ряді випадків шахтні організації не закріплюють спеціального транспорту для санітарного очищення, й останнє проводиться випадковим транспортом, в основному, напередодні великих свят. В ряді міст не використовується каналізація, що проходить в тому чи іншому районі для каналізування домоволодінь. Таке становище в селищі шахти № 5-7 і 7-8 імені Калініна в м. Сталіно.

Домоволодіння державних і громадських підприємств і установ по чистоті повинні бути зразковими й служити прикладом для приватних домоволодінь. Факти, проте, показують протилежне. Такий стан, коли м. Орджонікідзе, Чистяково, Дружківка річні плани вивозки нечистот за 9 міс. виконали менше, ніж на 50%, можна з'ясувати тільки неуважністю місцевих організацій до цього важливого питання.

На заходи по санітарії міста Сталінська область в поточному році одержала 1 міліон 80 тисяч крб. Ряд міст використали ці кошти за 8 місяців зовсім незадовільно: Костянтинівка — 3,8%, Маріуполь — 27%, Дружківка—46%, Макіївка—57%, Дебальцево—57% і т. д.

В ряді робітничих селищ, навіть міст, не відведені асенізаційні поля (Часів-Яр, селище шахти Сніжнянантрацит, Чистяковоантрацит і ін.).

Здійснення до кінця постанови РНК УРСР про планове подвірне очищення повинно забезпечити серйозне санітарне оздоровлення населених центрів Сталінської області.

Не дивлячись на величезні кошти, вкладені за останні роки в шляхове господарство міст, останні по рівню замощеності теж залишають бажати кращого. Процент мощених вулиць досягає всього 18.

Керівники вугільних підприємств, забудовуючи селища шахт, зовсім не приділяють уваги влаштуванню тротуарів і мостових, і тому ряд великих шахтних селищ із населенням, яке досягає декількох десятків тисяч душ, не мають тротуарів і мостових. Разом з цим виконкоми міськрад і комунальні відділи не звертають належної уваги на поточний ремонт шляхів і тротуарів. На нове мощення в 1940 р. міста Сталінської області одержали 805 тис. крб. Ці кошти, безумовно, будуть повністю використані. На поточний ремонт дорожного господарства відпущено 705 тис. крб. Проте, такі міста як Краматорськ, Маріуполь Орджонікідзе, Артемівськ недостатньо використовують кошти, відпущені на поточний ремонт доріг і тротуарів.

Сталінський міськкомгосп опанував виробництво тротуарних плит із місцевих недефіцитних будівних матеріалів (гранульований шлак, вапно). Цими плитами вже замощені деякі тротуари, підходи до шкіл і т. д. В 1941 році Сталінський міськкомгосп намічає замостити в робітничих містах цими плитами до 30 км² тротуарів. Ця велика, вартісна справа повинна бути розповсюджена всемірно по всій області.

Зелені масиви в умовах міст і селищ Сталінської області мають особливо велике оздоровче значення. За роки сталінських п'ятирічок у містах і селищах нашої області створені чудесні парки, бульвари й сквери (Сталіно, Краматорськ, Костянтинівка, Макіївка, Горлівка й ін.) В 31 місті нашої області ми маємо тепер 1742 га зелених насаджень, загального користування. Проте, ця кількість зелених масивів не може бути визнана достатньою, вона повинна бути подвоєною на протязі найближчих двох років.

На озеленення населених центрів 1940 р. відпущено 1 млн. 50 тис. крб. Успішне проведення осінньої посадочної кампанії буде етапом в озелененні і забезпечить повне використання відпущених коштів. Все ж, крім заходів по озелененню, що здійснюється радами, до справи озеленення повинні бути притягнені господарські організації, лікарні, дитячі садки, дитячі ясла, домоволодіння державних, кооперативних установ і приватних громадян.

Вирішальною умовою швидкого озеленення наших населених центрів є збереження й правильна експлуатація вже існуючих зелених насаджень.

„Правда" в передовій від 14 вересня писала: „Дійсні господарі не допустять, щоб на бульварах і скверах знищувались дерева й квітникові насадження". А ми в себе в області це, покищо, допускаємо. Досить навести кілька прикладів злочинного відношення до зелених насаджень по місту Сталіно: на шахті 12-18 (Будьоннівський район) був створений у свій час чудесний парк, тут було більше 3000 дерев, на які витрачено 20000 крб. Зараз 60% цих дерев уже загинуло. 6000 дерев були насаджені в заводському районі м. Сталіно—більша частина з них теж загинула.

Таких прикладів, на жаль, дуже багато по всій нашій області.

До охорони зелених масивів треба притягнути школярів, комсомол, піонерів і зробити з них активних помічників у справі озеленення наших населених центрів.

Більшість робіт по впорядкуванню міст і селищ не зв'язані ні з якими дефіцитними матеріалами й тому без будьяких перепон можуть здійснюватись. Треба добитись, щоб „дрібниці" міського господарства й культури міст стали в центрі уваги Рад, комунальних органів, керівників наших підприємств і господарських організацій. Велику увагу цим питанням повинні приділити працівники санітарного нагляду, міліції, наша радянська громадськість. Це забезпечить нам дійсне наведення більшовицького порядку в міському господарстві й створить ще більш культурні й здорові умови життя трудящого населення.

Дискусія про житло колгоспника

З приводу „консервативних тенденцій у вивченні народного житла“

М. І. Сімікін

В своїй відповіді на статтю проф. В. С. Величка про сучасний тип житла колгоспника архіт. Касьянов з властивою йому „меткістю“ пера і схильністю обов'язково „затаврувати“ свого опонента, неодноразово згадує ім'я автора цих рядків, приписує і нам „невірні думки“ та „позиції“. Це примушує нас теж взяти слово.

Ту кількість рядків, яку ми маємо в своєму розпорядженні, вважаємо потрібним використати для висвітлення ще нез'ясованих для декого сторін обговорюваного питання.

1. Про спадщину минулого. Загальна помилка багатьох наших збирачів матеріалів з народного зодчества в тому, що вони віддають перевагу об'єктам звичайного побутового будівництва перед справжніми пам'ятками художньої творчості. З одного боку, цьому сприяє те, що досконалі зразки нашої старовинної архітектури тепер дуже рідкі; переважна частина спадщини, що залишилась нам від старих часів, належить до епохи занепаду народної творчості і здебільшого невисокої художньої якості; нове ж самобутнє колгоспне будівництво ще не вийшло з стадії перебудовування і пристосовування старих типів житла до нових вимог.

З другого боку—виною тому неправильний підхід в оцінці саме цього розділу архітектурної спадщини,—нібито унікальних художністю зразків не можна брати до розрахунку і що для характеристики народного зодчества нібито більш підходять своєю „масовістю“ рядові побутові споруди. Не відкидаючи наукового значення матеріалів такого побутового будівництва взагалі, слід, однак, визнати, що для безпосередніх цілей нашого освоєння і творчої переробки спадщини тільки і можна віддавати перевагу найбільш досконалим стилістично пам'яткам народного зодчества. Інакше ми втратимо зв'язок з народною творчою думкою і наші спроби можуть опинитись під загрозою несподіваної і досадної дискредитації народного мистецтва.

„Стиль починається там,—каже проф. Шміт,—де з'являється вибір, створення форм, не найбільш доцільних і легко здійснимих у даному матеріалі, а форм, що найбільш подобаються, найбільш відповідають душевному складові художника та його публіки“. Церкви українського стилю залишаються без стель і в холодній Вологодщині. Українські хати взруб, побілені знадвору і всередині, стоять поруч з натуральними хатами росіян у прикордонній смузі братських республік. В збиранні найбільш типових, характерних і досконалих зразків зовсім не можна вбачати тенденційності негативного порядку. Цікаво навести думку з цього приводу заслуженого діяча мистецтв проф. В. Г. Кричевського: „Нерідко архітектори виявляють невміння відібрати кращі зразки з народної скарбниці... Зібраний матеріал треба вміло класифікувати, відбираючи зразки більш самобутні від зразків, зачеплених або зіпсованих негатив ними впливами. Дійсно художні елементи, що мають значення і для теперішнього часу, треба відділяти від елементів, обумовлених недосконалістю техніки, поганим мате-

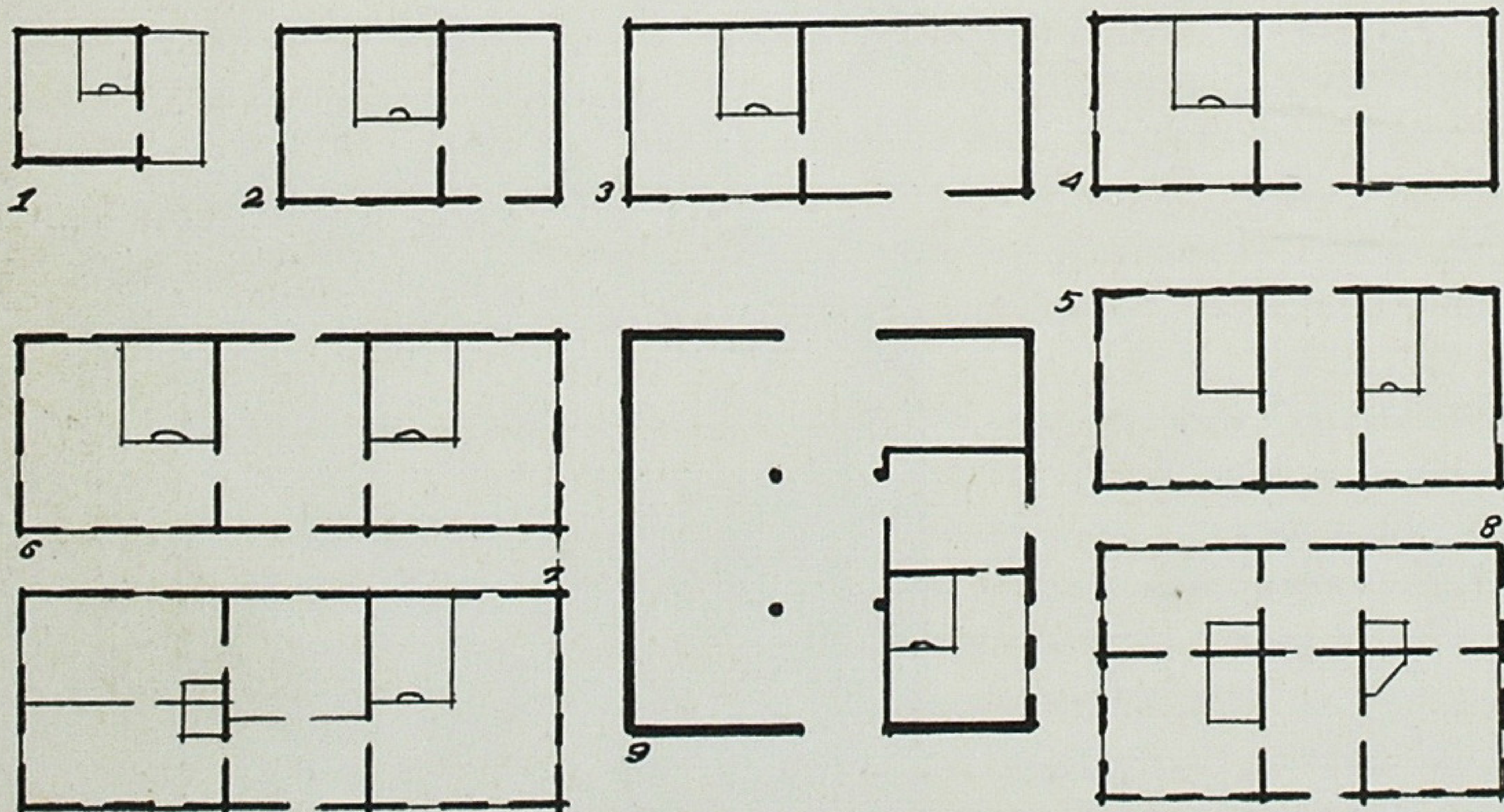

Рис. 1. Схема планів народного житла: 1—стьобка, 2—двохкамерна хата, 3—хата з клунею, 4—хата з коморою, 5—хата з хатиною, 6—хата на дві половини, 7—сільський дімок, 8—міський дімок, 9—хата в клуні.

Fig. 1. Schéma de plans d'habitations populaires: 1—„stiobka“ (habitation primitive), 2—khata à deux chambres, 3—khata avec hangar, 4—khata avec réduit, 5—khata avec petite khata, 6—khata à deux moitiés, 7—maisonette villageoise, 8—maisonette urbaine, 9—khata en hangar.

ріалом, привнесенням поганих смаків і впливів..." [1]

Надзвичайно популярна в побуті нашого народу хата. Оспівана в народному фольклорі, великим національним поетом Шевченком, прославлена і в поезії і в образотворчому мистецтві великого братського російського народу, українська хата і досі визнається джерелом виявлення національних засобів і елементів в сучасній нашій архітектурі. Чи можна ж після цього серйозно говорити про такі „міркування" про неї, як про виключно „нужденну і примітивну", „з технічною вбогістю конструкції", „яка не могла вийти за рамки нужденного, приневоленого життя селянина за часів царату". Чого заслуговують такі огульні нарікання-„свідоцтва" про ці ж наші хати, які нібито, як правило, „доводилося обкладати на зиму очеретом чи соломою" в зв'язку з їх нібито високою тепловіддачею, коли світова техніка не тільки знає про прекрасні саме в теплотехнічному відношенні наші народні конструкції, науково досліджені і лабораторно перевірені (акад. Симинський), а й багато від них запозичила (соломіт). Чим залишається пояснити всі ці потуги доморослого соціологізму, який ставить хрест на всьому минулому, зневажає і гудить вікову народну творчість, як не невмінням підійти до народної скарбниці з почуттям художника, незнанням цієї спадщини і небажанням щонебудь знати і бачити далі від своєї... харківської околиці.

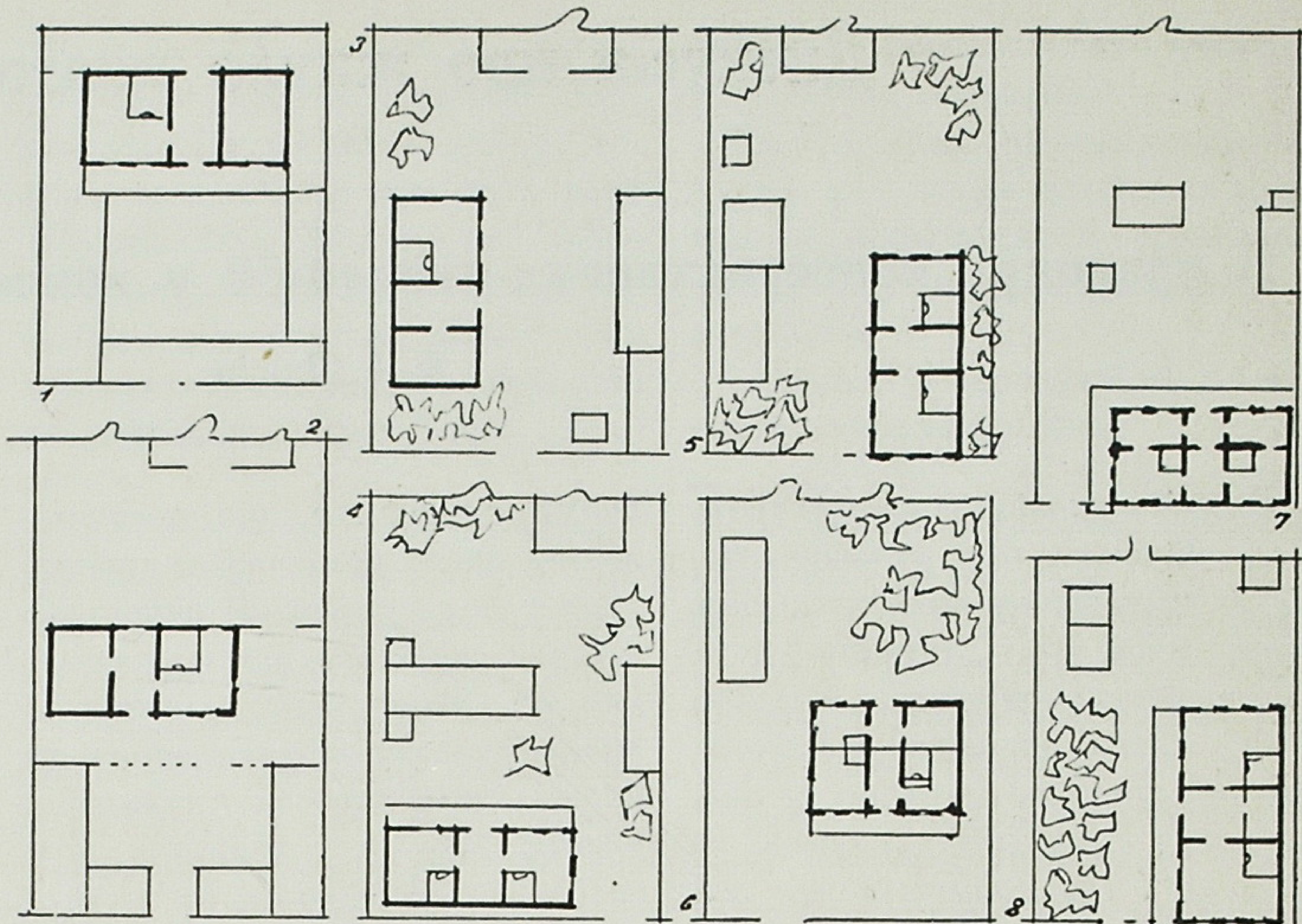

Рис. 2. Схеми планів селянських садиб: 1—гуцульський осередок, 2—замкнений двір з Полтавщини, 3—двір з торцевим розташуванням хати, 4—двір з фронтальним розташуванням хати, 5—відкритий двір з дімком, 6—глибинний двір з дімком, 7—міський двір з фронтальним розташуванням дому, 8—міський двір з торцевим розташуванням дому.

Fig. 2. Schémas de maisonsette dépendances villageoises: 1—„oseredok" houtsoule, 2—cour fermée de la région de Poltava, 3—cour avec khata au long, 4—cour avec khata de front, 5—cour ouverte avec „domok", 6—cour profonde avec „domok", 7—cour urbaine avec emplacement frontal de la maison, 8—cour urbaine avec emplacement latéral de la maison.

2. Про архітектурний образ. Прийнято також говорити про архітектурний образ народного житла, маючи на увазі звичайні типи сучасних хат. В своїх кращих зразках як щодо внутрішньої своєї організації, так і щодо архітектурних об'ємів та декору, такими типами дійсно будуть трьохкамерні однорядні хати. Але ж те уявлення про образ, яке в зв'язку з цим у нас складається, не можна вважати цілком достатнім і вичерпним. Ми вже не говоримо про окремі випадки місцевих різновидностей досліджуваних зразків, що можуть знижувати якість і цілісність наших вражень. Це повинно походити від того, що навіть найдосконаліший зразок народної хати пореволюційного часу не є конечним рішенням, а лише етапом в історичній еволюції народного житла як цілого. Це тим більше ясно, що ми знаємо і майже всі проміжні стадії утворення сучасної хати від первісних, як і найостанніші відхилення аж до сучас-

Фото 3. Хата з хатиною (Полтавщина, 1901 р.).

Photo 3. Khata avec khatyna (chambrette), rég. de Poltava, 1901.

[1] Проф. В. Г. Кричевський, „Архитектура и народное творчество", „Архитектурная газета" № 17 за 1939 р.

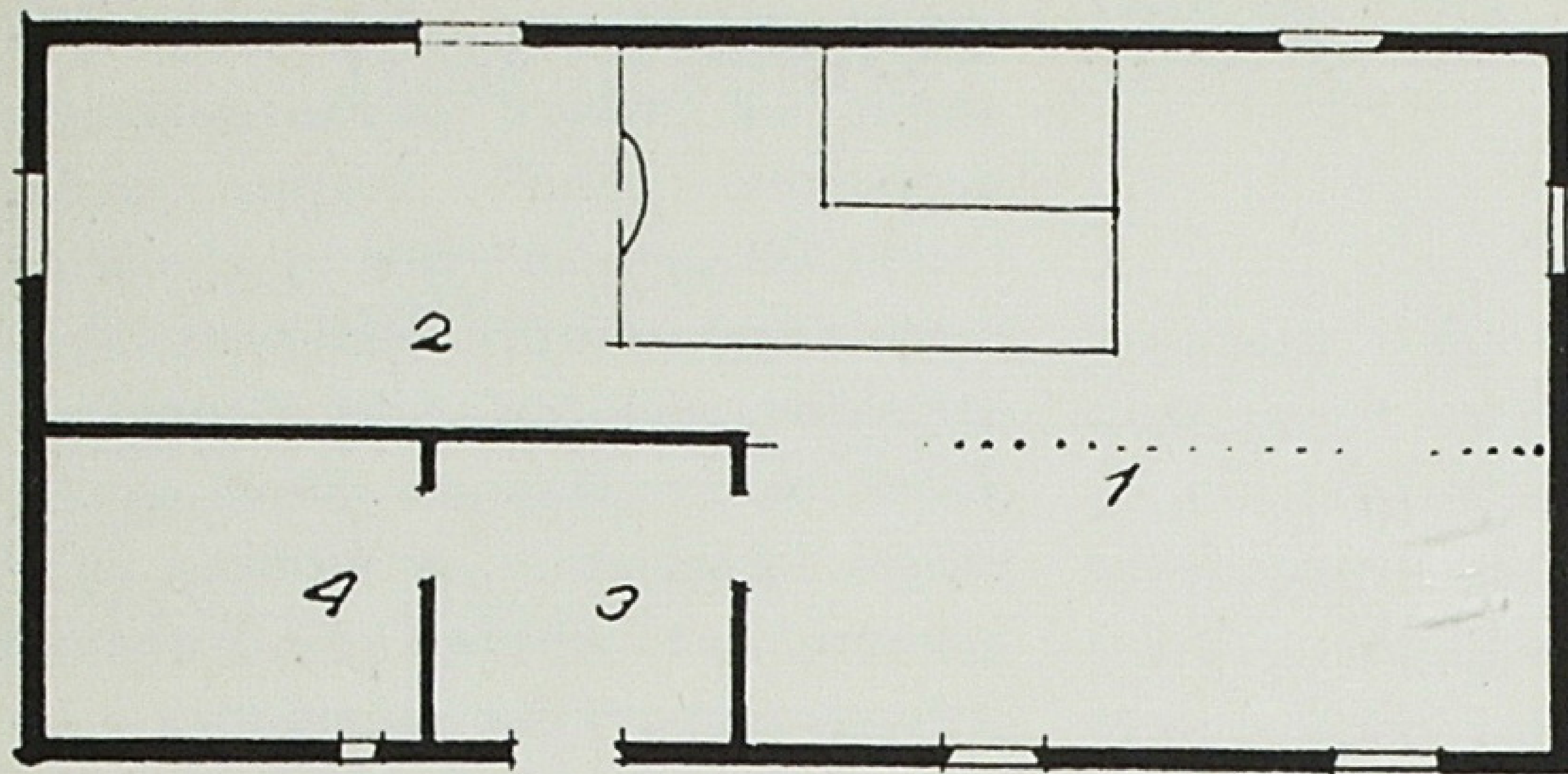

Рис. 4. План хати з хатиною (по М. Русову, 1901 р): 1—хата, 2—хатина, 3 — сіни, 4 — комірка.

Fig. 4. Plan de khata avec khatyna (selon M. Roussov, 1901): 1—khata, 2—khatyna, 3—antichambre, 4—remise.

них пертурбацій в умовах колгоспного будівництва. Звідси висновок, що ми не можемо вихоплювати один якийнебудь етап еволюції, який би він сам по собі не був досконалий і придатний, і під його враженням складати собі уявлення про архітектурний образ. Потрібно вивчати народне житло в загальному ході його історичної еволюції. Тільки тоді і можна буде зрозуміти архітектурну думку, вкладену народним зодчим, пояснити його прийоми планування, конструювання і оформлення, мотиви декору, ті художні принципи, які так нам потрібні при спробах визначати рішення типу житла теперішнього колгоспника.

З загальної еволюції народного житла ми переконуємося в тому, як поступово з збирання під одну покрівлю житла-господарства утворювався дім-двір, як потім цей двір-дім поступово розпадався; відбувалась диференціація не тільки цілого (глибокий і замкнений двір переходив у відкритий), а й частин його (відділилась хата і незабаром виділила з себе клуню і комору в надвірні служби; окремі „кутки" її перетворилися в нові приміщення—світлиці, чиста половина зовсім відділилась від „чорної"). Але при цьому принцип планової і архітектурної композиції залишився незмінним. Домінуючою і замикаючою коло підсобних будівель залишилась хата з її охватом поля нагляду за двором. Останнє і являє специфічну рису житла хлібороба. В найкращій формі виявлена ця специфіка в так званому класичному типі української трьохкамерної однорядної хати. Тип цей був перенесений і в більш населені пункти—селища та міста. Відомий він під назвою „дімка" з заскленою „галерейкою" (піддашшям), з трьома вікнами в торці, що виходять на вулицю, і порталом „парадного" входу в торці галереї (див. фото на стор. 41). Народна творчість не обмежилась утворенням однорядного „дімка"; з'являються парно-зблоковані хати в селах і містечках та їх міські варіанти—двохрядні дімки, що обслуговують, зрозуміло, не трудово-землеробські шари сільського і міського населення.

В умовах сучасного міського забудування ці дімки виявились приреченими на знос під час реконструкції великих центрів. В малих містах, а тим більше в селах, вони існують і, треба вважати, довго ще задовольнятимуть вимоги населення. Для нас тут важливо констатувати той факт, що і ці міські варіанти народних типів у повній мірі зберігають архітектурний образ своїх прототипів і в зовнішньому своєму вигляді не позбавлені рис національного колориту.

Але наш опонент, не зважаючи на чистоту зразків побутового зодчества, змішує і терміни, що вживаються для відзначення їх. Отже, він помиляється і тоді, коли називає двохрядний тип „робітничим, індивідуальним", бо визнає, що цей тип „культивувався переважно верхівкою села", і тоді, коли називає його „новим типом", бо приписує йому „сталу традицію в народному мистецтві". Як можна зробити висновок з усього цього, архіт. Касьянов виходить не від зблокованого, двохрядного типу хати або дімка, а з міщанського варіанту однорядної, дійсно „нужденної і примітивної" халупи, з спотвореним проти першоджерела інтер'єром, з маленькими кімнатками і затхлими чуланами з загальним погіршенням санітарних умов (провітрювання).

Головне ж, що доводиться констатувати в цьому „зразку"—це знеосіблення або цілковите загублення архітектурного образу. Мабуть, наш опонент, поступаючись архітектурним образом, пориваючи тим самим з народною архітектурною традицією, єдино може „компенсувати" цю втрату хіба лише міським „одягом", „комфортом обстановки" нового житла. Але тут ми вже натрапляємо на явище консервативного еклектизму в тлумаченні архітектурного процесу, на якому слід трохи зупинитись.

3. Про консервативні тенденції. В ще не опублікованих, але в архітектурній пресі коментованих, працях досить відомого радянського дослідника народного зодчества проф. Р. М. Габе ми знаходимо багато рядків, що стосуються до нашого питання. „Цілком очевидно,—говорить проф. Габе,—що жодний радянський зодчий, якщо він не зійшов з глузду, не стане нав'язувати сучасному колгоспному селу типи ізб і хат, які можуть свідчити тільки про колишнє, минуле некультурне життя селян... Само собою розуміється, що селянин потребує такого житла, в якому він міг би жити заможно і культурно. Але з цього зовсім не виходить, що цим вимогам може відповідати лише дім, споруджений за міським типом"[1]. Від себе ми додамо, що колгоспники потре-

[1] Проф. Р. М. Габе, „Архітектура Ленінграда", № 2, 1940 р.

Фото 5. Двохрядна хата-дімок (Полтавщина, 1901 р.).

Photo 5. Khata à deux rangs-maisonnette (rég. de Poltava, 1901).

бують житла, яке задовольняло б їх вимоги щодо роботи і ведення особистого господарства. Нам потрібні не „пейзани“, а кадри знавців своєї справи, кадри працівників соціалістичного землеробства, що борються за підвищення продуктивності його. Особисте господарство колгоспника не можна вважати його „підсобним“ господарством, а полем експериментаторства, перетворення в життя досягнень передової науки — „хатою-лабораторією“ наших мічурінців, лисенківців, ціцінців.

Є ще інші міркування домагатися відображення в новому типі культурного житла колгоспника специфіки його праці, архітектурного образу, відповідного народним художнім традиціям. Не розриваючи ниті вікової народної архітектурної думки, ми можемо сприяти піднесенню народної творчості, виявленню архітектурного фольклору, без якого залишаються абстрактними всі наші спроби дати національну форму в сучасній архітектурі.

Отже, немає ніяких підстав вбачати в такому підході до вивчення народного житла „консервативні тенденції“ з нашого боку. Нам закидається те, що ми виходили з плану однорядної сільської хати (хоч ми виходили з архітектурного образу, виявленого в ній). Сам того не підозрюючи, і наш опонент виходив з того ж типу, тільки з внутрішнім плануванням, яке має „ознаки поганого впливу“. В усякому разі, варіант цей далеко не „новий“. Признається ж наш опонент, що він „нічого не вигадував, брав те, що бачив“, а про облюбований ним „зразок“ він заявляє, що він не тільки „має сталу традицію“, а навіть „культивувався верхівкою села“ старих часів. Останній „доказ“ теж ні трохи не бентежить нашого опонента. Але вважаючи, що „змінений відповідно до нових соціальних умов“ попівський будиночок „може бути придатним для житла колгоспника“ „при наявності умов значно вищого життєвого рівня“ його, архіт. Касьянов нічого в цьому типі житла не змінив, тим більше, не вніс в нього нічого нового. Більше того, як вказав уже на цей архітектурний ляпсус проф. Величко, в своєму проекті архіт. Касьянов з якихось... „археологічних мотивів“ застосував цілком, в незміненому вигляді, народну „форму“—глуху так звану „напільну“ стіну однорядної „нужденної“ хати. Нічим іншим не можна пояснити цю його помилку, як тільки консервативною тенденцією „тягнути колгоспника до старих форм“, яка нав'язується опонентом нам без ніяких для цього підстав.

Не маючи змоги виправдатися, архіт. Касьянов пробує викрутитися і знову допускає помилку. Він пише: „ця напівглуха стіна тепер вже виступає в новій (?!) якості—стіни до сусіда“, а тому, мовляв, в такій стіні нема чого робити зайві вікна“. Чи знає наш опонент, що і в старі часи стіна ця була обернена здебільшого до сусіда (крім випадків глибокого двору з фронтальним розташуванням хати) і через це, власне, і неможливо було в ній робити вікна. Цього вимагали старі закони, які оберігали права власності на межі володіння. Якщо наш опонент знає про цей закон (тепер він не існує), то в такому разі доведеться визнати, що він не тільки „тягне“ до старих форм, а й до старих законів, що оберігали ці форми.

В усякому разі вважаємо, що й сказаного буде досить, щоб обґрунтувати нашу відповідь.

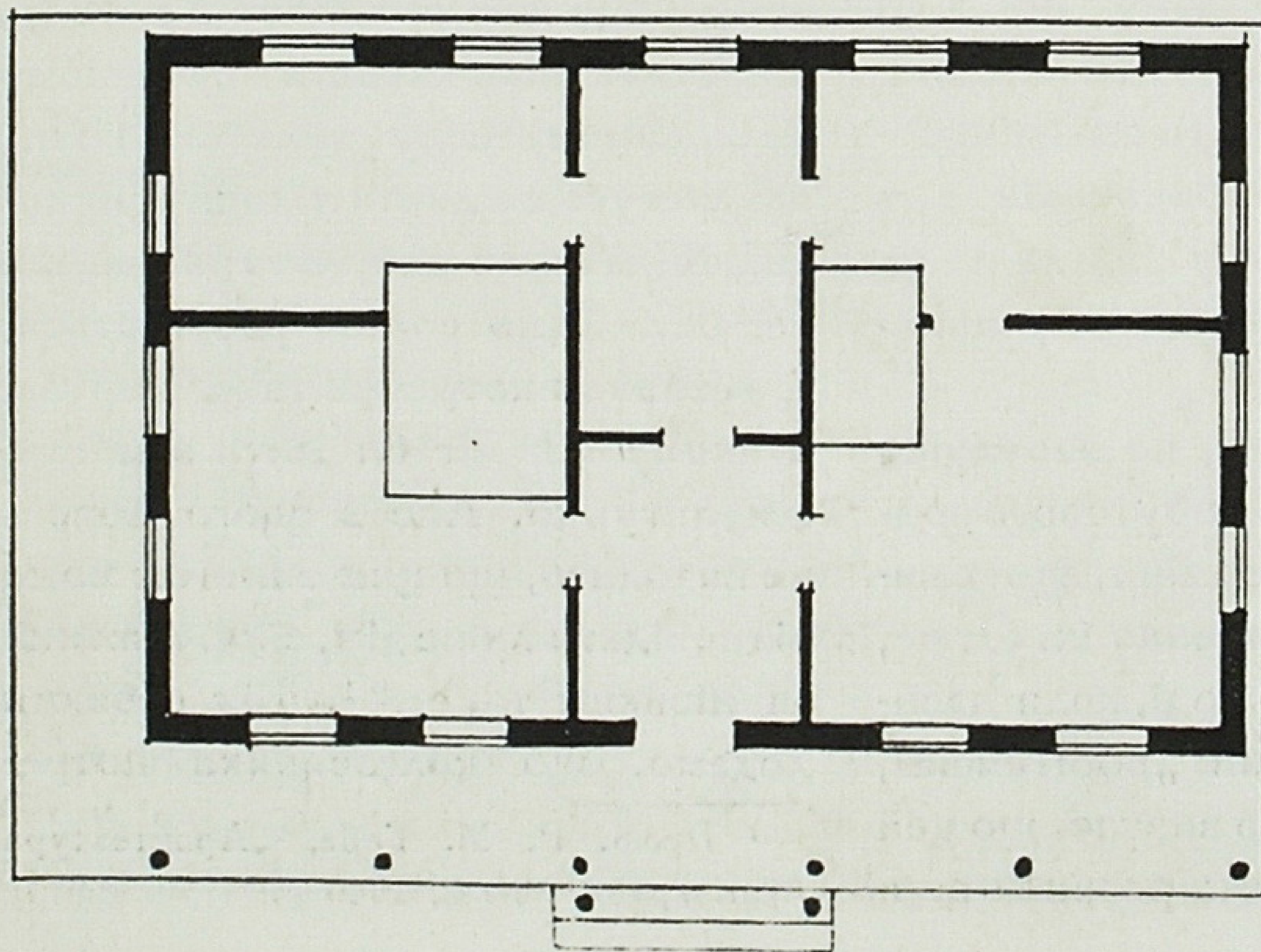

Рис. 6. План двохрядної хати (Полтавщина).

Fig. 6. Plan de khata à deux rangs (rég. de Poltava).

Про охорону пам'яток архітектури на Україні

Декрет РНК УРСР від 31 серпня цього року про організацію республіканського Комітету охорони пам'яток мистецтва і культури — подія важливого значення. Якщо до недавнього часу охороною пам'яток відали рядові відділи наркоматів, то відтепер ця справа зосереджується в спеціальній авторитетній установі, безпосередньо підпорядкованій Раді Народних Комісарів.

До цієї постанови уряду не може не виявити особливої зацікавленості і наша архітектурна громадськість, яка в своїй повсякденній роботі дуже часто стикається з культурною спадщиною минулого. Спілка архітекторів України повинна взяти найактивнішу участь у важливій справі охорони пам'яток старовини.

Велика соціалістична революція в нашій країні оголосила пам'ятки мистецтва і культури власністю народу; вона зірвала покров таємниці з пам'яток культового призначення, які становили більшість в одержаній нами спадщині і вивчення яких довгий час було під забороною церкви, що оберігала їх як „святиню".

Вже з перших днів радянської влади було багато зроблено для вивчення і збереження стародавніх фресок та іконного живопису. В 1920 р. в Москві були виставлені для прилюдного огляду праці видатного живописця XIV ст. Андрія Рубльова. Проводились також ремонтно-реставраційні роботи архітектурних пам'яток в Москві, Ярославлі, Угличі і т. ін. В. Д. Бонч-Бруєвич в опублікованих спогадах про піклування В. І. Леніна за збереження пам'яток старовини [1] розповідає, що вже з перших днів переїзду з Петрограда в Москву Володимир Ільїч вживав заходів до охорони Кремлівських веж, до реставрації церкви Василія Блаженного, Успенського собору, Шереметьєвської лікарні роботи Кваренгі в Москві і інших пам'яток.

На Україні ще на початку 1919 р. був організований Всеукраїнський комітет (ВУКОПИС) з сіткою підпорядкованих йому губернських і повітових комітетів, які збирали по всіх закутках країни предмети культурно-художнього значення для державних музеїв. Цей комітет охороняв від руйнування пам'ятки, яким загрожувала найбільша небезпека, і навіть організовував дослідницькі експедиції, не зважаючи на надзвичайно несприятливі умови тих часів. Наприклад, Полтавський губернський комітет відремонтував відому церкву Калнишевського в Полтаві (1919), переніс на нове місце старовинну дерев'яну церкву с. Запселля, не порушивши при цьому її стилю (1921). В Харкові були проведені обміри Покровського собору, спорудженого в 1689 р. Проведено всебічне обслідування і відомого Софійського собору в Києві.

З дальшою реорганізацією ВУКОПИС'у в Головмузей, охорона пам'яток, треба одверто сказати, здійснювалась з меншим залученням громадськості, хоч уже пробуджений інтерес до історичного минулого продовжував свою живу справу. В 1923 р. були проведені археологічні розкопини та історико-археологічне обслідування стародавніх пам'яток Чернігова (відомої церкви Спаса, спорудженої в XI ст., Єлецької церкви тощо).

При всьому цьому наукове вивчення та історичне використання пам'яток в цілому залишалось ще в формі проектів і побажань, і навіть попередньої роботи — більш-менш повної реєстрації пам'яток архітектури — на Україні — так і не було проведено. І тільки окремі особи продовжували цю роботу з власної ініціативи (автор цих рядків склав опис всіх старовинних церков Полтавщини — XVII, XVIII і початку XIX ст ст.). Згодом почав послаблюватись і самий

Полтава. Монастир. 1709 р. — Poltava. Monastère, 1709.

[1] „Архитектурная газета" № 5 від 22 січня 1939 р. — В. Д. Бонч-Бруєвич — Забота В. И. Ленина о памятниках старины.

нагляд за пам'ятками архітектурної старовини, а за останні роки ми можемо не тільки констатувати факти досадного і непоправного руйнування їх, а навіть вказати на випадки шкідницького знищення окремих пам'яток ворогами народу.

Загальною небезпекою для пам'яток і тепер, безперечно, є всеруйнуючий вплив часу, тим більше, при відсутності належних заходів захисту і піклування про них. В теперішній час у тій же Полтаві на очах у всіх руйнується старовинний монастир, що стоїть на окремій горі—невід'ємній частині чарівної панорами міста. Храм являє собою надзвичайно інтересний зразок злиття п'ятикупольного народного типу з базилічним двохкупольним на західному фасаді кінця XVII ст. Приміщення монастиря використовуються під склади і ніхто не дбає про будьякий їх ремонт. Це саме доводиться сказати і про кам'яну церкву тих же часів (1686 р.) у с. Лютенька, теж зв'язану з історичними подіями полтавської епопеї Петра I. Ця церква являє собою прекрасну, не описану ще в літературі, пам'ятку українського барокко. В самій Полтаві не сьогодні-завтра може завалитись чудова дерев'яна церква „останнього кошового отамана Запоріжської Січі“ Петра Калнишевського (1764 р.), яку сюди було перенесено з Ромен ще в 1908 р. Її теж використовують для господарських потреб, але ніхто не дбає про те, щоб відремонтувати її.

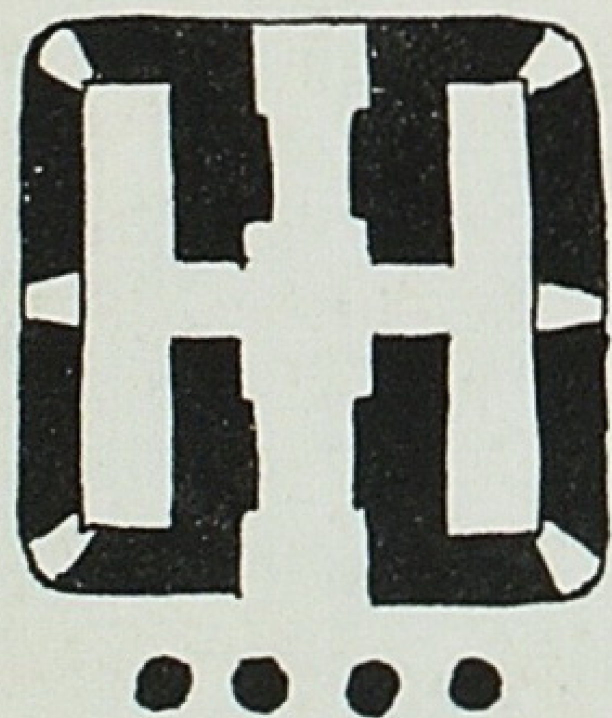
Цей список можна ще чимало поповнити пам'ятками не самої лише Полтавщини. Головна причина нашого недбальства про такі пам'ятки старовини полягає в тому, що багато хто ще у нас „не вміють вбачати в пам'ятці саме і тільки пам'ятку, історичний документ, що належить до віддаленого минулого, дорогоцінний науковий матеріал, який повинен бути збережений, щоб не було, в справжньому своєму вигляді, бо якщо вона зникне, то ніколи не зможе бути відновлена, ані замінена іншою—у кожній пам'ятці є щось своє, що тільки вона одна може сказати“ (Ф. І. Шміт). І досі залишається небезпечним для дальшої долі цих пам'яток стародавнього мистецтва обивательське ставлення до них не тільки „віруючих“, а й „безбожників“, які вбачають у предметах культу тільки прояв забобонів і темряви, витвір ворожої сили, з якою всемірно належить боротись. Треба покласти кінець і тій байдужості, з якою звичайно у нас ставляться до цієї справи місцеві органи влади, що не бажають, чи не вміють вишукати способи до завжди можливого підтримання історичної пам'ятки в належній цілості.

Потрібно посилити нашу пильність на цій ділянці, особливо, в випадках навмисного шкідництва. В 1938 р. в Полтаві був зруйнований брюлловський монумент Петру Великому, наново відбудований в зв'язку з 230-річчям Полтавської перемоги. Ще гірша доля спіткала таке ж історичне місце, в якому стійкі захисники Полтави присяглись не здаватись шведським інтервентам — полтавський собор, який розібрано без достатньої фіксації його зовнішнього вигляду і розмірів. Між іншим, ми не можемо тут не згадати про непростиму необізнаність міського архітектора тієї ж Полтави (архіт. Вайнгорта), який „не помітив“, як саме зникла „чудова“ (за висловленням Г. Лукомського) ліпка на фронтоні старовинного ампірного будинку кол. кадетського корпусу (нині військшколи). Той же архітектор, нескільки не вагаючись, добавив „від себе“ дві нові важкі тумби до імпозантних надвірних сходів старовинного будинку кол. „Присутственных мест“ (тепер Міськрада); ці тумби порушують урочистість сходів і своїм дешевим личкуванням дисгармонюють з білою гладдю стіни будинку. Томоновський ансамбль пам'ятника „Слави“ архітектор „довершив“

Церква Калнишевського в Полтаві, 1764 р.
Eglise de Kalnychevski à Poltava, 1764.

Полтава. Соборна дзвіниця (внизу—план дзвіниці).

Poltava. Clocher de la Cathédrale. En bas—plan du clocher.

спорудженням двох пілонів (автор архіт. Гольдінов) коло входу в круглий сквер, в наслідок чого колона Томона опинилась затиснутою з того самого боку, з якого найкраще було оглядати цей монумент.

Охорона пам'яток архітектури минулого зачеплює також інтереси нового містобудівництва, яке повинно зважати як на окремі пам'ятки, так і на цілі старовинні архітектурні ансамблі, а іноді і на схему планування старого міста, що історично склалась. В проекті реконструкції тієї ж Полтави автори мало на це зважали; в тій же частині, де вони, будучи своєчасно попереджені, намагались орієнтувати нову забудову на пам'ятники старовини, що існували, нічого не вийшло, бо ці архітектурні орієнтири були незабаром знищені, всупереч всім намірам проектантів. Старовинний ансамбль нинішнього Червоного майдану і досі в будьякій мірі не оформлений, і нині одиноко маячить на ньому уціліла від розібраного собору дзвіниця, яка, до речі, являє собою прекрасний зразок раннього українського ампіру (1801).

Як свідчення про давно минулі події, дуже важливе значення мають військово-історичні пам'ятки. Щоб не розкидатись у підшукуванні прикладів, ми і на цей раз згадаємо про Полтаву. Торік, до 230-річчя Полтавської перемоги, були належно впорядковані всі наявні пам'ятки, зв'язані з цими історичними подіями. Але виявляється, що досі не тільки нічого не зроблено для меморіального відзначення могили оборонців Полтавської фортеці, а що й місцезнаходження цього пункту ще залишається нез'ясованим. Відома „Шведська могила" російських воїнів наприкінці минулого сторіччя дістала своє теперішнє оформлення, оформлення шаблонно-культове і малохудожнє. Приміщення каплиці всередині насипу потребує такого великого ремонту, що замісць нього слід було б подбати про цілком новий меморіальний пам'ятник. Можливий також відповідний перегляд в цілому всього комплексу монументів історичного поля в цілому.

Безліч питань, зв'язаних з проблемою охорони пам'яток мистецтва і культури не повинні, проте, затіняти найголовнішого значення їх — наукового, як непорушного фундаменту, на якому тільки і можна грунтувати наше пізнання минулого. Історія вітчизняного, зокрема, місцевого, національного зодчества єдино мислима на грунті цих речових пам'яток. Звідси ясно, що надалі стан наших архітектурних скарбів не може залишитись поза увагою архітектурної громадськості. Саме радянська архітектурна громадськість, першою відгукнувшись на останні заходи уряду, повинна першою ж взятись за залучення широких мас трудящих до загальної справи збереження пам'яток національної архітектури.

Найпершим нашим завданням буде проведення вичерпної реєстрації пам'яток старовини у всіх областях. Надалі повинні бути обслідувані на місцях, описані і сфотографовані всі хоч у будьякій мірі цінні з цих пам'яток — дерев'яні і кам'яні, з можливою теоретичною реставрацією їх, тобто визначенням первісної їх форми і наступних пізніших змін архітектурної структури.

Пам'ятки, яким особливо загрожує руїна, потрібно найстаранніше обміряти в натурі, щоб можна було на підставі цих обмірів провести реставраційні роботи. Тут до речі буде згадати про бажаність застосування нових методів фіксації геометричних розмірів — методів фотограмметрії. З їх допомогою всю необхідну величезну кількість обмірів об'єктів з цікавої для нас архітектурної спадщини можна виконати в найкоротший строк і при найменших матеріальних затратах.

Зібрані таким порядком матеріали становитимуть той надзвичайно багатий архітектурний фонд, якого ніколи не мала і не знала мистецтвознавська наука дореволюційних часів. Все значніше з цього фонду повинно бути опубліковане, повинно поповнити багатющу скарбницю знань, на яких базується могутнє зростання нової соціалістичної культури.

М. С.

Фото 7. Міський дімок у Полтаві (фото до стор. 38).

Photo 7. Maisonnette urbaine à Poltava (pour la page 38).

Києво-Кирилівська церква

(До 800-річчя її існування)

М. Л. Левінський, П. Ф. Степовий

У північно-східній частині Києва, на одній з київських гір, що йдуть від Петрівки, серед зелені багатолітніх дубів, лип і тополь, в місцевості, де в 1876 р. проф. Антонович виявив стоянку первісної людини, що жила тут багато тисячоліть тому, стоїть одна з найцікавіших архітектурно-історичних пам'яток Києва — Кирилівська церква, яка споруджена в XII сторіччі.

Це одна з пам'яток великокнязівської доби, яка дуже добре збереглася до наших часів. Нині це єдиний в Києві старовинний храм, що не має ніяких прибудов, майже весь первісний кістяк його зберігся; пізніші зміни полягають тільки в тому, що стесано півколони на пілястрах, заштукатурено стару кладку, покладену на склепіння давню покрівлю замінено великим двохсхилим дахом, який зрізав „закомари" (півкруглі закінчення фасадів).

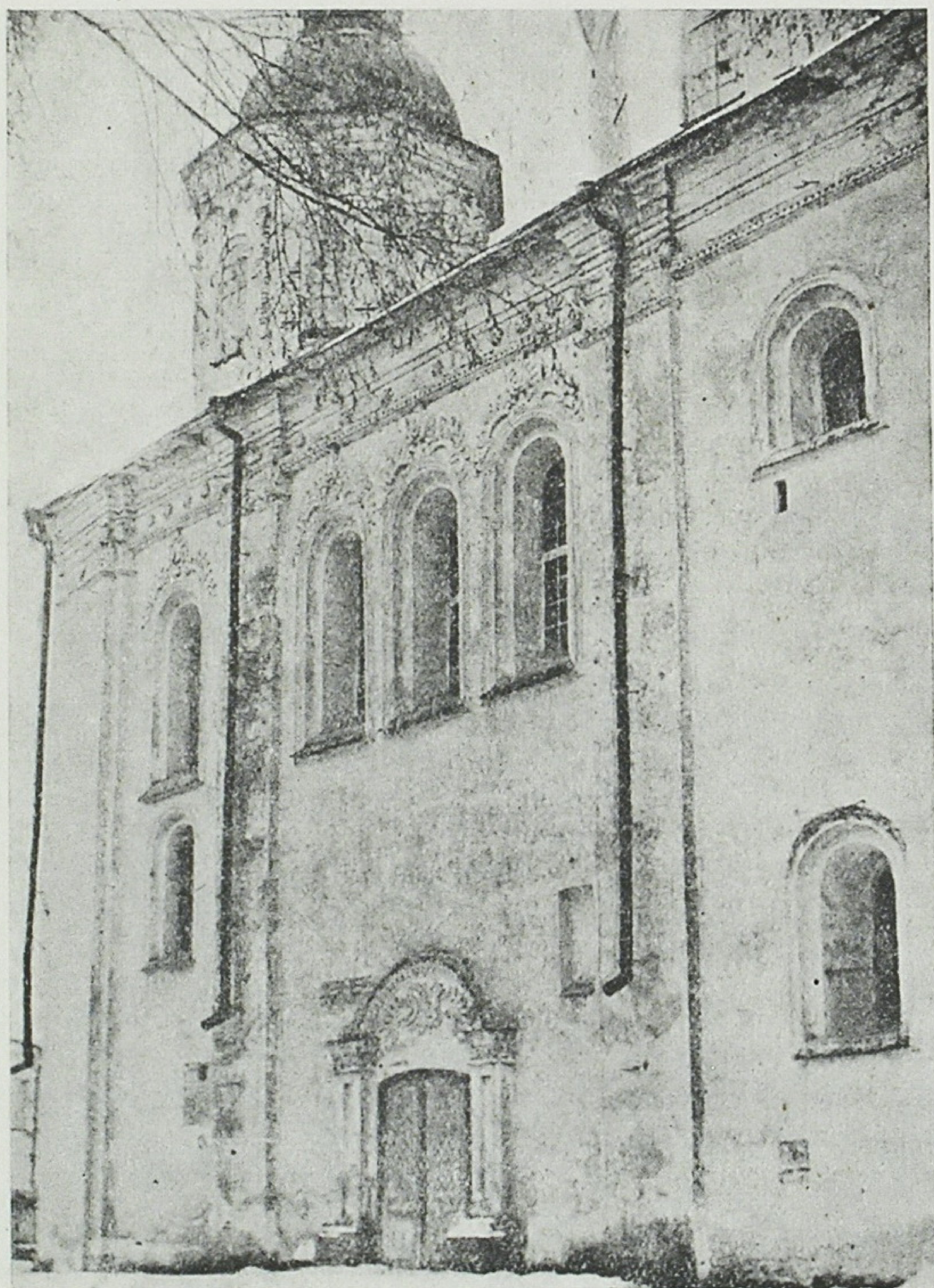
Новими є малі чотири куполи, що розташовані навколо головного, центрального купола XII сторіччя. Ці куполи — барочного походження і мають восьмигранні барабани, тоді як середній старовинний купол стоїть на циліндричному барабані. Над східнім фасадом церкви ми бачимо тепер пишний фронтон з вигнутими, подекуди безпокійними лініями карнизів і ніш. Цей фронтон — рідкісний зразок стилю раннього українського барокко, багато декорований ліпленими візерунками і погонами листа аканфа.

За літописними даними місцевість, де збудована була Кирилівська церква, мала колись значення більш-менш відкритого доступу до Києва з північного боку. Називалась ця місцевість „Дорогожичі", звідки, як відомо, і походить назва теперішньої Дорогожицької вулиці. На цьому місці в 1140 р., тобто рівно 800 років тому, кияни з боєм зустріли князя Всеволода II Ольговича Чернігівського, який зазіхав на київський великокнязівський престол. Всеволод II переміг киян і в ознаменування цієї перемоги заклав поблизу, на згаданій горі, велику муровану церкву, яку після смерті Всеволода в 1146 р. його вдова Марія закінчила як родинну усипальницю - мавзолей з нішами - аркосоліями для поховань у західній частині церкви.

В зв'язку з віддаленістю від центру великокнязівського міста, Кирилівської церкви майже не торкнулась, як вважають деякі дослідники і письменники (З. Шамуріна), навала татарських орд.

Після цієї навали, як пише К. В. Шероцький, відомості про Кирилівську церкву перериваються до 50-х років XVI сторіччя. Між іншим, коли Київ перебував у польському володінні, був, як відомо, один довгий відтинок часу, коли заборонялось не тільки споруджувати нові храми, а й відновляти старі. Церква почала занепадати і руйнуватись. Отоді один польський шляхтич повиламував у храмі старовинні мраморні саркофаги, де як гадають, були поховання князів Ольговичів, і використав їх для своєї домашньої лазні. В 1555 р. польський король Сигизмунд II віддав цю церкву на правах патронату якомусь Богданові Шавулі, потім її захопив ще один невідомий власник Філон Стрибил. Після Філона Стрибила церква перейшла у володіння князя Костянтина Острожського, який доручив цей храм ігуменові Василеві Красовському Чорнобривцю. Останній в 1605 р. зробив церкві серйозний ремонт, відремонтував стіни і куполи, тобто вніс більшість всіх тих змін, якими відрізняється теперішня архітектура церкви від первісної.

В XVIII сторіччі Кирилівський монастир захоплює цілий ряд великих маєтків, розквітає в господарському відношенні і проводить нові ремонтно-будівні роботи в Кирилівській церкві. В другій половині XVIII сторіччя, між іншим, були перештукатурені і побілені вапном фрески церкви, що належать до XII сторіччя.

Кирилівська церква в Києві. Північна сторона. Фрагмент.

Eglise Cyrille à Kiev. Côté nord. Fragment.

Живопис М. О. Врубеля в Києво-Кирилівській церкві. Композиція „Зшестя св. духа“.

Peinture de M. Vroubel à l'église Cyrille, Kiev. Composition „Descente de Le Saint“.

Фрески ці були виявлені під шаром штукатурки тільки в 1860 р. під час ремонту церкви; багато з них на цей час були вже знищені.

Останню реставрацію старовинних фресок XII сторіччя проведено в 1883—84 р. під керуванням проф. А. В. Прахова. До тих же років належить і чудовий живопис в Кирилівській церкві видатного російського художника кінця XIX і початку XX сторіччя М. О. Врубеля.

Отже, нинішня Кирилівська церква, як пам'ятка мистецтва, являє для нас інтерес з трьох причин: своєю архітектурою, стародавніми фресками XII сторіччя і першокласними зразками живопису М. О. Врубеля.

За планом церква має чотирьохкутну форму з трьома абсидами, три пари стовпів, що несуть склепіння, західний нартекс (притвір) з хорами над ним, трьохчастинний на заході й чотирьохчастинний на півдні та півночі поділ фасадів пілястрами, один центральний купол.

Архітектурні маси будівлі відзначаються хорошими пропорціями, монументальним характером, відсутністю зайвих прикрас. Всередині будівля має властиві церквам цього типу видовжені нави, що на сході закінчуються вівтарями.

Аналіз архітектурної структури і неодноразові зондації стін Кирилівської церкви, що провадились як до революції, так і, особливо, в останні роки, показали, що церква була споруджена тими ж прийомами і з тих же матеріалів, з яких були збудовані всі інші князівські храми XII сторіччя. Тонка квадратна цегла з її кладкою на рожевому розчині має тут форми і розміри, звичайні для архітектури будов тієї доби.

Як і у всіх церквах епохи Київської Русі, в архітектурі Кирилівської церкви велику увагу приділено внутрішньому оформленню. Не маючи, подібно до Софійського собору, мозаіки, Кирилівська церква досягає потрібного ефекту своїм фресковим розписом.

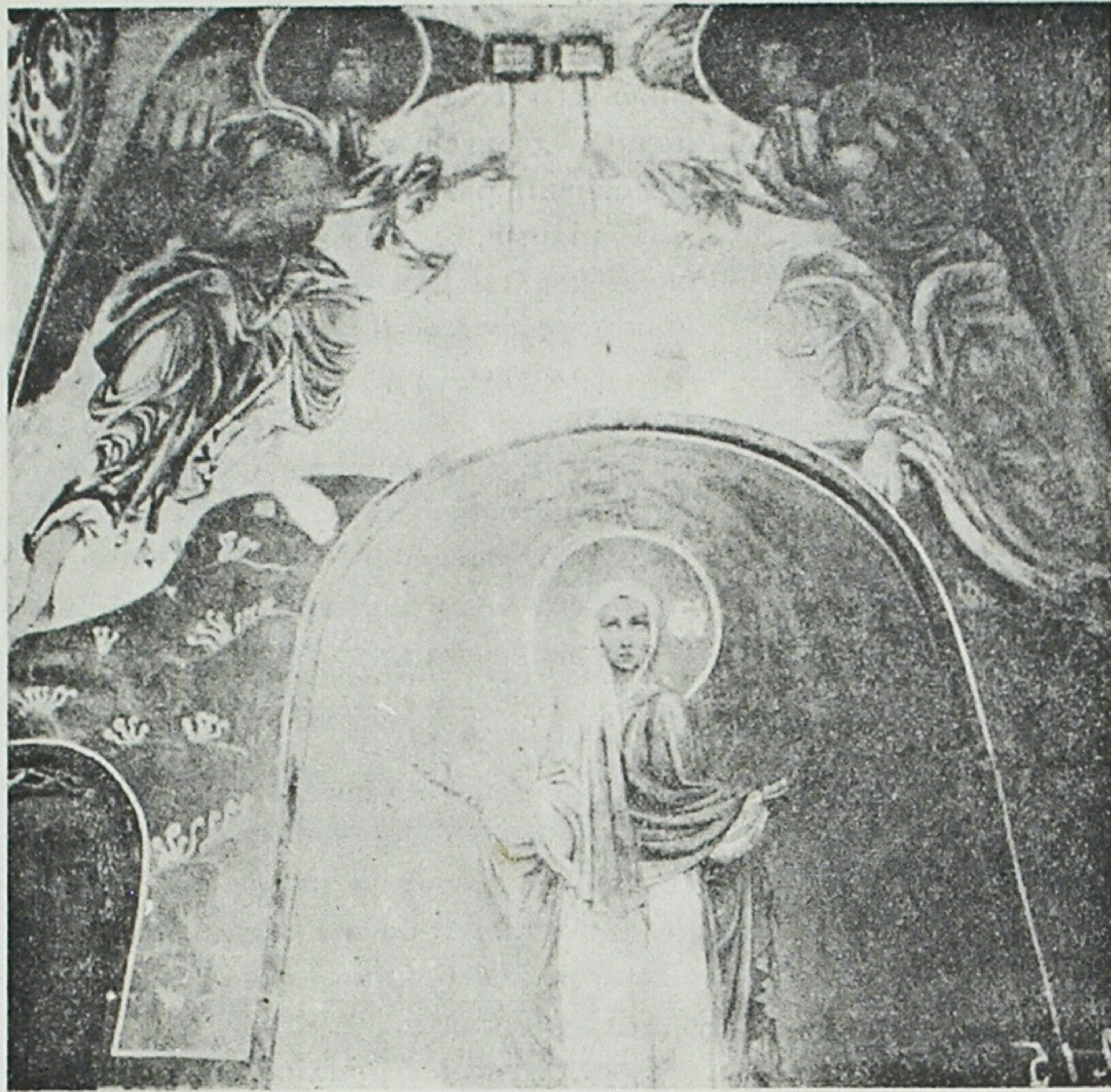
В цілому, система розпису Кирилівської церкви має багато спільного з системою розпису Київської Софії. Всередині головного купола, за звичайною візантійською схемою, було зображення Христа (теперішнє зображення Христа малював київський художник І. Ф. Селезньов). В головному вівтарі церкви тут повторено все те, що ми бачили в Софії— вгорі так звана „оранта“, яку в теперішньому її вигляді перемалював художник Х. П. Платонов, під нею „евхаристія“, а внизу—пояс „отців церкви“. Як і в Софії, тут багато одноособових, портретного характеру, фігур в рамах і медальонах, на весь зріст або по груди, між зображеннями ми бачимо дуже цікавого рисунку орнаменти.

Серед фресок Кирилівської церкви слід відзначити кілька досить цікавих своєю композицією, як от „Успение богородицы“ на північній стіні, композиція „Страшного суда“ в нартексі, „Ангел звиває небо“ де небо передане як сувій пергаменту тощо.

Кирилівська церква в Києві. Фронтон.

Eglise Cyrille à Kiev. Frontone.

Живопис М. О. Врубеля в Києво-Кирилівській церкві. „Ангели з лабарами". В центрі композиції—„Мадонна" роботи художника Іжакевича.

Peinture de M. Vroubel à l'église Cyrille à Kiev. Anges. Au centre—Madone du peintre Ijakevitch.

Найкраще збереглися тут дванадцять картин з життя Кирила Олександрійського, якому була присвячена церква, в південному вівтарі, де вони розміщені чотирма горизонтальними смугами. Ці фрески особливо інтересні тим, що в них подані руські побутові сцени XII сторіччя. Такими є, наприклад, проповідь Кирила серед народу, складання ним своїх творів у присутності двох учнів, які стоять, спустивши рукава за старо-

М. О. Врубель. Деталь композиції „Зшестя св. духа".
M. Vroubel. Détail de composition „Descente de Le Saint".

давньо-руським звичаєм, прокляття єретиків, що стоять, взявшись за бороди, Кирила ховають у рожевому гробі, що нагадує шиферні саркофаги. Далі, в сцені, де Кирило повчає царя, на імператорі руські барми і короткий руський кафтан, спід якого видно вишиту сорочку, цар у широких шароварах, і в сап'янових вишитих перлами, чоботях.

Мозаїки Михайлівського монастиря, як відомо, до певної міри відходять від схематичності, властивої грецьким фрескам взагалі і фрескам Софії зокрема. Кирилівські фрески роблять дальший поступ у цьому напрямі. Фрески Кирилівської церкви, за К. В. Шероцьким, ухиляються від грецького зразка „в бік більшої стилістичної різкості і аскетичної сухості, проте, поєднаної з витонченою життєвістю, початок чому покладено в мозаїках Михайлівського монастиря".

Сюжетна сторона багатьох фресок Кирилівської церкви, їх більша життєвість і, нарешті, написи на цих фресках, всі зроблені церковно-слов'янською, а не грецькою мовою або обома (як у Михайлівському монастирі), дають в достатній мірі серйозні підстави для того, щоб можна було зробити висновок про те, що ці фрески робили місцеві, слов'янські майстри, а не прийшлі-грецькі. Звідси не так то й далеко до висловлюваної деякими дослідниками думки (Шамуріна), що, можливо, і вся Кирилівська церква в цілому була споруджена не грецькими, а місцевими руськими зодчими.

Так чи інакше, надзвичайно великий інтерес Кирилівської церква для нас, насамперед, у тому, що в ній ми знаходимо досить яскравий прояв руської культури і руського мистецтва епохи великокнязівської Русі.

В храмі є також цікавий, досить майстерно виконаний, портрет В. Красовського, намальований невідомим автором. Цей портрет є майже єдиним, унікальним зразком живопису XVI і початку XVII сторіччя в Києві.

В 1882 р. фрески Кирилівської церкви привернули до себе увагу тодішніх дослідників, які, знявши штукатурку і побілку, перемалювали всі фрескові зображення олійними фарбами. Над реставрацією фресок тоді працювали учні київського художника Мурашко. Участь у цій роботі, за спеціальним запрошенням, взяв великий російський художник М. О. Врубель, натхненний знавець візантійського живопису, тоді ще мало кому відомий студент останнього курсу Академії Мистецтв. Глибоко захопившись своєю роботою, Врубель створив в Кирилівському храмі, як він пізніше сам про це казав, одні з найкращих своїх творів. Композиції Врубеля в Києво-Кирилівській церкві стилем і характером своїм дуже наближаються, а іноді зовсім схожі з старовинними грецькими фресками, але більшість з них перевершують старовинні зразки своїм чудовим, блискучим колоритом, незрівнянною красою і ніжністю почуття та геніальним проникненням в таємниці художніх форм. Нарешті, вони не відірвані від життя, як грецькі фрески, а, навпаки, іноді вражають чудовою життєвістю окремих деталей і глибокою психологічністю багатьох постатей, як це ми бачимо в „Зшесті святого духа".

М. О. Врубель. „Мадонна".
M. Vroubel. „Madone".

Його пензлеві належить колосальна композиція „Зшестя святого духа“ на склепінні хорів, вся вона переливається радісно-сріблястими тонами; композиція „Мойсей“, де він зображений молодим, струнким юнаком, з пишною шевелюрою, з великими очима, в яких вже почувається погляд врубелівського демона... Над ним, під „Зшестям“ міститься алегорична врубелівська композиція „Космос“. У південній частині хор, над входом у хрещальню, М. А. Врубель написав прекрасне за психологічною зосередженістю обличчя і колоритом фону, погруддя Христа.

На хорах, в хрестильні, над нішою з мадонною роботи художника Іжакевича—два летючих ангели з лобарами в руках, неначе підхоплені вихром, несуться в безодню.

В аркасолії—одна з кращих робіт Врубеля—„Надгробний плач“. Вся ця композиція просякнута великим спокоєм. Досконала лінійна композиція, надзвичайна текучість ліній, яку ми бачили тільки у найкращих майстрів епохи Відродження, і дуже гармонійне заповнення простору роблять цей твір в нашому мистецтві незрівнянним.

В Венеції, на батьківщині великих італьянських колористів, Врубель намалював на цинкових дошках чотири ікони для іконостаса: „Мадонну“, „Христа“, „Кирила“ і „Афанасія“. Всі ці чотири образи Врубеля створюють ілюзію візантійського мистецтва, але вони в той же час пройняті дуже життєрадісним почуттям, настроєм ранніх венеціанців, як от Белліні, Карпачіо та ін. Тут більше життя, ніж суворого візантійського аскетизму. Особливо це почувається в образі Мадонни, яку Врубель створив з обличчя своєї київської знайомої і риси якої чимсь нагадують риси царевни-лебеді з відомої пізнішої картини Врубеля.

Радянська влада звільнила нашу країну від розсадників темряви і релігійного дурману. До Кирилівської церкви—цієї чудової пам'ятки стародавнього мистецтва—вперше за радянської влади підійшли не по варварському, а культурно, так, як того вимагала історична і художня цінність цієї пам'ятки. Тільки Велика Жовтнева Соціалістична революція дала змогу провести науково-дослідницьку роботу і вивчити цю пам'ятку глибокої старовини і культури Київської Русі.

В 1929 р. колишня Кирилівська церква, постановою РНК УРСР, оголошена культурно-історичним заповідником. Релігійно-культова функція церкви в цьому ж році припинилась.

Починаючи з 1936 р., в Кирилівській церкві ведуться реставраційні роботи. За цей час проведено цілий ряд зондацій для ознайомлення з архітектурною структурою і будівними матеріалами XII сторіччя. В різних місцях церкви розкрито близько 20 фрескових композицій.

Незабаром в церкві будуть проведені роботи щодо реставрації композицій Врубеля „Зшестя святого духа“ і „Пієта“. Вся територія, що належить до Кирилівської церкви, буде впорядкована.

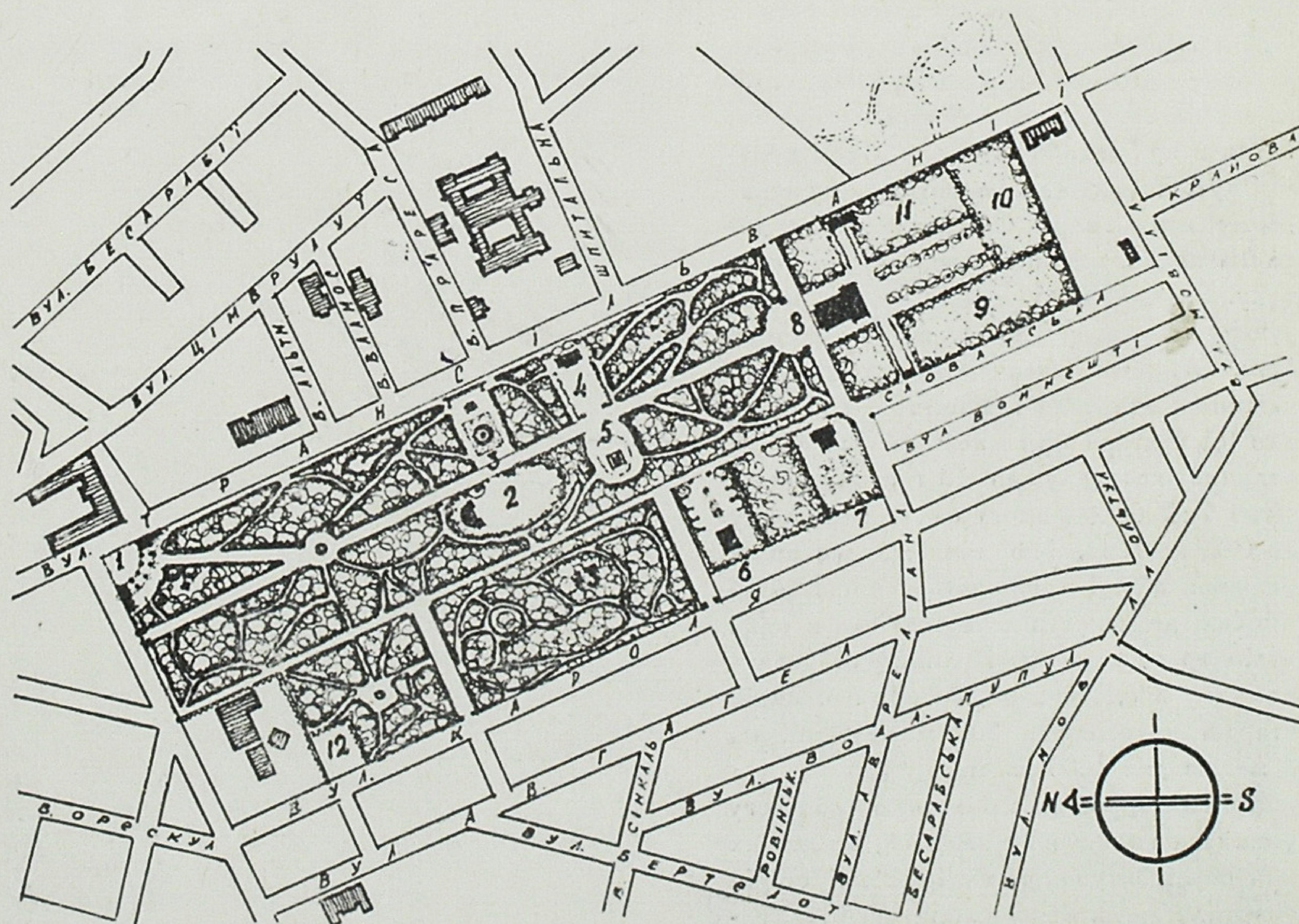
Проект реконструкції міського парку культури і відпочинку в Чернівцях

В 1941 році намічено провести великі реконструктивні роботи в Чернівецькому міському паркові.

Після реконструкції міськпарк, що має тепер 14 га, значно збільшується приєднанням до нього ботанічного парку та суміжної території сучасного квітникового господарства та інших вільних площ.

Ескізний проект та проектні завдання складено бригадою київських архітекторів — Повстенком О. І., Кравчуком М. С. та Криворучком Д. М.

Проект схвалено обласними організаціями та Чернівецькою міськрадою.

Експлікація:

1 Головний вхід
2. Площадка з раковиною для симфонічного оркестру
3. Квітники і великий фонтан
4. Площадка з буфетними кіосками
5 Площадка з пам'ятником Леніна
6. Площадка в рестораном
7. Літній відкритий кінотеатр
8. Літній театр
9. Спортивна площадка
10. Площадка-атракціон
11. Господарський двір
12. Дитячий сектор парку
13. Сектор тихого відпочинку

Раціоналізувати техніку проектування

Палетка для визначення площі прямокутних кварталів

О. О. Малишенко

Пропонований нами прилад призначається для архітекторів, інженерів і економістів, що працюють в галузі планування міст і селищ. Прилад цей служить для швидкого визначення площ кварталів без будьяких обчислень.

Прилад складається з прозорої целулоїдної плівки з нанесеними на неї графіком і масштабами. Масштаби розташовані під прямим кутом один до одного з позначенням розмірів у метрах. Криві графіка позначають площі кварталів у гектарах.

Прилад являє собою удосконалену геодезичну палетку, що складається з квадратної сітки для визначення площ; тільки по сітці квадратів з зазначенням площі кожного з них проведені криві лінії, які з'єднують квадрати з однаковою площею, а проміжки між ними поділені додатково на 10 (або 5) частин. Квадрати, оскільки вони утруднюють читання цифр, на палетку не нанесені.

Така система кривих позбавляє від необхідності робити інтерполяцію між позначеннями різних квадратів. Криві (гіперболи) побудовані по координатах для кожного гектара і десятих частин його.

Для визначення площі прямокутного квадрата палетка з графіком накладаються на квартал. Лівий верхній кут палетки з нулем збігається з лівим верхнім кутом кварталу, а по правому нижньому куту кварталу визначається дотична крива, що збігається з кутом кварталу. Зазначені на кривій цифри показують площу кварталу в гектарах і частках його. Точність визначення залежить від величини кварталу і масштабу і відповідає 0,1 гектара при масштабі 1 : 5000 та величині кварталу до 10 гектарів. Масштаб 1 : 2000 дає змогу визначити площу до 0,05 гектара. Цю точність дає вимірювання площі з допомогою масштабної лінійки, де допустима неточність в один міліметр на масштабній лінійці становить помилку в 0,1 гектара, бо при звичайній стороні кварталу в 200 м помилка на 5 метрів дає 1000 кв. м.

Крім того, робота з палеткою дає змогу уникнути випадкових помилок, можливих при перемножуванні і вимірюванні сторін кварталу масштабною лінійкою в сантиметрах, в зв'язку з тим, що на палетку нанесені масштаби в метрах. Масштаби нанесені під кутом 90°, і одного суміщення з кварталом досить для визначення як площі кварталу, так і сторін його.

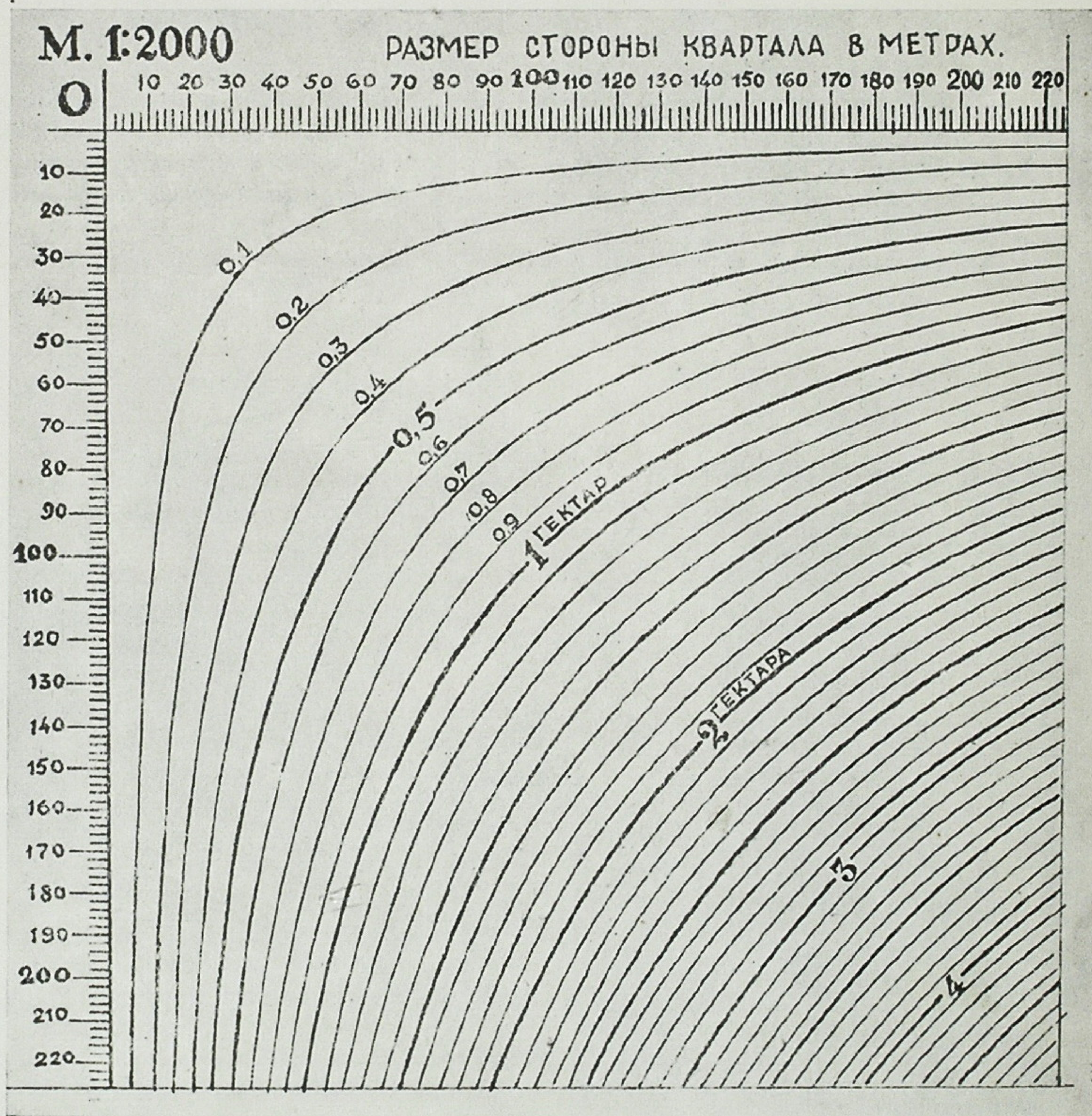
Сторони кварталу слід вимірювати при визначенні площі надмірно вузьких і довгих кварталів, коли кут кварталу сходиться з кривою під гострим кутом, а також при визначенні площі великих кварталів, коли потрібна більша кількість знаків, ніж може дати графік. В таких випадках можна поділити квартали на частини і визначити кожну з них окремо з допомогою палетки.

В зв'язку з тим, що палетка дає змогу звичайним накладанням визначити площу прямокутного трикутника, а кожну складну фігуру кварталу можна поділити на прямокутні трикутники і визначити кожний окремо,—палеткою можна користуватися при визначенні площ і не прямокутних кварталів.

Для того, щоб було зручніше виконувати швидкі підрахунки великих територій, особливо при складанні схем роз-

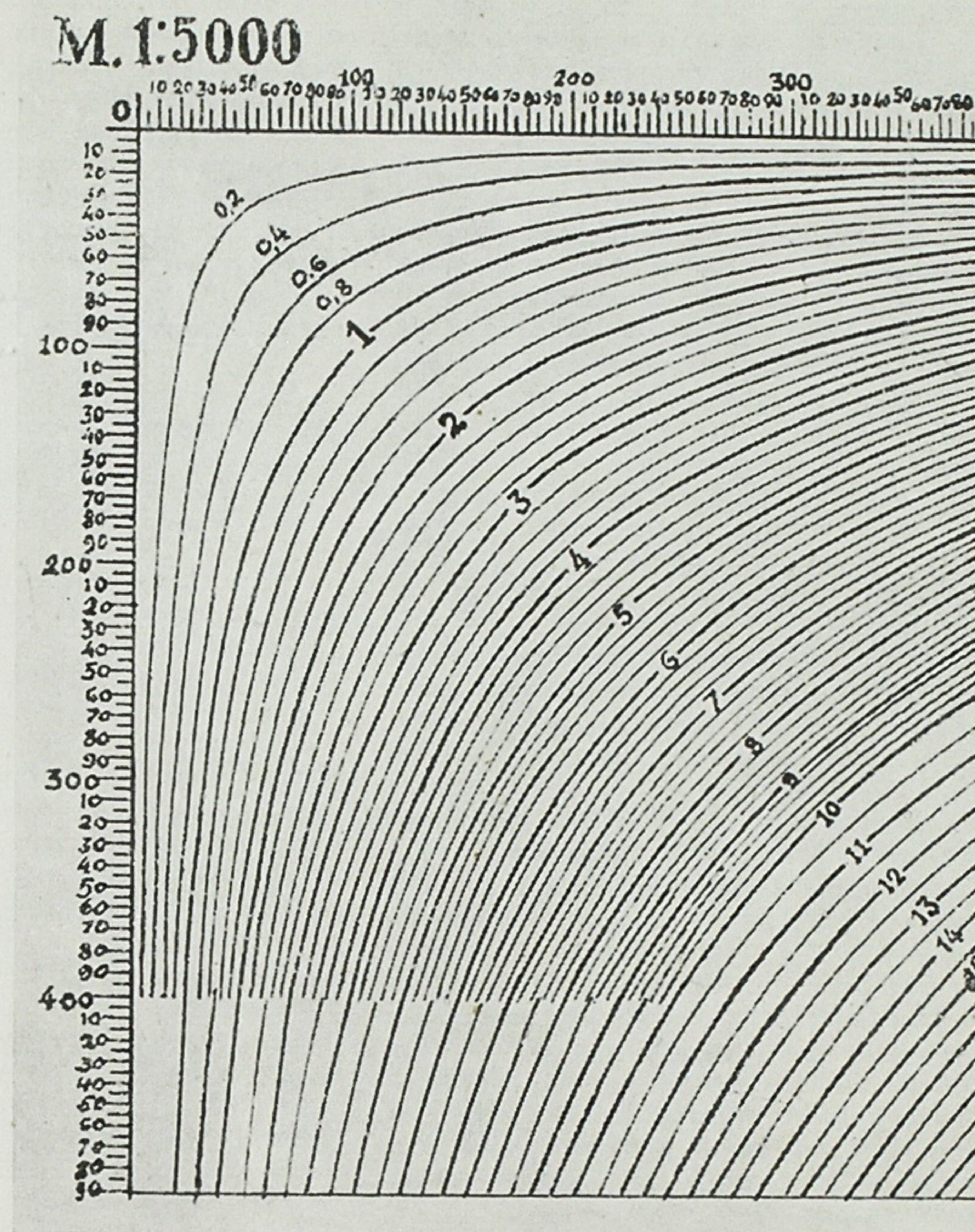
Палетка визначення площ з масштабом 1 : 2000.

Palette géodesique pour marquer les surfaces. Echelle — 1 : 2000.

поділу території, площу всієї палетки взято в 50 гектарів при м 1 : 5000 і 10 гектарів при м 1 : 2000.

Палетка виконана на фотографічній плівці, емульсія якої, щоб вона краще зберігалась, вкрита лаком. Палетку в теперішній час використовують працівники Діпроміста в Харкові.

Палетка для визначення площ з масштабом 1 : 5000.

Palette géodesique pour marquer les surfaces. Echelle—1 : 5000.

ХРОНІКА

Про стан художньої промисловості на Україні

Величезне і нестримне зростання талантів народної творчості в нашій країні—факт цілком безперечний. Тільки соціалістичний лад, звільнивши остаточно міліони трудящих від капіталістичного і поміщицького ярма, дав їм радість вільного життя і невимушеної творчості.

Але, захоплюючись чудовою в'яззю прекрасного орнаменту майстрів, як от Галина Павленко, Ганна Собачко і Наталія Вовк, або невичерпною фантазією народного скульптора Івана Гончара, мало хто з нас серйозно ставив перед собою питання про більш широке застосування цієї творчості в житті, про більш широке практичне використання декоративних властивостей цього мистецтва в місті, в побуті широких мас трудящих. І нам доводиться, як це не дивно, констатувати кричущу диспропорцію між невиданим ще розквітом народної творчості в нашій країні і розвитком художньої промисловості, яка явно відстає від народної творчості і в дуже малій мірі задовольняє пред'явлювані до неї щодня, щогодини вимоги життя.

І, насамперед, неоплатний рахунок художній промисловості пред'являє наше бурхливо ростуче будівництво, яке вимагає красивих, з смаком зроблених речей для оформлення інтер'єрів або орнаментальної кераміки для зовнішнього личкування житлових і громадських будинків. Приємний для ока килимок або гобелен на підлогу чи на стіну, подушка з красивою вишивкою на диван, витончена ваза для квітів чи просто декоративна ваза, статуетки наших вождів або великих письменників і вчених, рама для картини або гравюри, різноманітні дрібнички, що служать прямим і природним доповненням до меблів, і, нарешті, різноманітний посуд та багато інших різноманітних предметів повсякденного вжитку—на все це тепер є величезний попит серед широких мас наших трудящих, матеріальний і культурний рівень життя яких так виріс за останні роки соціалістичного будівництва.

Питання про недозволенне відставання нашої художньої промисловості від усіх цих вимог обговорювала спеціальна міська нарада, яку скликало українське правління Спілки радянських архітекторів разом з Спілкою художників.

Основна маса продукції художньої промисловості, як виявилося з доповіді т. Антоненка, припадає на Укрхудожпромспілку, яка об'єднує 120 артілей художніх промислів. Розкиданість цієї сітки артілей по всій Україні, відсутність достатньої гнучкості в Укрхудожпромспілці сприяють тому, що більшість артілей залишається без ніякого художнього керівництва і працює на власний страх і риск. Та у самій Укрхудожпромспілці художні якості виробів артілей, здебільшого, вважають другорядною справою. Всю увагу часто віддають суто господарським питанням, прибутковості, рентабельності, забуваючи про основне. На художника, який систематично інструктував би артілі системи, весь час дивились як на розкіш, отже, художник у спілці, яка в масштабі всієї України керує випуском виробів прикладного мистецтва, вперше з'явився лише в 1940 р.

Ці причини неминуче приводять до того, що предмети, які випускають артілі Укрхудожпромспілки, нічого художнього в собі не мають, а іноді якість їх гірша від виробів звичайних ремісників.

Значно краще з художнім інструктажем на Київській експериментальній фабриці Укрфарфорфаянстресту, яка випускає зразки для всіх фабрик тресту. В цій майстерні і на фабриках тресту є 23 художники, які здійснюють систематичний інструктаж з ліпки і живопису на фарфорі. Є тут і художня рада. Але тут ми

натрапляємо на засилля розцінночих комісій, в яких, як правило, працюють люди малокультурні, позбавлені елементарного смаку. Вони тільки те й роблять, що бракують стильні, художні предмети і випускають на ринок всякий міщанський непотріб.

Немале значення в визначенні випускного асортименту має свавілля директорів і головних інженерів, які, ганяючись за показниками виконання плану, неохоче пускають в виробництво зразки нові, апробовані художньою радою, а беруть, на свій смак, старі, шаблонні зразки, які легше виробляти. В результаті, як вдало висловився доповідач від Укрфарфорфаянстресту т. Іваненко, випускається продукція, яка придатна лише на те, щоб її розбити на головах тих, хто винен у випуску таких виробів на ринок.

Таку ж маловтішну картину можна спостерігати в нашій мебльовій промисловості. Три великих об'єднання, що випускають меблі — трест „Укрмеблі", який об'єднує 43 підприємства, кооперація і промколонія НКВС, за словами доповідача на цю тему проф. П. Ф. Альошина, культивують своїми меблями серед нашого споживача цілковитий несмак і пошлість. Художників на підприємствах мебльової промисловості немає і навіть в складі організованої Наркомлісом художньої ради немає жодного художника.

Зовсім погано майже з усіма матеріалами, що використовуються для виробництва меблів, особливо з матеріалами для оббивки, погана якість яких надає нашим меблям зовсім убогого вигляду.

Неблагополучно у нас з лаками і фурнітурою. Для виробництва меблів використовується в основному тільки один сорт дерева — сосна, дуже рідко горіх. Дерево, як правило, беруть для виробництва сире і тому речі через короткий час починають коробитись, жолобитись.

Після жвавих дебатів, в яких взяли участь архітектори, художники і майстри народної творчості, нарада виділила комісію, яка намітила ряд практичних заходів до поліпшення продукції художньої промисловості і зміцнення кадрів, що працюють у ній.

Про хід соціалістичного змагання між Київським і Харківським обласними правліннями Спілки

Харківське обласне правління Спілки радянських архітекторів УРСР прийняло виклик Київського обласного правління на соціалістичне змагання і, в порядку підготовки до II республіканського з'їзду Спілки, взяло на себе ряд додаткових зобов'язань, а саме:

1) провести ряд зборів архітекторів у майстернях, обговоривши на цих зборах ряд найхарактерніших проектів;

2) провести підготовку творчих звітів архітекторів: В. К. Троценка, Я. А. Штейнберга, А. Д. Іванової, О. Н. Закова і В. М. Голштейна і підготувати до кожного творчого звіту виставку праць доповідача;

3) організувати виставку художніх праць харківських архітекторів „Акварель і малюнок архітектора";

4) спільно з АПУ міськради провести конкурс на краще рішення майдану ім. Дзержинського в Харкові.

З зобов'язань, які взяло на себе Київське правління, деякі вже виконані або виконуються. Проведено творчий звіт Шкілпроекту Наркомосвіти УРСР, закінчено конкурс на краще економічне рішення житлових секцій, на підприємствах Києва проводяться популярні лекції на тему „Історія архітектури", серед архітекторів проведено доповідь на тему „155-річчя з дня смерті київського зодчого І. Григоровича-Барського" тощо.

До конкурсу на проект завершення реконструкції майдану ім. Дзержинського в Харкові

Як відомо, один з найбільших архітектурних ансамблів України — майдан ім. Дзержинського в Харкові, на якому споруджено Дім державної промисловості і ряд інших великих будинків періоду конструктивізму, має незакінчений вигляд. Тепер серед міських і архітектурних кіл Харкова порушується дуже цікаве і складне питання про архітектурне завершення цього ансамблю.

Президія виконкому Харківської міської ради порушила перед Харківським обласним правлінням Спілки радянських архітекторів УРСР питання про організацію в 1941 р. конкурсу на проект завершення реконструкції майдану. Обміркувавши це питання, Харківська філія Спілки радянських архітекторів України ухвалила вітати ініціативу Харківської ради і взяти активну участь в організації такого конкурсу. Виділено комісію в складі тт. Яновицького, Крупко і Артемчука для складання програми конкурсу і опрацювання складу жюрі, до якого ввійдуть представники обкому КП(б)У, міськради, Спілки художників і правління Спілки радянських архітекторів.

Організація Чернівецького оргкомітету Спілки

В адміністративному центрі Північної Буковини — м. Чернівцях організовано оргкомітет Спілки радянських архітекторів УРСР. Українське правління Спілки затвердило оргкомітет у такому складі: Ф. С. Козирьов, І. Є. Жуковський, Апенцелер, Іванов і Мануйлов.

Озеленення Києва

На нараді з питань зеленого будівництва Києва, що відбулась в Київському Будинку архітектури, були оголошені дані, з яких видно, що за період першої, другої і минулі роки третьої п'ятирічки проведено великі роботи по озелененню столиці. Створено ряд нових садів, парків, скверів, в тому числі Аносовський сад на площі в 5 га, парк „Аскольдова могила" на площі в 6 га, зроблені нові посадки площею в 10 га на Фролівській і Щековицькій горах.

За цей час в Києві організовано великі квітникові господарства — Куренівське і Сирецьке, а також новий декоративний питомник на Багриновій горі і насінньове господарство „Чайка", які цілком забезпечують місто рослинним матеріалом для озеленення міста.

Капіталовкладення в зелене будівництво за першу, другу і два роки третьої п'ятирічки складають велику суму в 18 млн. крб.

Поруч з цим нарада відмітила ряд істотних недоліків на цій ділянці міського будівництва. Київ досі не має затвердженої схеми зелених насаджень, що гальмує розгортання робіт по озелененню. Київське АПУ не приділяє питанням озеленення міста і паркової архітектури достатньої уваги. Останнього часу проектування нових об'єктів зеленого будівництва майже зовсім припинилось в зв'язку з ліквідацією проектної групи, що існувала при тресті зеленого будівництва. Не організована в місті належним чином охорона зелених насаджень. Відсутній догляд за справою оздоблення парків і скверів малими архітектурними формами.

Нарада прийняла ряд пропозицій щодо усунення недоліків, що існують ще насьогодні в справі озеленення столиці. Ці пропозиції будуть внесені на обговорення найближчого пленуму Київської Міськради.

Районне планування Донбасу

До організації управлінь обласних архітекторів

Науково-технічна конференція з питань районного планування Донбасу, що недавно була скликана Діпромістом УРСР в Харкові, в своїй резолюції визнає за потрібне, з метою підсилення планувальної дисципліни і надання більшої ефективності боротьбі з порушниками проектів планування і реконструкції міст і селищ, організувати управління обласного архітектора в Ворошиловградській, Сталінській і Дніпропетровській областях. На ці управління повинні бути покладені обов'язки щодо контролю і нагляду за здійсненням проектів районного планування.

Геолого-розвідувальні роботи на території міст Донбасу

Науково-технічна конференція з питань районного планування Донбасу і Криворіжжя ухвалила просити РНК СРСР прискорити геолого-розвідувальні роботи на території найкрупніших міст Донбасу — Сталіно, Макіївки, Горлівки, Серго, Ворошиловграду та ін. Відсутність точних геологічних даних в значній мірі гальмують забудову, реконструкцію і впорядкування цих міст.

Районне планування Придонецької зони

Конференція з питань районного планування Донбасу, враховуючи значення річки Північний Донець для Донбасу, визнала потрібним і своєчасним приступити до складання проекту планування Придонецької зони, у якому повинні бути вирішені такі питання, як організація міст відпочинку, санітарна меліорація охорони на рік, з зелених масивів тощо.

Виконком Ворошиловградської обласної Ради трудящих прийняв ухвалу про проведення в 1941 році робіт з районного планування Придонецької зони.

